

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3. kursa studente

Gundega Ziemele

Stud. apl. Nr. gz14005

**LATVIJAS ARMIJAS VETERINĀRĀS PĀRVALDES NOZĪME
UN DARBĪBA 1919. GADA JŪLIJĀ – 1921. GADA MARTĀ**

Bakalaura darbs

Darba zinātniskais vadītājs:
Mg. hist., zin. asist. Inna Gīle

RĪGA 2017

SATURS

Anotācija.....	3
Anotācija.....	4
Saīsinājumu un apzīmējumu saraksts	5
Ievads.....	6
Avotu un literatūras apskats	9
1. Vispārējā militārā, politiskā, sociālā situācija Latvijā un armijas struktūra 1919. gada jūlijā – 1921. gada martā.....	14
1.1. Stāvoklis kara laikā, 1919. gada jūlijā – 1920. gada augustā	14
1.2. Stāvoklis miera laikā, 1920. gada augustā – 1921. gada martā	19
1.3. Latvijas armijas struktūra 1919. gada jūlijs – 1921. gada marts.....	21
2. Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes izveide, struktūra, funkcijas un personāls	25
2.1. Veterinārās palīdzības sniegšana Latvijas bruņotajos spēkos pirms Latvijas armijas izveides	25
2.2. Veterinārās pārvaldes izveide, struktūra, funkcijas un personāls	27
3. Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes darbība 1919.gada oktobrī – 1921. gada martā.....	36
3.1. Bermontiāde, 1919. gada oktobris – decembris.....	36
3.2. Latgales atbrīvošana, 1920. gada janvāris – augusts	40
3.3. Pāreja uz miera laika štatiem, 1920. gada vasara – 1921. gada marts	47
Secinājumi	55
Avotu un literatūras saraksts	59
Pielikums	64

ANOTĀCIJA

Pētījums, veltīts historiogrāfijā maz aplūkotai tēmai, Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes darbībai Latvijas Neatkarības kara laikā (turpmāk Neatkarības karš) un pēckara periodā, no Veterinārās pārvaldes dibināšanas 1919. gada 29. jūlijā līdz tās reorganizācijai 1921. gada 11. martā. Mērķis ir izpētīt Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes nozīmi, uzmanību veltot pārvaldes izveidei un darbībai, laika posmā no 1919. gada jūlija līdz 1921. gada martam. Pētījumā aplūkota Veterinārās pārvaldes izveide un darbība Neatkarības kara laikā un pārejā uz miera laika štatiem.

Sākotnēji apskatīta vispārējā militārā, politiskā un sociālā situācija Latvijā un armijas struktūra no 1919. gada jūlija līdz 1921. gada martam, lai parādītu apstākļus, kādos veidojās un darbojās Veterinārā pārvalde un tās vietu armijā. Tālāk aplūkota veterinārās palīdzības sniegšana Latvijas bruņotajos spēkos pirms Veterinārās pārvaldes izveides, kā arī tās izveide un funkcijas, lai izprastu tās nozīmi pētāmajā laika periodā. Bermontiādes laikā Veterinārās pārvaldes darbību apgrūtināja veterinārā personāla trūkums, jo aktīvas karadarbības rezultātā palielinājās zirgu skaits armijā, savukārt Latgales atbrīvošanā tās darbību apgrūtināja jaunas problēmas, jo Latvijas teritorijā izplatījās zirgu kašķa epidēmija. 1920. gada vasarā, Latvijas armija pārejot uz miera laika štatiem, reorganizēja arī Veterināro pārvaldi.

Atslēgas vārdi: Militārā veterinārija, Latvijas armija, Veterinārā pārvalde, veterinārārsts, Bermontiāde, Latgales atbrīvošana.

ANNOTATION

The subject of the research is the Veterinary Administration of the Army of Latvia during the period from July 1919, when administration was created until its reorganization in 1921 on 11th of March. The aim of this research is to describe the importance of Veterinary Administration, paying attention to its establishment and activity during the period from July 29th 1919 to March 11th, 1921. The research provides an insight into the Veterinary Administration's establishment and its activity during the Latvian War of Independence as well as the transition period to peacetime.

At the beginning of the research the general military, political and social situation in Latvia is displayed, as well as the structure of army during the time period between July 1919 and March 1921. Further the research describes the work of veterinary services before the foundation of the Army of Latvia and the process of establishment and activity of the Veterinary Administration in the Army of Latvia.

Due to the lack of the veterinary staff, the abilities of Veterinary Administration were limited during the period from Bermontiade to the liberation of Latgale. Soon after Veterinary Administration's activity was increased, because of the spread of the horse scabies in Latvia. In the summer of 1920, when Army of Latvia transitioned to peacetime Veterinary Administration was reorganized.

Key words: military veterinary, the Army of Latvia, Veterinary Administration, veterinarian, Bermontiade, the liberation of Latgale.

SAĪSINĀJUMU UN APZĪMĒJUMU SARAKSTS

apr. – apraksts

atb. red. – atbildīgais redaktors

f. – fonds

ģen. – ģenerālis

kapt. – kapteinis

k. p. – kājnieku pulks

l. – lieta

Latv. rbl. – Latvijas rublis

LNA LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

LU VFF – Latvijas Universitātes Vēstures un filozijas fakultāte

nr. – numurs

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

lp. – lapa

lpp. – lappuse

ltn. – leitnants

pielik. – pielikums

pltn. – pulkvedis leitnants

pulkv. – pulkvedis

rbl. – rubļi

vlt. – virsleitnants

vsrž. – virsseržants

IEVADS

20. gadsimta sākumā norisinājās straujš mehanizācijas process, kā rezultātā cilvēku ikdienā parasta parādība bija elektriskie automobiļi, telegrāfi, tramvaji u.c. tehniskie izgudrojumi. Mehanizācijas process skāra arī militāro nozari un jau Pirmajā pasaules karā (1914–1918) Eiropas lielvalstis izmantoja bruņuvilcienus, tankus, bruņotos automobiļus, lidmašīnas u.c. kara tehniku. Tomēr mehanizētā transporta munīcijas, pārtikas u.c. armijai nepieciešamo lietu pārvadāšanai nebija daudz, tāpēc armijā nozīmīgu vietu ieņēma zirgi kā galvenais transporta veids un vilcējspēks. Zirgiem bija liela nozīme artilērijas pārvešanā, jo tie spēja piekļūt vietām, kur ar vilcienu un automobiļu palīdzību nebija iespējams. Tāpat zirgus izmantoja ievainoto un slimo karavīru evakuēšanai uz frontes aizmuguri, kā arī virsnieku, instruktoru u.c. militārpersonu pārvietošanās vajadzībām.¹

Lielu nozīmi armijā turpināja saglabāt kavalērija, kuru izmantoja kā vienu no galvenajiem triecienspēkiem. Zirgus izmantoja arī izlūku vienībās, jo tie bija ātrs un efektīvs pārvietošanās līdzeklis. Tomēr norisinoties armijas mehanizācijai, zirgi kļuva par vieglu mērķi lielgabala šāviņiem un aviācijai, tāpēc tos bieži ievainoja. Tāpat zirgi nepietiekama uztura un aprūpes rezultātā slimoja, tāpēc Eiropas lielvalstu armijās bija izveidoti speciāli veterinārie korpusi, kuros veica ne vien zirgu, bet arī ērzeļu un suņu ārstēšanu. Piemēram, britu armijā par ārstēšanu rūpējās Armijas veterinārais dienests, kuru dibināja jau 1796. gadā.²

1919. gada vasarā Latvijas armijā atradās daži bruņuvilcieni un bruņotie automobiļi, tāpēc zirgi bija galvenais vilcējspēks un pārvietošanās līdzeklis armijā. Latvijas Neatkarības karā (1918–1920) pirms centralizēta veterinārās palīdzības sistēmas izveides Latvijas armijā, zirgiem nebija iespējams sniegt organizētu un kvalitatīvu veterināro palīdzību, jo ilgstošās karadarbības rezultātā, trūka nepieciešamo veterināro medikamentu un instrumentu. Tāpat vienotas veterinārās palīdzības sistēmas izveidi ietekmēja veterinārārstu trūkums Latvijas reģionā. Rezultātā, armijā zirgi bieži slimoja un bija novārguši, kas ietekmēja gan kavalērijas kaujas spējas, gan artilērijas un vezumnieku zirgu darba spējas. Minēto iemeslu dēļ 1919. gada 29. jūlijā nodibināja Latvijas armijas Veterināro pārvaldi, kuras primārais uzdevums bija vienotas un organizētas veterinārās palīdzības sistēmas izveide un armijas zirgu kvalitatīva veterinārā aprūpe.³

¹Tate, T. *Modernism, History and the First World War*. Manchester: Manchester University Press, 1998. 147.–148., 152. lpp.

²Winton, G. *Theirs No To Reason Why: Horsing the British Army 1875–1925*. West Midlands: Helion and Company Limited, 2013. 40. lpp.; Tucker, S. *The European Powers in the Firsts World War: An Encyclopedia*. New York and London: Garland Publishing, 1996. 723. lpp.

³Kalējs, A. *Mūsu armija tapšanā, valsts iznīcināšanā un tagadējos sasniegumos*. Rīga: AS Golts un Jurjans, 1929. 145. lpp.

Pētījuma tēmas izvēli ietekmēja aspekts, ka pēdējos gados Latvijas vēsturnieki⁴ pievērsuši uzmanību Latvijas armijas Intendantūras dienestu izveidei un to nozīmei Latvijas armijā. Lai arī temats ir nozīmīgs, jo raksturo pirmo organizēto veterinārās palīdzības orgānu darbību jaundibinātajā Latvijas Republikā, aplūkojot literatūru, jāsaaka, ka Veterinārās pārvaldes darbība ir maz pētīta, īpaši laika periodā, kad norisinās tās reorganizācija. 1920.–1930. gados iznākušas vien pāris publikācijas. Savukārt atjaunotās Latvijas Republikas izdevumos Veterinārajai pārvaldei veltīta maza uzmanība. Tematu nepieciešams izpētīt, jo tas ir svarīgs faktors, lai gūtu plašāku priekšstatu par Latvijas Republikas bruņoto spēku darbību, tai skaitā apgādi un Neatkarības karu. Kopumā temats ir nozīmīgs, arī tādēļ, ka saista starpdisciplinārās jomas.

Darba mērķis ir izpētīt Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes nozīmi Neatkarības kara laikā un pārejā uz miera laiku, uzmanību veltot pārvaldes izveidei un darbībai, laika posmā no 1919. gada jūlija līdz 1921. gada martam. Darbs aplūkots hronoloģiskajās robežās no Veterinārās pārvaldes izveides 1919. gada 29. jūlijā līdz tās reorganizācijai 1921. gada 11. martā, kad to pakļāva Latvijas armijas Kara sanitārajai pārvaldei. Šādas hronoloģiskās robežas izvēlētas, lai aplūkotu Veterinārās pārvaldes nozīmi un darbību kara apstākļos un pārejā uz miera laiku.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti vairāki uzdevumi. Pirmais uzdevums, aplūkot vispārējo situāciju Latvijas teritorijā kara laika apstākļos un pārejā uz miera laiku, kā arī armijas struktūru laika posmā no 1919. gada jūlijam līdz 1921. gada martam, lai izprastu Veterinārās pārvaldes darbības raksturu un tās vietu Latvijas armijā. Nākamais uzdevums bija apskatīt veterinārās palīdzības sniegšanu Latvijas armijas bruņotajos spēkos pirms Veterinārās pārvaldes izveides, lai izprastu tās izveides iemeslus, struktūru un funkcijas, kā arī grūtības ar kādām tā saskārās savā sākotnējā darbībā un tās lomu Neatkarības karā. Kā trešais uzdevums bija izvirzīts raksturot Veterinārās pārvaldes darbību Bermontiādes posmā, kad tā saskārās ar lielām veterināro instrumentu iegādes problēmām, kā arī Latgales atbrīvošanas laikā, kad Latvijas armijā izplatījās zirgu kašķa epidēmija, lai redzētu, kā pārvalde darbojās kaujas apstākļos. Kā pēdējais uzdevums izvirzīts aplūkot Veterinārās pārvaldes darbību pārejā uz miera laiku, lai saprastu tās reorganizācijas procesu un galvenos darbības virzienus miera laikā.

Darbs sastāv no trīs nodaļām, kuras veidotas pēc hronoloģiskā principa. Pirmajā nodaļā sniegts ieskats vispārējā militārajā, politiskajā un sociālajā situācijā Latvijas teritorijā, laika

⁴Ciganovs, J. *Latvijas armijas Intendantūras dienesti (1919.-1940.): Promocijas darbs*. Rīga: LU VFF, 2013.; Gīle, I. *Latvijas armijas Sanitārās pārvaldes izveidošana un darbība 1919. gada jūlijā – 1920. gada augustā: Bakalaura darbs*. Rīga: LU VFF, 2012.

posmā no 1919. gada jūlijam līdz 1921. gada martam, lai aplūkotu apstākļus, kādos norisinājās Veterinārās pārvaldes izveide un darbība. Nodaļā pievērsta uzmanība arī kara radītajām lauksaimniecības problēmām, lai izprastu Veterinārās pārvaldes sadarbību ar Latvijas Republikas lauksaimniecības iestādēm un biedrībām. Tāpat nodaļā raksturota Latvijas armijas struktūra, pievēršot uzmanību artilērijas pulku un jātnieku eskadronu izveide, lai izprastu veterinārā personāla izvietojumu armijas daļās. Arī apakšnodaļas veidotas pēc hronoloģiskā principa, pirmais apskatot stāvokli Neatkarības kara laikā, tālāk aplūkojot stāvokli pārejā uz miera laiku, bet pēc tam apskatot Latvijas armijas struktūru.

Otrajā nodaļā aplūkots Veterinārās pārvaldes izveides process kara laika apstākļos. Nodaļa sadalīta divās apakšnodaļās, pirmajā nodaļā raksturojot veterinārās palīdzības sniegšanu Latvijas bruņotajos spēkos pirms Veterinārās pārvaldes izveides, bet nākamajā apakšnodaļā uzmanību veltot tās izveidei, struktūrai, funkcijām un personālam, lai izprastu Veterinārās pārvaldes nozīmi Latvijas armijā.

Savukārt trešajā nodaļā aplūkota Veterinārās pārvaldes darbība kara un miera laika apstākļos. Nodaļa strukturēta trīs apakšnodaļās, kuras veidotas pēc hronoloģiskā iedalījuma. Pirmajā apakšnodaļā apskatīta darbība Bermontiādes, bet nākamajā Latgales atbrīvošanas laikā, lai rastos priekšstats par tās situāciju un problēmām laikā, kad Latvijas teritorijā norisinājās karadarbība pret divām dažādām armijām – Rietumkrievijas brīvprātīgo un Padomju Latvijas armiju. Savukārt trešajā apakšnodaļā apskatīta Veterinārā pārvalde pārejā uz miera laiku, lai izprastu tās reorganizācijas procesu un darbības virzienus miera laikā.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes un tās orgānu izveidošanās process, kā arī darbība laika posmā no 1919. gada jūlija līdz 1921. gada martam historiogrāfijā un publicētajos avotos kā atsevišķa tēma skarts visai maz. Tomēr npublicētajos arhīva avotos atrodama plaša un noderīga informācija.

I Avoti

1. Npublicētie avoti

1) Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

Nozīmīga un plaša informācija glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva dažādos fondos. Vērtīga informācija atrodama armijas Veterinārās pārvaldes fondā⁵ un Kara Sanitārās pārvaldes fondā,⁶ jo tie sniedz svarīgu informāciju par Veterināro pārvaldi pētāmajā laika periodā, piemēram, Veterinārās pārvaldes priekšnieka pavēļu grāmatas, veterināro iestāžu štatu projekti, ziņas par zirgu skaitu armijā u.c. avoti. Armijas Veterinārās pārvaldes fondā atrodamās armijas virspavēlnieka, Apsardzības ministra Veterinārās pārvaldes priekšnieka, divīziju komandieru pavēles veterinārajos jautājumos⁷ darbā izmantotas visplašāk, jo tās aptver daudzveidīgu informāciju gan par Veterinārās pārvaldes izveides procesu, gan tās darbību.

Pavēles apkopotas Veterinārās pārvaldes pavēļu grāmatās hronoloģiski un informācija atrodama par katras dienas norisēm. Piemēram, pavēlēs atrodama informācija par veterinārfeldšeru pārvietošanu un ieskaitīšanu dienestā, iztērēto naudu par medikamentu un instrumentu iegādi, kā arī jaunu ārstēšanas noteikumu pieņemšanu, kas ļauj izprast Veterinārās pārvaldes darbības raksturu. Tāpat pavēlēs atspoguļoti saimnieciska rakstura jautājumi⁸, kas sniedz priekšstatu par problēmu atrisināšanas veidiem, ar kādām Veterinārā pārvalde saskārās savā darbībā. Tomēr pavēlēs atrodamā informācija bieži nesniedz ziņas par problēmu rašanās iemesliem.

⁵LNA LVVA, 1372. f. (armijas Veterinārā pārvalde (Rīga)), 1. apr.

⁶LNA LVVA, 3413. f., (Kara Sanitārā pārvalde (Rīga)), 1. apr.

⁷LNA LVVA, 1372.f., 1. apr., 2. l. (Veterinārās pārvaldes pavēļu oriģināli); 3. l. (Veterinārās pārvaldes pavēles no 1919. gada oktobra līdz 1920. gada decembrim.); 4. l. (Veterinārās pārvaldes pavēles no 1921. gada janvāra – 11. martam. Oriģināli); 6.l. (Veterinārās pārvaldes pavēles 1919.-1920.g.); 7.l. (armijas Veterinārās pārvaldes priekšnieka pavēles, noraksti 1919.- 1921.g.).

⁸LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 12. l. (Ziņai un ievērībai), 13. l. (Armijas virspavēlnieka, apsardzības ministra, u.c. apkārtraksti veterināros jautājumos. Noraksti.); 14.l. (Tas pats par apsardzības ministra, u.c. apkārtrakstiem veterinārajos jautājumos.); 15.l. (Tas pats par apsardzības ministra u.c. apkārtrakstiem veterinārajos jautājumos.).

Veterinārās pārvaldes sarakstēs ar kara iestādēm par veterinārā personāla sastāvu⁹ un štatu projektos¹⁰ atrodama noderīga informācija, kas papildina pavēļu grāmatas, jo minētie avoti sniedz informāciju par veterinārā personāla, karavīru un veterināro iestāžu darbinieku sastāvu un pēc materiālos atrodamās informācijas iespējams konstatēt cēloņus gan veterinārā personāla, gan visbiežāk veterināro iestāžu kancelejas nodaļu darbinieku skaita izmaiņām, kā arī par jaunu veterināro iestāžu atvēršanu. Tomēr problēmas sagādāja Veterinārās pārvaldes štatu projektu apstiprināšanas datumu noteikšana, jo bieži tie ir neparakstīti vai ar nenorādītu apstiprināšanas datumu, tāpēc nepieciešamā informācija jāmeklē citos avotos.

Armijas veterinārās pārvaldes veterinārārstu dienestu sarakstos¹¹ atrodama informācija par veterinārārstu izglītībām, viņu pārvietošanu un ieskaitīšanu armijas daļās un dalību Pirmajā pasaules karā, kas ir svarīga, lai izprastu veterinārārstu trūkuma iemeslus, gan pirms Veterinārās pārvaldes izveides, gan Neatkarības kara laikā. Tomēr minētajā fondā neatrodas visu veterinārārstu dienesta saraksti, tāpēc papildinoša informācija atrodama Armijas štāba personu lietu kolekcijas fondā.¹² Jāatzīmē, ka minētais fonds bija svarīgs avots darba pielikuma izveidē. Savukārt Latvijas armijas Galvenā štāba fondā¹³ atrodama informācija par veterinārārstu mobilizāciju, kas ir nozīmīga, jo palīdz raksturot Veterinārās pārvaldes izveides un veterinārā personāla komplektēšanas problēmas.

Svarīga ir informācija, ko sniedz armijas Veterinārās pārvaldes un Kara sanitārās pārvaldes fondos esošās veterinārārstu atskaites par Latvijas armijas zirgu sastāvu¹⁴, jo avotos atrodamas ziņas par zirgu skaitu armijas daļās un iestādēs, kā arī to mobilizācijas dati. Minētā informācija ļauj izprast Veterinārās pārvaldes darbības raksturu, īpaši, kara laika apstākļos. Savukārt nozīmīgu un papildinošu informāciju par zirgu mobilizācijām sniedz statistiskās ziņas par zirgiem un pajūgiem Latvijas apriņķos¹⁵, kas palīdz konstatēt zirgu trūkuma iemeslus armijā. Tāpat minētajos fondos atrodamas veterinārārstu atskaites par slimiem un

⁹LNA LVVA, 1372.f., 1. apr., 25. l. (Veterinārārstu paaugstinājumu listes, sarakste ar kara iestādēm un kara spēka daļām par pārvaldes veterinārārstu un ierēdņu sastāvu.).

¹⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l. (Veterinārās pārvaldes un tai padoto iestāžu štatu projekti ar attiecīgu saraksti.).

¹¹LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 19. l. (veterinārārsta Gustava Ahdmiņa dienesta saraksts); 20. l. (veterinārārsta Kārļa Dzenīša dienesta saraksts); 21. l. (Rūdolfa Grapmaņa dienesta saraksts); 22. l. (veterinārārsta Pētera Ozola dienesta saraksts); 23. l. (Konstantīna Saprāža dienesta saraksts); 24. l. (veterinārārsta Jāņa Velpa dienesta saraksts).

¹²LNA LVVA, 5601. f., 1. apr., 752. l. (veterinārārsta Žana Birznieka dienesta saraksts); 1651. l. (veterinārārsta Teodora Ermansona dienesta saraksts); 2637. l. (veterinārārsta Arvīda Kalača dienesta saraksts); 4693. l. (veterinārārsta Pētera Ozola dienesta saraksts).

¹³LNA LVVA, 5192. f. (Latvijas armijas Galvenais štābs (Rīga)), 1. apr., 1239. l. (Mobilizācijas nodaļas akts. Medicīnas ārstu un feldšeru saraksti); 1257. l. (Sarakste par veterinārārstu un feldšeru iesaukšanu. 1920. gada janvāris – oktobris).

¹⁴LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 37. l. (Rīgas zirgu depo un kašķaino zirgu punktu sarakstīšanās par karavīru sastāvu un veterinārājiem jautājumiem.); 47.l. (Ziņas par zirgu sastāvu armijā par 1920.g.); 48. l. (Tas pats par zirgu sastāvu armijā.); 51. l. (Ziņas par zirgu sastāvu Rīgas zirgu depo.); 3413. f., 1. apr., 511. l. (ziņas par zirgu sastāvu armijā).

¹⁵ LNA LVVA, 5192. f., 1. apr., 1242. l. (Mobilizācijas akts, Statistiskās ziņas par zirgu pajūgiem valstīm).

kašķainiem zirgiem armijā.¹⁶ Sniegtā informācija palīdz labāk raksturot un aplūkot veterinārā personāla ārstēšanas metodes un līdzekļus veiksmīgai zirgu izārstēšanai, kas palīdz izvērtēt Veterinārās pārvaldes darbības trūkumus un plusus.

Jāatzīmē, ka zirgu atskaitēs sniegtā informācija ne vienmēr bija pilnīga, jo veterinārārsti bieži nenosūtīja Veterinārajai pārvaldei nepieciešamās ziņas par armijas zirgiem. Tomēr papildinoša informācija, par zirgu veselības stāvokli atrodama Veterinārās pārvaldes armijas daļu un iestāžu sanitārajos pārskatos,¹⁷ jo tajos sniegta informāciju par zirgu kopšanu un barošanu armijas daļās, tādā veidā radot priekšstatu par armijas zirgu novārgšanas iemesliem. Tāpat sanitārajos pārskatos atrodamas ziņas par Veterinārās pārvaldes dezinfekcijas nodaļu darbību, kas papildina informāciju par tās veiktajiem pasākumiem, lai nepieļautu lipīgo zirgu slimību izplatību armijā. Savukārt būtiska un interesanta informācija atrodama aktos un sarakstēs ar kara iestādēm par nederīgajiem armijas zirgiem un to nodošanu iedzīvotāju vajadzībām,¹⁸ parādot armijas lomu iedzīvotāju sociālā stāvokļa uzlabošanā.

Kara veterinārās slimnīcas fondā¹⁹ atrodama plaša informācija par kara veterinārās slimnīcas izveides iemesliem un Veterinārās pārvaldes iestāžu likvidācijas sekām, kas sniedz ieskatu pārvaldes reorganizācijas procesā. Tāpat svarīga informācija, par Veterinārās pārvaldes reorganizācijas procesu atrodama tās sarakstēs par veterinārārstu un veterinārfeldšeru sastāvu armijas daļās, kas palīdz gūt priekšstatu par veterinārā personāla demobilizāciju un nozīmi armijā. Informāciju par veterinārās palīdzības sniegšanu armijā var iegūt arī no fondiem, kas nav saistīti ar Veterināro pārvaldi. Kara ministrijas sekretariāta fondā²⁰ un Kurzemes divīzijas pārvaldes fondā,²¹ iegūstama nozīmīga informācija par zirgu skaitu un furažas²² normām, kas palīdz raksturot un gūt priekšstatu par veterinārās palīdzības sniegšanu Latvijas armijas bruņotajos spēkos pirms Veterinārās pārvaldes izveides.

¹⁶LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 1372. f., 1. apr., 53. l. (Ziņas par slimiem zirgiem armijā par 1920. g.); 3413. f., 1. apr., 523. l. (Ziņas par slimiem zirgiem armijā); 524. l. (Tas pats par slimiem zirgiem armijā); 535. l. (Ziņas par slimiem zirgiem Latvijas Universitātes Veterinārās fakultātes klīnikā).

¹⁷LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 54. l. (Sanitārais pārskats pa karaspēka daļām, 1919. gads); 55. l. (Par sanitāro stāvokli armijā un dezinfekciju. 1920. gads); 3413. f., 1. apr. 509. l. (Par sanitāro stāvokli armijā, dezinfekciju un zirgu kalšanu. 1921. gada janvāris – 1921. gada aprīlis).

¹⁸LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 581. l. (Akti par armijai nederīgiem zirgiem un sarakste ar kara spēka daļām par to nodošanu Lauksaimniecības departamentam); 582. l. (Sarakste ar kara iestādēm par armijai nederīgo zirgu pārdošanu privātām personām).

¹⁹LNA LVVA, 476. f. (Kara veterinārā slimnīca (Rīga)), 1. apr., 2. l. (Kara veterinārās slimnīcas pavēles par 1921. gadu); 4. l. (Vadošo amatpersonu apkārtraksti/ noraksti karavīru sastāva, apgādes, finanšu un administratīvos u.c. jautājumos).

²⁰LNA LVVA, 1468. f. (Kara ministrijas Sekretariāts (Rīga)), 1. apr., 134. l. (Sarakste ar baltgvardu formācijām, Igaunijas Pagaidu valdību par sadarbību cīņā ar sarkano armiju, sarakste par rotu formēšanu u.c.).

²¹LNA LVVA, 1515. f. (Kurzemes divīzijas pārvalde (Liepāja)), 1. apr. 238. l. (Dažāda sarakstīšanās, ziņas par atsevišķā bataljona brīvprātīgajiem, līgumi, uzņemšana kara dienestā. 1919. g.).

²²Furaža – lopbarība.

Kara vēstures komisijas fondā²³ esošie avoti sniedz informāciju par vēlāku laika posmu, nekā apskatīts darbā, tomēr papildinošu un apstiprinošu informāciju sniedz Veterinārās pārvaldes gada pārskats par tās nodibināšanu, kā arī Bermontiādes un Latgales atbrīvošanas posmu,²⁴ jo avotos veikta veterinārārstu uzskaitē, kas palīdzēja noskaidrot veterinārārstu dienesta pakāpes, kā arī sniegtā informācija par Veterinārās pārvaldes orgānu izveidošanas gaitu apstiprina vai papildina štatu projektos trūkstošo informāciju. Tomēr salīdzinot sniegtās ziņas par slimojošo zirgu skaitu ar kašķi no 1919. gada decembra līdz 1920. gada jūlijam un veterinārārstu ziņojumus atrodamas nepilnības, iespējams, nepareizas uzskaites dēļ, jo kā jau minēts, atskaites par zirgu stāvokli veterinārārsti ne vienmēr atsūtīja laikā vai ziņas Veterinārajā pārvaldē neiesniedza vispār.

2. Publicētie avoti

1) Prese

Informācija par Veterināro pārvaldi atrodama arī presē. Tomēr uzreiz jāatzīmē, ka sniegtā informācija presē ir vienveidīga un gandrīz nemaz nav atrodamas ziņas par Veterinārās pārvaldes darbību, tomēr tajā atrodamā informācija apstiprina npublicētajos avotos sniegtās ziņas, tāpēc preses materiāli darbā izmantoti kā papildinoši avoti.

Darbā izmantoti vairāki valsts mēroga laikraksti, jo reģionālajos laikrakstos nebija ziņas par apskatāmo laika periodu, kas būtu vērtīgas temata izpētē. Laikraksts *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*²⁵ sniedz ziņas par Veterinārās pārvaldes pirmā priekšnieka kapt. Augusta Kirhenšteina (1872–1963) darbību, kas apstiprina npublicētajos avotos iegūstamo informāciju un papildina ar informāciju par viņa profesionālajām gaitām pēc atstādināšanas no armijas dienesta, kas ir nozīmīgas, jo aplūko Veterinārās pārvaldes sadarbību ar Latvijas Augstskolu (vēlāko Latvijas Universitāti). Latvijas valdības oficiālajā laikrakstā *Valdības Vēstnesis*²⁶ un militārā rakstura laikraksta *Kadets*²⁷ publicēti Kara sanitārās pārvaldes un Apsardzības ministrijas gada pārskati, kas sniedz informāciju par Veterinārās pārvaldes orgānu tapšanu un darbību aplūkojamajā laika periodā. Laikrakstā *Baltijas Vēstnesis*²⁸ atrodama informācija par zirgu stāvokli Latvijā, kas palīdz izprast Veterinārās pārvaldes sadarbības iemeslus ar valsts lauksaimniecības iestādēm. Savukārt militārajā žurnālā *Latvijas*

²³6033.f. (Kara vēstures komisija), 1. apr.

²⁴LNA, LVVA, 6033. f., 1. apr., 285. l. (armijas Veterinārās pārvaldes gada pārskats).

²⁵A. Kirhenšteins, ministru prezidents. *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*. 1940, 5. jūlijs.

²⁶Zemgals, G. Apsardzības ministrijas darbība. *Valdības vēstnesis*, 1921, 22. novembris.

²⁷Kara sanitārās iestādes 20 gadi. *Kadets*, 1939, 1. augusts.

²⁸Zeltiņš, A. Zirgu trūkums Latgalē. *Baltijas Vēstnesis*, 1920, 13. aprīlis.; Latvijas. *Baltijas Vēstnesis*, 1920, 13. jūlijs.

*Kareivja Militārais Pielikums*²⁹ sniegta papildinoša informācija par Rīgas zirgu depo kalēju mācību smēdi, kas palīdzēja izprast tās izveidošanas ietekmējošos faktorus. Jāatzīmē, ka laikrakstos sniegtā informācija ir precīza, jo pārklājas ar nepublicētajiem avotiem.

II Literatūra

Zinātniskajā literatūrā Veterinārā pārvaldes tēma skarta maz un lielākoties tā pieminēta, kad runāts vispārīgi par medicīnas nozari armijā. Plašāks darbs, kas veltīts Veterinārās pārvaldes izveidei un darbībai ir starpkaru periodā tapusi grāmata *Latvijas armija 20 gados*.³⁰ Tajā atrodama informācija sniedz ieskatu ne tikai par Veterinārās pārvaldes tapšanas gaitu un darbību līdz tās reorganizācijai, bet arī par norisēm 1920.-1930. gados. Tomēr salīdzinot grāmatā sniegto informāciju ar avotiem, atklājās dažas neprecizitātes, kas saistītas ar Veterinārās pārvaldes iestāžu izveidošanas datumiem. Tomēr tas neietekmēja vispārīga priekšstata iegūšanu par Veterinārās pārvaldes darbību.

Šī temata izpētē vērtīgi darbi ir trimdas vēsturnieka Edgara Andersona grāmata par Latvijas bruņotajiem spēkiem³¹ un plkv. Alberta Liepiņa grāmata par latviešu 1. Jātnieku pulku.³² Svarīgi atzīmēt, ka abi darbi tapuši trimdā, tāpēc minētajiem autoriem nebija piekļuves avotiem, kas glabājās LPSR, tāpēc grāmatās sniegtā informācija bija nepilnīga un vispārīga. E. Andersona (1920–1989) darbā Veterinārā pārvalde pieminēta vien kontekstā ar intendantūras dienestu izveidi. Savukārt plkv A. Liepiņa (1893–1987) grāmatā, minēta veterinārās palīdzības sniegšana zirgiem 20. gadsimta 30. gados. Tomēr, darbi sniedz svarīgu informāciju par zirglietu, transporta un barības apgādes problēmās, kas palīdzēja radīt priekšstatu par zirgu stāvokli armijā pirms vienota veterinārijas orgānu izveides armijā.

III Uzziņu literatūra

Vērtīga ir biogrāfiskā vārdnīca *Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940*,³³ jo tajā atrodamas kara veterinārārstu biogrāfijas un ziņas par iepriekš iegūto izglītību un pieredzi. Tāpat grāmatā sniegts ieskats veterinārārstu dzīves gājumā, kas ļauj izprast veterinārārstu darbības laiku un nozīmi Veterinārajā pārvaldē. Jāatzīmē, ka minētā grāmata sniedz noderīgu vizuālo materiālu, kas bija noderīgs darba pielikumu veidošanā.

²⁹ A. Plensers. Kavalērijas zirgu kopšana un iejāšana. *Latvijas Kareivja Militārais pielikums*, 1921, 4. oktobris.

³⁰ Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. Rīga: Armijas štāba Apmācības daļa, 1940.

³¹ Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Kanāda: Daugavas Vanagu apgāds, 1983.

³² Liepiņš, A. *1. Jātnieku pulks: Dievs, tēvija, pulks*. ASV: Alberta Liepiņa un Gaujas apgāds, 1980.

³³ Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast.). *Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940*. Rīga: Nordik, 1998.

1. VISPĀRĒJĀ MILITĀRĀ, POLITISKĀ UN SOCIĀLĀ SITUĀCIJA LATVIJĀ UN ARMIJAS STRUKTŪRA 1919. GADA JŪLIJĀ – 1921. GADA MARTĀ

1.1. Stāvoklis kara laikā, 1919. gada jūlijā – 1920. gada augustā

Pēc Cēsu kaujām 1919. gada jūlija sākumā apvienotais latviešu – igauņu karaspēks tuvojās Rīgai, kurš jau bija no vāciešiem atbrīvojis Daugavgrīvu, Vecmīlgrāvi un Mangaļsalu. Pēc Amerikas Savienoto Valstu delegācijas ierosinājuma, 1919. gada 3. jūlijā igauņu – latviešu apvienotie spēki ar vāciešiem noslēdza Strazdumuižas pamieru. Rezultātā vācu karaspēkam vajadzēja pāriet uz Kurzemi, kur tas apmetās Jelgavas un Bauskas teritorijā. Tāpat pamiers noteica, ka vāciešiem savs karaspēks no Latvijas jāizved. Līdz ar Strazdumuižas pamiera noslēgšanu aktīva karadarbība turpinājās vienīgi Latgales frontē, kas sniedza iespēju Latvijas Pagaidu valdībai uzsākt valsts bruņoto spēku sakārtošanu.³⁴

6. jūlijā Rīgā ienāca plkv. Jorģa Zemitāna (1873–1928) vadītā Ziemeļlatvijas brigāde, kuru 1919. gada 15. jūlijā apvienoja ar pltn. Jāņa Baloža (1881–1965) Dienvidlatvijas brigādi. Par Latvijas armijas virspavēlnieku iecēla ģen. Dāvidu Sīmonsonu (1859–1933). Savukārt Virspavēlnieka štāba pienākums uzticēja pulkv. Eduardam Kalniņam (1876–1964). No abām apvienotajām brigādēm sākotnēji izveidoja divas divīzijas – 1. Kurzemes divīziju, kuras komandieris bija pltn. J. Balodis un 2. Vidzemes divīziju, kuras komandieris bija pulkv. J. Zemitāns. 3. Latgales divīziju izveidoja augustā, par kuras komandieri iecēla plkv. Krišjāni Berķi (1884–1942). 1919. gada beigās līdz 1920. gada sākumam izveidoja 4. Zemgales divīziju, kuras komandieris bija pltn. Oskars Dankers (1883–1965).³⁵

Savukārt, uz Tukumu nosūtīja Baltijas landesvēru, kur to reorganizēja un rudenī pārcēla uz Latgales fronti. Par Baltijas landesvēra komandieri iecēla angļu pltn. Haroldu Aleksanderu (1891–1969), bet par viņa palīgu jūras kapt. Baronu Georgu fon Taubi (1878–1948). Problēmas armijas organizēšanā radīja, apģērba, pārtikas un munīcijas, ieroču trūkums. Tomēr stāvokli Latvijas armijā uzlaboja sabiedroto atbalsts. Septembra beigās un oktobra sākumā sūtījums ar apaviem un apģērbu pienāca no Amerikas Savienotajām Valstīm. Savukārt šautenes un munīciju piegādāja no Lielbritānijas, tomēr tas nemazināja ieroču trūkumu armijā.³⁶

³⁴Pētersone, I. (atb.red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918–1920. Enciklopēdija*. Rīga: Apgāds „Preses nams”, 1999. 96. lpp.

³⁵Radziņš, P. *Latvijas Atbrīvošanas karš 1918.–1920. I.* 21.–22. lpp.; Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. 570.–572. lpp.; Bērziņš, V. (atb. red.). *20. Gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940.* Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2003. 106–107. lpp.

³⁶Ciganovs, J. *Latvijas Neatkarības karš 1918.–1920. gads*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2013. 52. lpp.; Kalējs, A. *Mūsu armija: Tapšanā, valsts iznīcināšanā un tagadējos sasniegumos*. Rīga: A/S Golts un Jurjans, 1929. 104. lpp.

Latvijas valdībai problēmas turpināja sagādāt vācu karaspēks. Saskaņā ar Strazdumuižas pamiera noteikumiem, vāciešiem savs karaspēks no Latvijas teritorijas bija jāizved, tomēr tā komandieris ģen. Ridigers fon der Gols (1865–1946) ar izvešanu vilcinājās, kā iemeslu minot latviešu neregulāros uzbrukumus viņa karaspēka daļām. Sprotot, ka vācieši netaisās izpildīt pamiera noteikumus, 1919. gada 2. augustā norisinājās pārrunas starp sabiedroto puses pārstāvi ģen. Hubertu Gofu (1870–1963) un R. fon der Golcu. Pārrunu rezultātā nolēma, ka vācu karaspēks jāizved no Latvijas līdz 20. augustam. Tomēr viņš no vācu valdības panāca, ka netiek atsaukts un 12. augustā sākās to vācu karaspēku daļu evakuācija, kuras Latvijā nevēlējās palikt. Vāciešu plānos ietilpa Baltijas valsts nodibināšana, kura tiktu iekļauta atjaunotās monarhiskās Krievijas sastāvā. Turklāt kopš 1919. gada 14. jūnija Jelgavā atradās plkv. Pāvela Bermonta–Avalova (1877–1973) grupa, kur augusta otrajā pusē noformēja Rietumkrievijas brīvprātīgo armiju.³⁷

Vācu karaspēka darbība izraisīja aizdomas Latvijas valdībai, jo Rietumkrievijas brīvprātīgajā armijā vairāk ietilpa vācu nekā krievu karavīru. Rezultātā, Latvijas Pagaidu valdība saprata, ka no plkv. P. Bermonta–Avalova būs gaidāms uzbrukums. Rietumkrievijas brīvprātīgās armijas galvenais mērķis bija monarhiskās Krievijas atjaunošana. Izveidojusies situācija starp Latvijas Pagaidu valdību, ģen. R. fon der Golcu un plkv. P. Bermontu–Avalovu savu kulmināciju piedzīvoja 25. augusta naktī, kad pēc ģen. R. fon der Golca rīkojuma vācu un krievu karavīri veica sacelšanos, lai šantažētu Latvijas valdību, kā arī norisinājās vēršanās pret Kurzemes iedzīvotājiem. Rezultātā Rīgas apsardzības priekšnieks pulkv. J. Zemitāns 27. augustā izdeva pavēli par Rīgas aizsardzības sagatavošanu pretinieka uzbrukuma gadījumā.³⁸

Pēc neveiksmēm Ziemeļlatvijā, lielinieki izirušās padomju Latvijas armijas vietā, izveidoja jaunu 15. armiju, kurā ietilpa gan agrākā padomju Latvijas karaspēka daļas, gan sūtīja jaunus spēkus no Padomju Krievijas. 1919. gada 14. jūlijā, norisinājās viena no lielākajām kaujām Latgales frontē, kad latviešu spēkiem vajadzēja ieņemt Līvānus, tomēr boļševiku labo pozīciju dēļ, uzbrukums bija neveiksmīgs. Augustā Latvijas armijas daļas Latgalē ieņēma pozīcijas Zemgalē no Lietuvas robežas līdz Daugavai, no Pilskalna līdz Turku rajonam, tālāk fronte virzījās no Turku rajona līdz Teiču purvam. Latvijas armijas daļas bija

³⁷Čapenko, A. P. Bermonta – Avalova Rietumu brīvprātīgo armijas virsniecības raksturojums. Grām: Baltiņa, S. (sast.). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. Rīga: Militārās literatūras apgādes fonds, 2004. 59.–60. lpp.; Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 79. lpp.; Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 44.–45. lpp.

³⁸Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 52.–53. lpp.; Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 79. lpp.

izvietojušās pozīcijās arī Lubānas ezera rajonā un no Augustavas rajona, līdz Liepnai 26. augustā sekoja atkārtots uzbrukums Līvāniem, kas arī šoreiz neguva panākumus.³⁹

Tomēr, 3. Jelgavas kājnieku pulks, kurš ieņēma pozīcijas no Lietuvas robežas līdz Daugavai, pāris dienu laikā visā savā frontē bija pavirzījies uz priekšu līdz Daugavai. Rietumkrievijas brīvprātīgo armijas aktivitātes un uzbrukuma dēļ, kā arī lielinieku nespējas no citām frontēm atvilkt lielākus spēkus, septembris un oktobris Austrumu frontē pagāja mierīgi. 1919. gada 3. oktobrī Rietumkrievijas brīvprātīgās armijas daļām radās iespēja iebrukt Rīgā, jo Rīgas apkārtnē bija uzsākta mobilizācija. Plkv. P. Bermonts–Avalovs pieprasīja izlaist cauri savu armiju Rīgai, lai dotos uz Petrogradu pret lieliniekiem, lai gan viņa nolūks bija sakaut Latvijas armiju, kas atradās no Rīgas uz dienvidiem. 7. oktobrī Rietumkrievijas brīvprātīgais karaspēks bija jau ieņēmis Slampi un Vikseles muižu, gatavojoties virzīties uz Tukuma pusi.⁴⁰

Bermonta spēki 8. oktobra rītā bija pārgājuši Misas upi un virzījās Ķekavas virzienā, kur savas pozīcijas bija ieņēmis 5. Cēsu kājnieku pulks. Uzbrukuma veikšanu plkv. P. Bermonts–Avalovs uzticēja Vācu leģionam, kas mēģināja latviešu pozīcijas apiet no rietumu un austrumu puses. Rezultātā, tās pašas dienas vakarā Latvijas armijas vienības bija atspiestas līdz Rīgas robežām, kur tās apmetās Daugavas labajā krastā. Tomēr tālākā karadarbība izrādījās nesekmīga, tāpēc plkv. P. Bermonts–Avalovs vērsās ar radio ziņojumu pie Latvijas armijas virspavēlniecības, piedāvājot miera sarunas, no kurām latviešu puses pārstāvji atteicās, uzsākot mobilizāciju. Savukārt Latvijas Pagaidu valdība devās uz Cēsīm, lai lūgtu palīdzību igauņiem, kuri 1919. gada 10. oktobrī lūgumam atsaucoties, uz Latviju nosūtīja divus Igaunijas armijas bruņotos vilcienus. (Rīgu tie atstāja 23. oktobrī)⁴¹

14. un 15. oktobrī latvieši rīkoja divus uzbrukumus, vienu pār Daugavas koka tiltu, bet otru pār Dzelzs tiltu, kuru laikā Latvijas armijas vienības cieta smagus zaudējumus. Savukārt 15. oktobrī Latvijas armijai savu palīdzību sniedza Francijas un Anglijas sabiedrotie, kuri sāka apšaudīt pret plkv. P. Bermonta–Avalova spēku aizmuguri. Līdz ar to uzbrukumā pārgāja Latgales divīzijas daļas, kā rezultātā 16. oktobrī Daugavgrīva un Bolderāja bija atkarotas no bermontiešiem. Tomēr pēc 19. oktobra uzbrukuma, Bermonta spēki ieņēma Jaunjelgavas pozīcijas. Oktobra beigās Latvijas armijas karaspēka daļas bija izvietotas sekojoši – Daugavas labajā krastā izvietota, bija 2. Vidzemes divīzija un 2. eskadrons, bet Jaunjelgavas teritoriju

³⁹Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 255. lpp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 161., 167. lpp.

⁴⁰Radziņš, P. *Latvijas Atbrīvošanas karš 1918.-1920. I*. 34. lpp.

⁴¹Radziņš, P. *Latvijas Atbrīvošanas karš 1918 –1920. I*. 34.–35. lpp.; Andersons, E. *Latvijas vēsture 1914–1920*. Stokholma: Daugava, 1967. 524.–525. lpp.

apsargāja 1. Kurzemes divīzijas daļas. Savukārt 1. eskadrona daļas bija piekomandētas kājnieku pulkiem Kurzemes un Zemgales teritorijā.⁴²

Daugavas kreisajā krastā bija izvietotas 3. Latgales divīzijas daļas kopā ar 3. eskadronu, bet Bolderājā rezervē atradās 9. Rēzeknes kājnieku pulks. Novembra sākumā ar sabiedroto atbalstu sākās Latvijas armijas daļu uzbrukums Rietumkrievijas brīvprātīgo armijai, lai to atspiestu no Rīgas. Galveno triecienu deva Latgales divīzijas vienības, savukārt Kurzemes divīzija guva panākumus pie Jaunjelgavas. Latgales divīzijas daļas četrus dienu laikā pakāpeniski bija atkarājušas visu jūrmalu un ceļu mezglu pie Dzilnām. 10. novembra naktī norisinājās izšķirošā cīņa, kad pēc apšaudes ar bermontiešiem pāri Daugavas tiltiem pārgāja karaskolas kadeti, savukārt jaunformētais Studentu bataljons pa nakti bija ieņēmis Lucavsalu un no agra rīta arī Ziepniekkalnu, bet citas vienības Tornkalnu.⁴³

11. novembra rītā visa Rīga no pretinieka spēkiem bija atbrīvota. Pēc zaudējuma bermontieši ieņēma pozīcijas, sākot no Klīves muižas līdz Olainei un Vācu leģions izvietojās vecajās pozīcijās līdz Bauskai. Pats plkv. P. Bermonts–Avalovs aizbēga uz Vāciju, bet par atbildīgo viņa vietā iecēla vācu ģen. Mateusu Eberhardu (1862–1944). Tomēr arī šīm pozīcijām bermontiešus ātri padzina, Kurzemes divīzijas apvienotajam pulkam plkv. Pauļa Hasmaņa (1890–1979) vadībā uzbrūkot no Jaunjelgavas un virzoties Bauskas virzienā, vāciešus atspieda uz Grobiņu. Pāris dienas vēlāk Jelgavā ieradās vācu ģen. M. Eberhards, lai uzsāktu Rietumarmijas evakuāciju no Kurzemes, kā arī lai vērstos pie pltn. J. Baloža ar ierosinājumu uzsākt miera sarunas. Savukārt Baltijas reģiona sabiedroto komisijas vadītājs ģen. Albērs Nisels (1866–1955) nosūtītajā telegrammā pieprasīja Jelgavas uzbrukuma pārtraukšanu, kas netika ņemts vērā.⁴⁴

Rezultātā 20. novembrī Latvijas armija uzsāka vispārēju uzbrukumu, kas izrādījās veiksmīga un nākamajā dienā atgūta, bija gan Jelgavas, gan dienu vēlāk Tukuma teritorija. Latvijas armijas spiediena rezultātā, bermontieši decembra mēnesī caur Lietuvu atkāpās uz Vāciju, kur armijas krievu daļas ievietoja speciālās noietnēs Vinsdorfā, Neisā un Alten–Grabovā, bet vācu daļas izformēja. Kopumā decembris bija veltīts Latgales atbrīvošanas operācijas izstrādei, jo Latgales teritorijā vēl joprojām atradās lielinieku spēki. Atbrīvojot Latgali no lielinieku spēkiem vajadzēja pēc iespējas ātrāk, jo Igaunija ar Padomju Krieviju

⁴²Andersons, E. *Latvijas vēsture 1914–1920*. 529. lpp.; Radziņš, R. *Latvijas Atbrīvošanas karš 1918.–1920*. 54., 65. lpp.; Jēkabsons, Ē. *Latvijas armijas jātnieku vienības 1919.–1921. gadā*. Grām: Baltiņa, S. (sast.). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. Rīga: Militārās literatūras apgādes fonds, 2004. 82.–83. lpp.

⁴³Bērziņš, V. (atb. red.). *20 gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940*. 118. lpp.

⁴⁴Turpat, Bērziņš, V. (atb. red.). *20 gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940*. 118. lpp.; Kalējs, A. *Mūsu armija: Tapšanās, valsts iznīcināšanās un tagadējos sasniegumos*. 124. lpp.

bija uzsākusi miera sarunas. Abu pušu miera rezultātā Krievija varēja pret latviešu spēkiem vērst lielāku karaspēku.⁴⁵

Rezultātā Latvijas valdība vērsās pie Lietuvas un Polijas pēc militārās palīdzības. Līguma sagatavošana starp iesaistītajām pusēm sākās uzreiz pēc Jelgavas atbrīvošanas no plkv. P. Bermonta – Avalova spēkiem, tomēr procesa laikā radās problēmas. Lietuva izvirzīja pretenzijas uz Ilūkstes apriņķa daļu, un citām pierobežas teritorijām, kā arī tai bija noraidoša attieksme pret Latvijas un Polijas sakariem. Savukārt Polija lietuviešu spēkus vēlējās izolēt, tāpēc Latgales atbrīvošanas plānu sagatavoja slepenībā, iesaistot tikai poļu pusi. 30. decembrī līgumu parakstīja, kurš paredzēja, ka Latgales atbrīvošanas cīņās no latviešu puses iesaistīsies 10 000, bet no poļu 30 000 liels karaspēks⁴⁶

Polijas karaspēkam pēc Latgales atbrīvošanas Latvijas teritorija bija jāpamet. Poļu ģen. Edvardam Ridzam–Smiglijam (1886–1941) uzticēja Latvijas armijas vadību. Uzbrukuma priekšvakarā padomju Strādnieku un zemnieku Sarkanā 15. armija bija izvietojusies no Narvas upes līdz Daugavpilij. 1920. gada 3. janvārī 9. Rēzeknes un 3. Jelgavas kājnieku pulks kopā ar poļu karaspēka daļām uzbruka Daugavpilij. Pēcpusdienā pēc veiksmīgā uzbrukuma Daugavpils bija atbrīvota, bet jau 5. janvārī abi latviešu kājnieku pulki bija šķērsojuši Dubnas upes līniju, bet poļu karaspēka daļas sasniegušas Višķu rajonu.⁴⁷

13. janvārī latviešu un poļu apvienotie karaspēki uzbrukumus veica visā Latgales frontē un jau dienu vēlāk no lieliniekiem atguva Pitalovas dzelzceļa mezglu. Kaujās, kas bija iesākušās 3. janvārī no boļševikiem atbrīvoja visu Latgales centrālo daļu un 21. janvārī atbrīvoja arī Rēzekni. Iestājoties lielam salam 26. janvārī, karadarbību uz īsu brīdi apturēja. Pēc karadarbības atjaunošanas no lieliniekiem atbrīvoja arī Ludzu un Zilupi. Savu virzīšanos uz priekšu Latvijas armijas karaspēks pārtrauca 4. februārī. Pēc Latgales atbrīvošanas Polijas karaspēks nesteidzās pamest Latvijas teritoriju un tā evakuācija uzsāka martā, bet pabeidza 13. aprīlī.⁴⁸

1920. gada sākumā uz Maskavu bija devusies Latvijas delegācija, kura bija uzsākusi pamiera sarunas ar Padomju Krieviju. Rezultāts bija sekmīgs, un 30. janvārī pulksten trijos naktī abas puses noslēdza pamiera līgumu, kas stājās spēkā no 1. februāra pulksten divpadsmitiem dienā. Pēc Latvijas puses prasības līgums bija slepens un tā esamību varēja atklāt tad, kad to būtu atļāvuši latvieši. Līgums bija slepens, ar mērķi saglabāt Latvijas armijas

⁴⁵Čapenko, A. *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. 61. lpp.; Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 123. lpp.

⁴⁶Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 123. lpp.; Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 61.–62. lpp.

⁴⁷Bērziņš, V. (atb. red.). *20 gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940*. 123. lpp.; Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 124. lpp.

⁴⁸Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. 86. lpp.; Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 319., 325. lpp.

kaujasspējas. Aprīlī uz Maskavu devās Latvijas delegācija, lai atrisinātu jautājumu par robežām un citām politiski un saimnieciski svarīgām lietām. Rezultātā pārstāvji no Latvijas Republikas un Padomju Krievijas 11. augustā parakstīja miera līgumu.⁴⁹

1.2. Stāvoklis miera laikā, 1920. gada augustā – 1921. gada martā

1920. gada vasarā Latvijas armija uzsāka pāreju uz miera laika stāvokli, jo Latvijas teritorija no ienaidnieka bija atbrīvota. Augustā Latvijas armijā atradās 52 940 cilvēki, bet, tā kā no vasaras vidus bija uzsākta plaša karavīru demobilizācija, cilvēku skaits armijā strauji saruka. Savukārt vasaras beigās no armijas sāka atvaļināt 1886. un 1887. gadā dzimušos instruktorus un kareivjus, kā arī 1884. gadā dzimušos un vecākus. Tāpat atvaļināja 1901. gadā dzimušos un jaunākus kareivjus. Demobilizētos kareivjus ieskaitīja armijas rezervē līdz 45 gadu vecumam.⁵⁰

Tomēr Latvijas armijā turpināja uzturēt pietiekamu karavīru skaitu, lai vajadzības gadījumā tā spētu darboties, jo starptautiskā situācija nebija vēl stabila. Tāpat problēmas sagādāja robežjautājums ar kaimiņvalstīm. Lietuva no Latvijas pieprasīja daļu Ilūkstes un Jēkabpils apriņķa līdz Daugavai. Abu valstu starpā sākās incidenti, kas savu kulmināciju piedzīvoja 1920. gada 24. augustā, kad Lietuvas armija ienāca Latvijas teritorijā. Situācijas atrisināšanai, Lietuvas un Latvijas armijas virspavēlniecības noslēdza jaunu vienošanos par robežlīniju starp karaspēkiem.⁵¹

Tomēr latviešu spēkiem ieņemot noteikto līniju Subatē, starp abu valstu karaspēka daļām norisinājās sadursme. Rezultātā, 26. augustā uz Augšzemi nosūtīja 12. Bauskas kājnieku pulku, kurš piespieda lietuviešu karavīrus atkāpties. Rezultātā, 1920. gada 28. septembrī Latvijas un Lietuvas valdība noslēdza līgumu par galīgo valstu robežu noteikšanu. Līdz ar to Latvija ieguva teritorijas bijušās Kurzemes guberņas dienviddaļā un Aknīsti, kas atradās bijušās Kauņas guberņas teritorijā. Savukārt Lietuva ieguva Palangas teritoriju un nelielu teritoriju uz ziemeļiem no Sventājas upes un Muravjovas dzelzceļa staciju.⁵²

1920. gada 25. septembrī no armijas demobilizēja 1888., 1889. un 1890. gadā dzimušos kareivjus un instruktorus. Tāpat demobilizēja 1890. gadā dzimušos un vecākus virsniekus, kara ierēdņus, kā arī citu kategoriju virsniekus. Savukārt 16. decembrī demobilizēja 1891. un 1892. gadā dzimušajiem un tos, kas armijā bija palikuši pēc savas vēlēšanās. 1921. gada

⁴⁹Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 39.–40. lpp.; Stranga, A. *Latvijas – padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*. 34.–35. lpp.; Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940.* 126. lpp.

⁵⁰Bambals, A., Bērziņš, V. *Latvijas armija*. Rīga: Zinātne, 1991. 39. lpp.

⁵¹Peniķis, M. *Latvijas Atbrīvošanas kara vēsture II*. 364. lpp.; Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 198. lpp.

⁵²Bērziņš, V. *20. gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940.* 146. lpp.

sākumā no kara dienesta demobilizēja visus Latvijas augstskolu studentus, lai turpinātu izglītības iegūšanu. Tas pats attiecās arī uz karaskolu un virsnieku kursu beigušajiem virsniekiem.⁵³

1920. gada rudenī un 1921. gada sākumā Latvijas armijas daļas pārvietoja uz paredzētajām dislokācijas vietām. Attiecīgi Kurzemes divīzijas pulkus nosūtīja uz Liepāju un Ventpili, izņemot 3. Jelgavas kājnieku pulku, kas izvietojās Jelgavā. Vidzemes divīzijas daļas novietoja Rīgā, Zemgales divīzija novietojās Daugavpilī, bet Latgales divīzijas pulki novietojās Cēsīs, Alūksnē un Rēzeknē. Jātnieku eskadronus nosūtīja uz Daugavpili. Savukārt 1921. gada martā uz Ministru kabineta lēmuma pamata, līdz 1. aprīlim bija jālikvidē armijas virspavēlnieka postenis un štābs.⁵⁴

Pēc miera līguma noslēgšanas ar Krieviju par Latvijas valdības galveno uzdevumu kļuva jaunās valsts izveide un tās saimniecības atjaunošana, jo tā karā bija izpostīta. Visvairāk bija cietuši iedzīvotāji, jo karadarbības un neskaitāmo rekvizīciju rezultātā, bija sagrautas rūpnīcas un izpostīti lauki. Karadarbība kopumā bija aptvērusi 251 Latvijas pagastu, kā rezultātā liela daļa no tiem bija izpostīti un dzeloņdrāšu pārpildīti. Tomēr visvairāk cieta lauku iedzīvotāji, jo daļa bija, palikuši bez mājām un iztikas līdzekļiem. Tāpat laukos bija nopostīti apmēram 80% no ēkām un iedzīvotāji zaudējuši 66 300 zirgu, 184 000 liellopu un 385 700 sīklopu.⁵⁵

Latvijas valdībai trūka finanšu, lai palīdzētu iedzīvotājiem savu saimniecību atjaunošanā, jo saistībā ar Krievijas valūtas bankrotu, viss latviešu naudas kapitāls bija zaudēts. Turklāt, lai arī Latvijas Republikas saimniecības zaudējumi bija lieli, ne Vācija, ne Padomju Krievija atlīdzināt par tiem nevēlējās. Tāpat Latvijas valdība nevarēja saņemt aizdevumus no ārzemēm, jo lielvalstis nebija pārliecinātas par jaunās valsts pastāvēšanu. Rezultātā, tai bija jāatrisina minētās problēmas ar pašas līdzekļiem. Par primāro uzdevumu, Latvijas valdība uzskatīja lauksaimniecības atjaunošanu, jo valstij vajadzēja ražot pārtikas produktus, lai iedzīvotāji neciestu badu. Pirmkārt, bija jāatrisina problēma ar zirgu trūkumu, jo lielākā daļa iedzīvotāju zirgu bija mobilizēti kara vajadzībām. Tādēļ Latvijas armija sadarbojās ar Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības departamentu, kā rezultātā, lauksaimniekiem bija iespēja lauku apstrādāšanai izmantot armijas zirgus.⁵⁶

⁵³Bambals, A., Bērziņš, V. *Latvijas armija*. 39. lpp.

⁵⁴Bērziņš, V. *20. gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940.* 484. lpp.; Liepiņš, A. *I. Jātnieku pulks: Dievs, tēvija, pulks.* 22.–23. lpp.

⁵⁵Bērziņš, V. (atb. red.). *20. Gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940.* 371. lpp.

⁵⁶Bērziņš, J. Latvijas Republikas tautsaimniecības atjaunošanas svarīgākie pasākumi (1920–1922). Bērziņš, J. (atb. red.). *Grām: Latvijas valstiskumam 90 : Latvijas valsts neatkarība: ideja un realizācija.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2010. 180.–183. lpp.; Ko domā un dara Latvijā? *Zemkopis*, 1921, 16. novembris. 471. lpp.

1.3. Latvijas armijas struktūra 1919. gada jūlijs – 1921. gada marts

1919. gada jūlija sākumā, Latvijas pagaidu valdība atgriezoties Rīgā, nekavējoties uzsāka vienotas Latvijas armijas izveidi, jo Latvijas austrumu frontē vēl atradās lielinieki, kā arī noslēgtais Strazdumuižas pamiers bija vien relatīvs miers. Latvijas armiju izveidoja, apvienojot Ziemeļlatvijas un Dienvidlatvijas brigādes. Tomēr abu brigāžu struktūra atšķīrās, jo Dienvidlatvijas brigāde bija veidota pēc atsevišķu bataljonu principa, bet Ziemeļlatvijas brigādi veidoja divi kājnieku pulki un viens bataljons. Tāpat Ziemeļlatvijas brigādē atradās trīs artilērijas baterijas, jātnieku eskadrons un bruņvilciens. Savukārt Dienvidlatvijas brigādē ietilpa 1. Jātnieku divīzions, viena baterija, aviācijas grupa un jaunformējamie spēki.⁵⁷

Rezultātā, 1919. gada 15. jūlijā Latvijas armijas virspavēlnieks D. Sīmansons izdeva pavēli par vienotas Latvijas armijas struktūras izveidi. Latvijas armijā lielākā vienība bija divīzija, kas sastāvēja no trīs kājnieku pulkiem. Attiecīgi 1. Kurzemes divīzijā ietilpa 1. Liepājas, 2. Ventpils un 3. Jelgavas k. p., bet 2. Vidzemes divīzijā ietilpa 4. Valmieras, 5. Cēsu, un 6. Rīgas k. p. Savukārt 3. Latgales divīzijā ietilpa 7. Siguldas, 8. Daugavpils un 9. Rēzeknes k.p., bet 4. Zemgales divīzijā 10. Aizputes, 11. Dobeles un 12. Bauskas k.p. Tāpat divīzijās ietilpa artilērijas pulks, jātnieku eskadrons un inženieru rota. Jāatzīmē, ka 1919. gada rudens sākumā, divīziju formēšanās norisinājās lēni, jo to izveidi apgrūtināja ieroču un apģērba trūkums. Tāpat problēmas sagādāja jātnieku un tehnisko vienību formēšana, jo trūka zirgu un kara tehnikas.⁵⁸

1919. gada rudenī un 1920. gada janvārī, katrā divīzijā izveidoja pa vienam artilērijas pulkam. Paredzēja, ka artilērijas pulki sastāvēs no trīs divizioniem, bet katrā divizionā ietilps trīs baterijas. Tomēr ieroču trūkuma dēļ, līdz pat 1919. gada beigām, pulku formēšana norisinājās ar grūtībām, veicot atsevišķu divizionu un bateriju formēšanu. Izņēmums bija Vidzemes artilērijas pulks, kuru saformēja 1919. gada 19. jūlijā, tomēr pulks līdz pat Neatkarības kara beigām sastāvēja no viena divizona. Savukārt 1920. gada augustā saformēja Artilērijas rezervi, kuras uzdevums bija sagatavot artilērijas vienības, līdz kaujas gatavībai, lai pēc tam tās nodotu armijas vadības rīcībā.⁵⁹

1921. gada martā uzsāka arī smagās artilērijas divizona formēšanu. Pirms divizona saformēšanas, Neatkarības kara laikā pret bermontiešiem un Latgales atbrīvošanas laikā, Latvijas armijā atradās divas smagās lauku artilērijas baterijas. Miera laikā artilērijas pulkos ietilpa štābs, štāba baterija un divi artilērijas divizioni. Tāpat artilērijas pulkos atradās daļa

⁵⁷Bambals, A. Bērziņš, V. *Latvijas armija*. 18. lpp.; Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 28. lpp.

⁵⁸Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 29. lpp; Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. 570.–572. lpp.

⁵⁹Dambītis, K. *Latvijas armijas artilērija 1919.–1940. g.: vieta bruņotajos spēkos, struktūra un uzdevumi: Promocijas darbs*. Rīga: LU VFF, 2015. 93.–94. lpp.

armijas zirgu, jo tos vēl joprojām izmantoja kā galveno vilcējspēku, lai pārvietotu artilēriju. Zirgu vilkta artilērija bija spējīga sekot kājniekiem gandrīz visos apstākļos. Tomēr artilērijas pārvietošana ar zirgiem bija lēna, kā arī izdevīgs objekts ienaidnieka aviācijai.⁶⁰

1919. gada augusta sākumā reorganizēja Dienvidlatvijas un Ziemeļlatvijas brigādes jātnieku vienības, lai katrā divīzijā saformētu pa vienam jātnieku eskadronam. Sākotnēji saformēja trīs jātnieku eskadronus. Attiecīgi Kurzemes divīzijā iekļāva 1. Kurzemes atsevišķo eskadronu, kurā bermontiešu uzbrukuma laikā atradās 115 zirgi. 1919. gada augusta beigās saformēja 2. Vidzemes atsevišķo eskadronu, kuru iekļāva Vidzemes divīzijā. 2. Vidzemes atsevišķajā eskadronā 1920. gada decembrī atradās 80 zirgi. Savukārt 3. Latgales atsevišķo eskadronu pievienoja Latgales divīzijai, kurā 1920. gada beigās atradās 87 zirgi.⁶¹

1919. gada 29. oktobrī, Liepājā uzsāka arī Zemgales divīzijas 4. atsevišķā eskadrona formēšanu, kurā 1921. gada janvārī atradās 65 zirgi. 1919. gada vasarā un rudenī no izformētā Landesvēra eskadrona izveidoja Latvijas Vācu Zemessargu eskadronu. Tāpat 1919. gada novembrī no partizānu vienībās esošajiem jātniekiem saformēja 1. Partizāna pulka atsevišķo eskadronu. 1920. gada sākumā eskadronu izformēja un pievienoja 3. Latgales atsevišķajam eskadronam. Savukārt 1919. gada rudenī saformēja arī Latgales partizānu pulka eskadronu.⁶²

Atsevišķas jātnieku vienības atradās arī kājnieku pulkos. 1919. gada jūlijā saformēja Malienas bataljona Lubānas brīvprātīgo eskadronu, kuru augusta sākumā iekļāva 1. Liepājas kājnieku pulkā kā jātnieku izlūku eskadronu. Latvijas armijai pārejot uz miera laika štatiem, minēto eskadronu izformēja. Tāpat arī 4. Valmieras kājnieku pulkā atradās jātnieku – izlūku komanda, kura 1919. gada novembrī sastāvēja no 38 zirgiem. Savukārt 1920. gada aprīlī Latviešu Vācu Zemessargus pārformēja par 13. Tukuma kājnieku pulku, kura sastāvā atradās arī bijušais Latvijas Vācu Zemessargu eskadrons. Latvijas armijai pārejot uz miera laiku, eskadronus pārvietoja uz Daugavpili, kur tos apvienoja 1. Jātnieku pulkā. Miera laikā pulkā atradās ap 700 zirgiem, un tas sastāvēja no pieciem eskadroniem, instruktoru eskadrona, sapieru, sakaru un saimniecības komandām.⁶³

1919. gada 15. jūlijā nodibināja Galveno armijas Apgādības pārvaldi, lai nodrošinātu armijas apgādi ar apģērbu, pārtiku, zirglietām, munīciju u.c. Rezultātā, izveidoja Latvijas armijas Saimniecības pārvaldi, Armijas artilērijas pārvaldi, Armijas etapu un rajonu

⁶⁰Andersona, A. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. 240., 245., 247. lpp.; Bambals, A. Bērziņš, V. *Latvijas armija*. 21. lpp.; Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 65. lpp.

⁶¹Kopštāls, E. *Jātnieku pulks desmit pastāvēšanas gados: īss vēsturisks apskats pulka 10 gadu jubilejā 1919. 5. VII – 1929. VII*. Rīga: Jātnieku pulks, 1929. 16. lpp.; Jēkabsons, Ē. *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. 83., 90., 95. lpp.

⁶²Kopštāls, E. *Jātnieku pulks desmit pastāvēšanas gados: īss vēsturisks apskats pulka 10 gadu jubilejā 1919. 5. VII – 1929. VII*. 17. lpp.; Liepiņš, A. *1. Jātnieku pulks: Dievs, tēvija, pulks*. 66. lpp.; Jēkabsons, Ē. *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. 99., 101. lpp.

⁶³Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. 244.–245. lpp.; Jēkabsons, Ē. *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. 97.–100. lpp.

komandantūru pārvaldi un Armijas tehnisko pārvaldi, kuras atradās minētās pārvaldes pakļautībā. Tāpat nodibinoties Latvijas armijai bija nepieciešams izveidot veselības aprūpes dienestus. 1919. gada 19. jūlijā nodibināja Latvijas armijas Sanitāro pārvaldi, par tās priekšnieku ieceļot ārstu Pēteri Sniķeri (1875–1944). Sanitārajai pārvaldei vajadzēja pārzināt kara sanitārā personāla darbību, apgādāt kara iestādes un karaspēka daļas ar nepieciešamajiem medikamentiem, instrumentiem, pārsienamajiem materiāliem uzraudzīt kara iestāžu darbību, uzraudzīt ārstniecības iestāžu darbību, kā arī karaspēka veselības stāvokli.⁶⁴

Neatkarības kara laikā Latvijas armijas Sanitārā pārvalde izveidoja piecas kara slimnīcas – Rīgā, Daugavpilī, Liepājā, Rēzeknē un Valmierā. Tāpat izveidotas bija trīs divīziju lazaretēs, sanitārais vilciens, sanitārais transports un Sanitārā noliktava, bet karaspēka daļās un atsevišķos garnizonos iekārtoti pārsienamie punkti un ambulances. 1921. gada 1. aprīlī Latvijas armijas Sanitāro pārvaldi pārdēvēja par Kara sanitāro pārvaldi. Tā kā Latvijas armijā bija jātnieku eskadroni, kā arī divīziju artilērijas pulkos atradās liels skaits zirgu, 1919. gada jūlijā izveidoja arī veterinārās palīdzības orgānus, lai aprūpētu armijas zirgus. Attiecīgi Neatkarības kara laikā pie divīzijām izveidoja veterinārās lazaretēs, bet Latvijas armijai pārejot uz miera laika štatiem, 1. Jātnieku pulkā un divīziju artilēriju pulkos izveidoja veterinārās ambulances.⁶⁵

Latvijas armijas izveidošanās procesu veicināja pēc Cēsu kaujām noslēgtais Strazdumuižas pamiers, jo vācu karaspēkam bija jāpamet Latvijas teritorija, tādā veidā ļaujot uzsākt mobilizāciju. Latvijas armijas pamatu veidoja no Dienvidlatvijas un Ziemeļlatvijas brigādēm, jo citas Latvijas armijas daļas atradās sākumstadijas procesā. Latvijas armiju veidoja pēc vienotas struktūras, lai armija kara laikā spētu organizēti funkcionēt. Latvijas armijai sarežģījumus sagādāja apgādes problēmas ilgstošās karadarbības postījumu dēļ, tāpēc 1919. jūlijā nodibināja Apgādības pārvaldi, lai veicināt pilnvērtīgu armijas daļu funkcionēšanu. Svarīga loma bija Ārvalstu sabiedroto misijām, kuras uzlaboja situāciju Latvijas armijas daļā, tādēļ, ka ar sūtījumu palīdzību palīdzēja nodrošināt karavīrus ar apģērbu un nepieciešamo munīciju.

Latvijas militārie pārstāvji saprata, ka vācu karaspēks, kas bija apvienots ar P. Bermonta–Avalova karaspēku, veiks uzbrukumu Rīgai, tādēļ gatavojās to sagaidīšanai. Izšķirošais Latvijas armijas uzbrukums novembra sākumā bija veiksmīgs, jo P. Bermonta –

⁶⁴Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918.–1920. Enciklopēdija*. 177. lpp.; Gīle, I. *Latvijas armijas Sanitārās pārvaldes izveidošana un darbība 1919. gada jūlijā – 1920. gada augustā*. 36., 45.–46. lpp.

⁶⁵Roženšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 251., 254. lpp.

Avalova vadītā armija nebija to gaidījusi. Pēc Pārdaugavas atbrīvošanas, Rietumkrievijas brīvprātīgās armijas daļas demoralizējās, kas veicināja to ātrāku *padzīšanu* no Kurzemes un Zemgales. Latgales atbrīvošanas kaujās iesaistīja visu Latvijas armiju, jo bermontiešu sakāves rezultātā, armija nebija jādala pa divām frontēm. Latvijas Pagaidu valdības palīdzības meklēšanu pie sabiedrotajiem, veicināja fakts, ka lielinieku karaspēks karavīru un bruņojuma ziņā atradās labākā situācijā nekā Latvijas armija. Latgali no lieliniekiem atbrīvoja mēneša laikā, ko ietekmēja poļu karaspēka militāri sniegtā palīdzība.

Pēc miera noslēgšanas ar Padomju Krieviju, Latvijas armija uzsāka pāreju uz miera laiku, jo Latvijas teritorija no lieliniekiem bija atbrīvota. Latvijas armijā vairākkārt veica karavīru, virsnieku un instruktoru samazināšanu, lai armijai nebūtu jāuztur pārāk liels karaspēks. Tāpat pārveidoja armijas struktūru, jo Latvijas teritorijā nenorisinājās aktīva kara darbība. Pēc Neatkarības kara Latvijas valsts iedzīvotāju sociālais stāvoklis bija slikts, jo kara laikā izpostīja pilsētas, rūpnīcas, laukus, kas veicināja iedzīvotāju darba trūkumu un labklājības līmeņa samazināšanos. Tāpat problēmas sagādāja mājlopu, īpaši, zirgu trūkums valstī, jo liela daļa no tiem bija mobilizēta kara vajadzībām. Minētais veicināja Latvijas armijas atbalsta sniegšanu Latvijas Republikas iedzīvotājiem, jo iedzīvotājiem bija iespēja savām vajadzībām izmantot armijas zirgus.

2. LATVIJAS ARMIJAS VETERINĀRĀS PĀRVALDES IZVEIDE, STRUKTŪRA, FUNKCIJAS UN PERSONĀLS

2.1. Veterinārās palīdzības sniegšana Latvijas bruņotajos spēkos pirms Latvijas armijas izveides

Pirms vienotas veterinārās sistēmas izveides Latvijas bruņotajos spēkos, galvenā problēma bija veterinārārstu trūkums, kas ietekmēja zirgu veselības stāvokli Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku daļās. Jāņem vērā apstākļi, ka organizētu veterināro palīdzību zirgiem veterinārārsti nespēja nodrošināt, jo latviešu bruņotie spēki bija sadalīti divās daļās – Ziemeļlatvijas un Dienvidlatvijas brigādē. Līdz Latvijas armijas izveidei 1919. gada 10. jūlijā, Latvijas bruņotajos spēkos atradās vien trīs veterinārārsti. Attiecīgi pa vienam veterinārārstam Ziemeļlatvijas, Dienvidlatvijas brigādē un Liepājā, kur bija atvērta veterinārā lazarete. Turklāt paredzēja, ka līdz 1919. gada martam, Latvijas bruņotajos spēkos kopā atradīsies 1007 zirgi.⁶⁶

Šāds veterinārais personāls fiziski nespēja uzraudzīt visu Latvijas bruņotajos spēkos ietilpstošo zirgu veselības stāvokli, jo veterinārārstiem tos vajadzēja apskatīt regulāri, bet, tā kā zirgi bija *izsvaidīti* pa fronti un bruņotajos spēkos trūka veterinārfeldšeru, tas nebija iespējams. Rezultātā, liela daļa no zirgiem slimību dēļ nomira vai nebija vairs derīgi armijas darbam. Zirgu stāvoklis nebija apmierinošs, par ko liecina 1919. gada septembrī veikto zirgu pārbaužu rezultāti uzreiz pēc Veterinārās pārvaldes izveides. Kopumā zirgu stāvokli novērtēja kā vidēji apmierinošu vai vāju, jo liela daļa no zirgiem bija novārguši, piepampusām kājām un netīrīti. Minēto faktoru veicināja barības trūkums, slimo zirgu izmantošana darbam un to pārslodze, kā rezultātā mazinājās zirgu darbaspējas. Tāpat svarīgi atzīmēt, ka veterinārārstiem nebija piemērotu apstākļu, lai veiktu sarežģītas zirgu operācijas un aprūpi, jo trūka nepieciešamo ārstēšanas līdzekļu un telpu.⁶⁷

Veterinārārstu trūkumu ietekmēja faktors, ka daļa pieredzējušu veterinārārstu dienēja citu valstu armijas sastāvā. Daļa veterinārārstu, kuri dienēja Krievijas impērijas armijā, vēlāk mobilizēti Padomju Krievijas armijas vajadzībām. Turklāt latviešu veterinārārsti dienēja arī Igaunijas armijā. Piemēram, Latgales divīzijas vecāko veterinārārstu pltn. Rūdolfu Grapmani 1918. gada 14. jūlijā mobilizēja no Maskavas apgabala Veterinārās valdes un ieskaitīja kā veterinārārstu Latviešu strēlnieku artilērijas divizionā. Savukārt 1919. gada aprīlī viņu pārcēla uz 1. latviešu strēlnieku brigādi, kur viņš pildīja veterinārārsta pienākumus līdz 1919. gada jūlijam. Tāpat Latgales artilērijas pulka veterinārārstu pltn. Konstantīnu Bitti 1914. gada

⁶⁶LNA LVVA, 1468. f., 1. apr., 134. l., 38. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 2. lp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 271. lpp.

⁶⁷LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 54. l., 2.–4., 27.a., 29. lp.

vasaras beigās mobilizēja un ieskaitīja kā veterinārārstu 2. Sibīrijas kalnu artilērijas divizionā un Latvijā viņš atgriezās vien 1920. gada oktobrī.⁶⁸

Savukārt Latgales divīzijas veterinārās lazaretēs jaunākais veterinārārsts Konstantīns Sapražš no 1919. gada marta bija pakļauts Igaunijas armijas galvenajam veterinārārstam, kur viņu ieskaitīja Igaunijas 2. divīzijas veterinārajā lazaretē, kura atradās Mētraines⁶⁹ Veterinārajā institūtā. K. Sapražu no dienesta Igaunijas armijā atbrīvoja 1919. gada decembrī kā Latvijas Republikas pavalstnieku. Tāpat jāņem vērā apstākļi, kad Latvijas bruņotie spēki nevarēja uzsākt veterinārārstu mobilizāciju, jo liela daļa no Latvijas teritorijas līdz 1919. gada vasarai bija pakļauta lielinieku okupācijai. Piemēram, Veterinārās pārvaldes priekšnieks pulkv. Augusts Eglīts 1919. gada februārī strādāja par veterinārārstu Gatartas rajonā, bet veterinārārsts pltn. Voldemārs Brencēns no minētā laika ieņēma Rīgas apriņķa veterinārārsta vietas izpildītāja amatu.⁷⁰

Ilgstošās karadarbības un daudzo rekvizīciju rezultātā, problēmas Latvijas bruņoto spēku zirgu aprūpē sagādāja arī nepieciešamo zirglietu un furažas trūkums. Nepieciešamo uzturu un zirglietas Ziemeļlatvijas brigāde saņēma no Igaunijas armijas Intendantūras dienestiem, bet Dienvidlatvijas brigāde no vācu komandantūrām, kā arī rekvizīciju ceļā. Piemēram, Oskara Kalpaka bataljona 1. Atsevišķā jātnieku nodaļa, kura 1919. gada pavasarī bija apmetusies Padures muižā (tur bija iekārtotas arī vācu noliktavas) no vāciešiem saņēma kavalērijas zirgus un seglus. Tāpat no vācu noliktavām saņēma furažu, kuru zirgiem izdalīja pēc noteiktām normām. Respektīvi, katrs zirgs dienā saņēma trīsarpus maisu siena un divus salmu maisus pakaišiem. Salīdzinot ar 1920. gada beigu Latvijas armijas furažas normām, kādas armijas zirgiem izsniedza armijas furažas noliktavas (20 maisi siena uz vairākām dienām), redzams, ka zirgu uzturs bija nepietiekams, kas veicināja zirgu novārgšanu.⁷¹

Tomēr barības sagādes problēmai meklēja risinājumu, jo nepietiekama uztura rezultātā daļa armijas zirgu nespēja pildīt savas funkcijas, piemēram, smagās artilērijas pārvietošanu. Minētais faktors veicināja siena sagatavošanas punkta izveidi Dunalkas muižā⁷², kas atviegloja, bet līdz galam neatrisināja siena piegādes problēmas latviešu bruņoto spēku daļām. Turklāt, zirgu novārgšanas un slimošanas iemesls bija ne vien furažas trūkums, bet arī tās kvalitāte, jo galvenais uztura līdzeklis bija siens. Zirgu darbaspēju palielināšanas nolūkā,

⁶⁸LNA LVVA, 1372.f., 1. apr., 21. l., 6. lp.; Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast). *Latvijas armijas augstākie virsnieki, 1918–1940.* 109.–110., 179. lpp.

⁶⁹Mētraine – vēsturiskais Igaunijas pilsētas Tartu nosaukums latviešu valodā.

⁷⁰LNA LVVA, 1372.f., 1. apr., 23. l., 2. lp.; Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast). *Latvijas armijas augstākie virsnieki, 1918–1940.* 119. lpp.; Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.–1940.* 90., 93. lpp.

⁷¹LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 3. l., 29. lp.; 1515.f., 1. apr., 238.l., 20. lp.; Liepiņš, A. *1. Jātnieku pulks: Dievs, tēvija, pulks.* 22.–23. lpp.

⁷²Dunalkas muiža atrodas Durbes novada, Dunalkas pagastā.

zirgiem deva arī auzas, bet ne pietiekamā daudzumā, jo ilgstošas karadarbības un rekvizīciju dēļ, Latvijas laukos trūka labības, kā rezultātā auzas nevarēja sagatavot pietiekamā daudzumā, lai tās izsniegtu zirgiem biežāk. Pēc Ziemeļlatvijas un Dienvidlatvijas brigādes apvienošanas 1919. gada vasarā, minēto problēmu rezultātā izveidoja Latvijas armijas Veterināro pārvaldi, lai pareizi aprūpētu un uzraudzītu armijas zirgu veselības stāvokli.⁷³

2.2. Veterinārās pārvaldes izveide, struktūra, funkcijas un personāls

Pēc Strazdumuižas pamiera noslēgšanas 1919. gada 3. jūlijā un sākot formēties vienotai Latvijas armijai, izveidoja arī tai nepieciešamos intendantūras dienestus, lai nodrošinātu armijas apgādi. Kaut gan Latvijas armijai bija mehanizēts transports, tomēr tas lielā mērā balstījās uz zirgiem, kuriem bija nepieciešama pareiza higiēniskā kopšana un ārstēšana, tāpēc radās vajadzība pēc veterinārā personāla, kurš spētu aprūpēt armijas zirgus. Rezultātā 1919. gada 29. jūlijā nodibināja Latvijas armijas Veterināro pārvaldi par tās galveno uzdevumu izvirzot centralizētas veterinārās palīdzības sniegšanu un Latvijas armijas daļu nodrošināšanu ar pietiekamu veterināro personālu, lai tas sekmīgi veiktu armijas zirgu uzraudzīšanu un medicīnisko aprūpi.⁷⁴ Veterinārās pārvaldes izveides process ilga no 1. līdz 28. augustam pēc pagaidu štatiem. Par tās priekšnieku iecēla bakteriologu, veterinārārstu kapt. Augustu Kirhenšteinu, kas savus amata pienākumus pildīja līdz 1919. gada 10. septembrim, kad viņu pēc paša vēlēšanās no dienesta atstādināja.⁷⁵

Veterinārārstu kapt. A. Kirhenšteins turpmāk pildīja pasniedzēja pienākumus Latvijas Augstskolas Lauksaimniecības fakultātē. Savukārt Veterinārās pārvaldes priekšnieka palīga vietu no 6. augusta ieņēma veterinārārstu pulkv. Augusts Eglīts, kurš no 10. septembra stājās veterinārārsta kapt. A. Kirhenšteina vietā. No 1. novembra par veterinārārsta pltn. A. Eglīša palīgu iecēla veterinārārstu pltn. Haraldu Šūbertu, kurš viņa prombūtnes laikā veica pārvaldes priekšnieka pienākumus. Veterinārās pārvaldes darbinieku sastāvu veidoja deviņi cilvēki. Bez tās priekšnieka un viņa palīga Veterinārā pārvalde sastāvēja no darbveža Edvarda Šnemaņa, diviem vecākajiem rakstvežiem, Jāņa Zicmaņa un Gotharda Skujiņa, mašīnrakstītājas Emīlijas Erdmanes, diviem veterinārfeldšeriem, Kārļa Ribas un Jāņa Runča, kā arī no ziņneša Jāņa Dekanta. Veterinārajai pārvaldei piešķīra telpas Todlēbena (mūsdienās Kalpaka bulvāris) bulvārī 6.⁷⁶

⁷³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 54. l., 2.–4., 29. lp.; Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. 257.–258. lpp.

⁷⁴Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 271. lpp.; Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un priekšvēsture*. 574. lpp.; Ciganovs, J. *Latvijas armijas Intendantūras dienesti (1919.–1940.): Promocijas darbs*. 68. lpp.

⁷⁵LNA LVVA, 3413. f., apr., 483. l., 1. lp.; *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*. 1940, 5. jūlijs. 4. lpp.

⁷⁶LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 28., 50. lp.; 11. l., 38. lp.; 25. l., 37., 109. lp.

Neatkarības kara laikā Veterinārā pārvalde bija padota Latvijas armijas Galvenajai Apgādības pārvaldei, no kuras tā saņēma līdzekļus veterināro medikamentu un instrumentu iegādei. Veterināros medikamentus zirgu ārstēšanai izsniedza Latvijas armijas Sanitārā noliktava. Savukārt no Latvijas valsts kases pārvalde saņēma līdzekļus tās darbinieku algām, kā arī citām primāri nepieciešamām lietām, piemēram, kancelejas preču un papīra iegādei.⁷⁷ Pēc Galvenās Apgādības pārvaldes likvidēšanas 1920. gada 2. novembrī Veterināro pārvaldi pakļāva Latvijas armijas Sanitārās pārvaldei (no 1921. gada aprīļa Kara Sanitārā pārvalde), bet 1921. gada martā, Latvijas armijai pārejot uz miera laika štatiem, to reorganizēja Sanitārās pārvaldes veterinārajā nodaļā.⁷⁸

Veterinārās pārvaldes struktūra. Kauju rezultātā zirgi ieguva dažāda veida savainojumus, piemēram, mehāniskos ievainojumus (zirgu ievainošana ar lodēm un šķembām). Tomēr visbiežāk nepietiekama uztura un nepareizas apkopšanas rezultātā, zirgi bija novājējuši un kliboja. Tāpat zirgi slimoja ar lipīgām slimībām, piemēram, ar zirgu ļaunajiem ienāšiem⁷⁹ un kašķi.⁸⁰ Tādēļ Veterinārā pārvalde izveidoja centralizētu armijas veterināro iestāžu tīklu, lai tā spētu zirgiem sniegt pilnvērtīgu veterināro palīdzību. 1919. gada jūnijā uz Rīgu, Salamandra fabriku⁸¹, pārvietoja Liepājas veterināro lazareti. Vēlāk lazaretei ierādīja telpas Torgeles (mūsdienās Ēveles) ielā 1.⁸² No 28. augusta to pārdēvēja par Armijas centrālo veterināro lazareti, par tās priekšnieku ieceļot veterinārārstu pltn. Jozefu Veinšteinu. Centrālā veterinārā lazarete saimnieciskajā ziņā bija neatkarīga daļa, bet veterinārsanitārajā un administratīvajā ziņā pakļauta pārvaldei.⁸³

Centrālajā veterinārajā lazaretē ārstēja smagāk ievainotos un slimos zirgus, jo tiem bija nepieciešama specifiskāka veterinārā un higiēniskā aprūpe. 1919. gada 10. augustā blakus Centrālajai veterinārajai lazaretei ierīkoja Rīgas zirgu depo, lai novietotu armijas vajadzībām iepirktos un mobilizētos zirgus. Par depo ierīkošanu un tā štatu sastādīšanu 100 līdz 150 zirgiem kā atbildīgo personu iecēla minētās lazaretas priekšnieku veterinārārstu pltn. J. Veinšteinu. Par Rīgas zirgu depo priekšnieku 18. septembrī iecēla kara laika ierēdni Miervaldi Cimdiņu.⁸⁴

⁷⁷LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 2., 21. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 3. lp.

⁷⁸*Kadets*, 1939, 1. augusts. 398. lpp.

⁷⁹Zirgu ļaunie ienāši (malleus). Infekcijas slimība, ko izraisa baktērija burkholderia mallei, infekcijas pazīmes ietver plaušu bojājumus, elpceļu čūlas un ādas bojājumus.

⁸⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 13. l., 25. lp.; Zirgu kašķis (scabies), infekcioza slimība, ko izraisa kašķērcis (*Sarcoptes scabiei*), slimības simptomi nieze un izsūtumi uz ādas.

⁸¹Salamandra fabrika – Instrumentu tērauda ražošanas rūpnīca, dibināta 1909. gadā un darbojās līdz 1916. gadam. Tā atradās Rīgas teritorijā starp Juglas kanālu un Rīgas – Valkas dzelzceļa līniju.

⁸²LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 1. lp.

⁸³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 51. lp.

⁸⁴LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 14. l., 10. lp.; 3413. f., 1. apr. 483. l., 5. lp.; A. Plensers. *Latvijas Kareivja Militārais Pielikums*, 1921, 4. oktobris. 208. lpp.

Abām iestādēm bija viens personāls, tāpēc paplašinoties lazaretēs un depo darbībai, tas nespēja tikt galā ar pienākumiem. Rezultātā 1919. gada 18. septembrī Centrālo veterināro lazareti atdalīja no Rīgas zirgu depo. Centrālās veterinārās lazaretēs štatū sastādīja 17 darbinieki (lazaretēs priekšnieks, priekšnieka palīgs, darbvedis, vecākais rakstvedis, saimniecības pārzinis, kasieris, četri veterinārfeldšeri, komandas vecākais, divi kalēji, pavārs, divi vezumni). Vēlāk lazaretēs štatū papildināja ar 31 zirgu kopēju, kurpnieku, galdnieku un furažieri. Savukārt Rīgas zirgu depo štatū sastāvēja no depo priekšnieka, saimniecības pārziņa, darbveža, rakstveža, veterinārfeldšera, furažiera⁸⁵, komandas vecākā, pavāra, 50 zirgu kopējiem, sešiem zemes sargiem.⁸⁶

Nepareizas zirgu apkopšanas rezultātā, Latvijas armijā izplatījās zirgu slimības un mazinājās to darbaspējas. Turklāt armijā bija maz veterinārārstu, kuri bija ieguvuši veterinārārsta grādu, jo liela daļa jaunmobilizēto bija Tērbatas Veterinārā institūta⁸⁷ jaunāko kursu studenti, kuriem trūka pieredzes zirgu ārstēšanā. Tāpēc 1920. gada 15. martā, blakus Centrālajai veterinārajai lazaretei atvēra veterinārfeldšeru kursus, kur pirms izsūtīšanas pa armijas daļām, papildināja viņu zināšanas. Tāpat, Latvijas armijā mazu uzmanību pievērsa zirgu apkalšanai, jo trūka profesionālu zirgu apkalēju. Tādēļ armijas zirgu vidū bija izplatītas zirgu nagu slimības, kā rezultātā, Rīgas zirgu depo atvēra kalēju mācību smēdi.⁸⁸

Līdz ar veterinārfeldšeru kursu un Kalēju mācību smēdes atklāšanu papildināja gan depo, gan Centrālās veterinārās lazaretēs štatū, jo, lai jaunizveidotās iestādes uzsāktu savu darbību, to vadīšanai un piekomandēto cilvēku apmācībai vajadzēja instruktorus. Attiecīgi pie veterinārfeldšeru kursiem pieskaitīja vecāko un skolas veterinārfeldšeri, bet pie Rīgas zirgu depo vecāko instruktoru un divus jaunākos instruktorus kalējus.⁸⁹ 1919. gada 28. septembrī apstiprināja štatū Veterinārās pārvaldes pakļautībā esošajai Latvijas armijas Veterinārajai aptiekai. Paredzēja, ka tās personāls sastāvēs no pieciem cilvēkiem – farmaceita, kurš ieņemtu aptiekas pārziņa amatu, darbveža, kurš prastu latīņu valodu medikamentu uzskaites dēļ, veterinārfeldšera, kā arī diviem apkalpotājiem, viena aptiekas, bet otra braucēja.⁹⁰

Pēc 11. novembra kaujām P. Bermonta–Avalova armiju atspieda uz Kurzemi un Zemgali, kur tai aktīvi turpināja sekot Latvijas armijas daļas. Starp bermontiešu armijas zirgiem bija izplatīta lipīga slimība – zirgu kašķis, kā rezultātā, sekojot bermontiešiem pa

⁸⁵Furažieris, cilvēks, kas atbildīgs par zirgu barības sagādi.

⁸⁶LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 2–3. lp.

⁸⁷Tērbatas Veterinārais institūts – dibināts 1848. gada janvārī Tērbatā (mūsdienās Tartu), kā veterinārā iestāde, kurā bija iespējams apgūt veterinārās zināšanas. 1873. gadā to pārdēvēja par Tērbatas Veterināro institūtu. Tajā savas zināšanas apguva veterinārārsti no Latvijas, tajā skaitā, arī bakteriologs, veterinārārsts kapt. A. Kirhenšteins. Kopš 2005. gada institūta ēkā atrodas Igaunijas Dabaszinātņu universitāte.

⁸⁸LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 5. lp.; 1372. f., 1. apr., 12. l., 10. lp.; 19. l., 2. lp.; 20. l., 2. lp.; 22. l., 2. lp.; 23. l., 2. lp.

⁸⁹LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l., 86. lp.

⁹⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 25. l., 97.–98. lp.

Kurzemi, ar slimību inficējās daļa Latvijas armijas zirgu, jo tos novietoja telpās, kur stāvējuši bija kašķainie zirgi. Janvāra sākumā zirgu kašķa lipīguma dēļ, slimība izplatījās visā Latvijas reģionā, tādēļ Veterinārajai pārvaldei bija jāpaplašina sava darbība. 3. janvārī divīziju komandieriem kopā ar to veterinārārstiem vajadzēja sastādīt sarakstu ar vēlamo veterinārfeldšeru skaitu, kāds būtu nepieciešams katrā divīzijā, ņemot vērā, ka uz katriem piecdesmit zirgiem jābūt vienam veterinārfeldšerim. Decembrī izstrādāja Armijas kašķaino zirgu punkta štatus, kur novietoja ar kašķi slimojošos zirgus, jo slimības lipīguma dēļ, tos vajadzēja izolēt no pārējiem zirgiem. Par punkta priekšnieku iecēla veterinārārstu pltn. V. Brencēnu.⁹¹

Šādu punktu izveidoja arī Jelgavā un abi kašķaino zirgu punkti bija domāti 200 zirgu ārstēšanai. To personāls sastāvēja no punkta priekšnieka un viņa palīga, kuriem bija jābūt veterinārārstiem, saimniecības pārziņa un mantziņa, Kancelejas nodaļas, komandas vecākā, četriem veterinārfeldšeriem, sanitāriem un gāzētājiem⁹², furažiera, diviem kalējiem, četriem staļļu uzraugiem, kā arī kurpnieka, galdnieka, drēbnieka, diviem pavāriem un sešiem braucējiem. Uz katriem trīs zirgiem bija paredzēts viens apkopējs, tāpēc pēc štatiem abos punktos paredzēja 150 zirgu apkopēju. Ātrākai zirgu kašķa apkarošanai nepieciešams bija veikt telpu dezinfekciju, kurās novietoti bija inficējušies zirgi, lai apturētu veselo zirgu inficēšanos. Rezultātā, 1920. gada 13. janvārī izstrādāja pārvietojamo dezinfekcijas nodaļu štatu projektu.⁹³

Pārvietojamās dezinfekcijas nodaļas štata personāls sastāvēja no nodaļas vadītāja, kuram bija jābūt veterinārārstam studentam vai vecākajam skolas veterinārfeldšerim, vecākā dezinfektora (sanitārs), jaunākajiem dezinfektoriem (sanitāri). Pārvietojamās dezinfekcijas nodaļas darbojas saskaņā ar divīziju jeb aprinķu veterinārārstu norādījumiem. Tāpat grūtības armijas zirgu ārstēšanā frontē sagādāja divīziju veterinārārstu nespēja veikt sev uzticētos uzdevumus, jo divīziju veterinārārstiem bija jāpilda, gan divīzijas, gan divīziju lazarešu veterinārārsta pienākumi. Tāpēc Veterinārajā pārvaldē nolēma izveidot katrā divīzijā atsevišķas un patstāvīgas veterinārās lazaretas. (*Skat. 1. pielik.*) 1920. gada 15. februārī apstiprināja divīzijas lazaretas štatu projektu.⁹⁴

Divīziju lazarešu personāls sastāvēja no priekšnieka veterinārārsta, saimniecības pārziņa, kurš vienlaikus veica arī darbveža pienākumus, komandas vecākā, mantziņa, vecākā un jaunākā rakstveža, diviem jaunākajiem dezinfekcijas sanitāriem, vecākā un jaunākā

⁹¹LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l., 2., 49. lp.

⁹²Zirgu kašķi ārstēja gāzējamās kamerās, karsējot ar sēra anhidrītu, cilvēkus, kas veica ārstēšanu kamerās sauca par gāzētājiem.

⁹³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l., 7.–8., 24., 34.–35. lp.

⁹⁴LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l., 7.–8. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 4. lp.

veterinārfeldšera, kalēja, 15 zirgu kopējiem, kā arī pavāra. Veterinārās pārvaldes pārraudzībā atradās arī armijas lopkautuve, lai pārraudzītu armijas vajadzībām iepirkto liellopu veselības stāvokli. 1920. gada vasarā pēc Veterinārās pārvaldes centrālo iestāžu likvidācijas, armijā nepalika neviena iestāde, kas spētu ārstēt smagi saslimušus zirgus, jo izveidotās veterinārās lazaretēs nebija piemērotas sarežģītu operāciju vai ārstēšanas veikšanai. Rezultātā, 1921. gada 15. janvārī veterinārārsts pulkv. A. Eglītis ierosināja izveidot Kara veterināro slimnīcu. Savukārt par tās priekšnieku iecēla Kurzemes divīzijas veterinārārstu kapt. Pēteri Siliņu.⁹⁵

Kara veterinārajai slimnīcai ierādīja telpas Pērnavas ielā 19. Tā bija paredzēta 100 slimo zirgu ārstēšanai, bet tās štatu projektu oficiāli apstiprināja 3. februārī. Savukārt tās personāls sastāvēja no slimnīcas priekšnieka un viņa palīga, kuriem vajadzēja būt veterinārārstiem, viena vecākā un diviem jaunākajiem veterinārfeldšeriem. Savukārt tās saimniecības personāla sastāvu veidoja saimniecības priekšnieks, darbvedis, vecākais un jaunākais rakstvedis, komandas vecākais, furažieris, galdnieks, kurpnieks, pavārs, kā arī četri kareivji, kuri bija braucēji un 35 zirgu apkopēji. Kara veterinārā slimnīca bija padota Veterinārajai pārvaldei, bet saimnieciskajā ziņā tā bija patstāvīga iestāde.⁹⁶

Pie Kara veterinārās slimnīcas atradās arī kalēju mācību smēde, kuru pārvietoja no Rīgas zirgu depo, lai turpinātu apmācīt jaunos kalējus. Līdz ar Kalēju mācību smēdes izveidošanu, papildināja arī Kara veterinārās slimnīcas štatu projektu. Kalēju mācības smēdes apkalpojošais personāls sastāvēja no vecākā instruktora, brigadiera un četriem instruktoriem, kuri bija pirmās šķiras amatnieki. Tāpat 13. februārī Kara veterinārās slimnīcas štatu projektu papildināja ar farmaceitu, lai izveidotu slimnīcas aptieku. 1921. gada 8. martā blakus Kara veterinārajai slimnīcai pavēlēja ierīkot Bakterioloģisko laboratoriju, lai vieglāk un precīzāk konstatētu zirgu saslimšanu ar lipīgām slimībām.⁹⁷

Veterinārās pārvaldes funkcijas. Veterinārās pārvaldes uzdevums, kā jau minēts, bija Latvijas armijas zirgu veselības stāvokļa uzraudzīšana, tāpēc, katram divīzijas veterinārārstam vajadzēja veikt veterinārā personāla un zirgu atskaites. Turklāt atskaites veterinārārstiem bija jānosūta pēc Krievijas impērijas armijas sanitārajiem likumiem un termiņiem. Līdz ar to ziņas par veterinārā personāla sastāvu armijas daļās iesūtīja katra mēneša 1. un 15. datumā, bet par to daļās ietilpstošajiem armijas zirgiem un viņu veselības stāvokli, katra mēneša 8., 18. un 28. datumā. Rezultātā Veterinārā pārvalde labāk varēja pārraudzīt veterinārās aprūpes stāvokli armijas daļās. Tādā veidā novēršot radušās nepilnības un nepieļaujot armijas zirgu nekvalitatīvu veterināro aprūpi.⁹⁸

⁹⁵LNA LVVA 1372. f., 1. apr., 11. l., 28. lp.; 55. l., 17. lp.

⁹⁶LNA LVVA, 4769.f., 1. apr., 4.l., 20. lp.

⁹⁷Turpat, 4769. f., 1. apr., 4. l., 92. lp.; 2.l., 2. lp.

⁹⁸LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 12. l., 16., 18. lp.; 54. l., 16.lp.

Tāpat pēc minētajām atskaitēm Veterinārā pārvalde spēja pārraudzīt zirgu, veterinārārstu un veterinārfeldšeru skaitu, lai vajadzības gadījumā armijas daļas papildinātu ar veterināro personālu vai trūkstošajiem zirgiem. Tas pats attiecās arī uz pārējām Veterinārajai pārvaldei pakļautajām iestādēm. Tāpēc arī armijas lopkautuvei katru mēnesi vajadzēja nosūtīt uz Veterināro pārvaldi kautuves sanitāros pārskatus par tās darbību. Armijas lopkautuve iesūtīja ziņas arī par kritušajiem un nokautajiem lopiem, lai uzmanītu un novērstu dzīvnieku slimību izplatīšanos armijā. Tāpat uz Armijas lopkautuvi nosūtīja ievainotos un slimos zirgus, kurus atzina par neizārstējamiem, lai tos nokautu. Veterinārārstu darbību apgrūtināja arī nepieciešamo veterināro materiālu trūkums.⁹⁹

Rezultātā visās Veterinārās pārvaldes iestādēs veica iegādāto veterinārijas medikamentu un instrumentu ierakstīšanu veterinārā inventāra grāmatās, lai uzzinātu, cik daudz nepieciešams veterināro medikamentu un instrumentu un pēc vajadzības tos izdalītu pa armijas daļām. Turklāt, 1919. gada oktobrī šādu uzskaiti uzdeva veikt katram divīzijas veterinārārstam un Centrālajai veterinārajai lazaretei, izveidojot speciālu grāmatiņu, kur tiktu uzskaitīta visu medikamentu un aptiekas piederumu saņemšana un izlietošana. Tāpat dažādu svarīgu situāciju izskatīšanai un novērtēšanai Veterinārā pārvalde iecēla speciālas komisijas, kuru locekļi bija gan divīziju veterinārārsti, gan veterinārfeldšeri un pārstāvji no citām pārvaldēm.¹⁰⁰

Šādas komisijas vajadzības gadījumā varēja izveidot katra Veterinārās pārvaldes iestāde. Komisijas sasauca gadījumos, lai pārbaudītu Veterinārajā pārvaldē ienākošos naudas līdzekļus, armijai nederīgo zirgu apskatīšanai, furažas pārbaudīšanai, kā arī veterināro medikamentu un instrumentu pirkšanai, pieņemšanai un izvērtēšanai. Tādā veidā novēršot nekvalitatīvu medikamentu un veterinārijas instrumentu iepirkšanu un izmantošanu zirgu ārstēšanai. Minētais faktors veicināja arī augstvērtīgas furažas iegādāšanos zirgu barošanai, lai paaugstinātu to darbaspējas. Tāpat Veterinārās pārvaldes funkcijās ietilpa Latvijas armijas nodrošināšana ar kvalificētiem darbiniekiem, jo divīziju veterinārārsti bieži sūdzējās par nepareizu zirgu kopšanu.¹⁰¹

Tādēļ pēc īpaši izstrādātas programmas apmācīja gan jaunos veterinārfeldšerus, gan zirgu apkalējus. Uz mācību smēdi nosūtīja mācekļus no katras divīzijas, lai viņi apgūtu teorētiskās un praktiskās zināšanas kalšanā. Svarīgi atzīmēt, ka 1921. gada 11. martā pēc Veterinārās pārvaldes reorganizācijas Sanitārās pārvaldes Veterinārajā nodaļā, tās funkcijas nemainījās. Veterinārās nodaļas pienākumos ietilpa zirgu uzraudzīšana, medicīniskā un

⁹⁹LNA LVVA 1372. f., 1. apr., 55. l., 25. lp.

¹⁰⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 36., 37. lp.; 14. l., 22. lp.

¹⁰¹LNA LVVA, 1372. f. 1. apr., 6.l., 37. lp.

higiēniskā aprūpe, medikamentu un veterinārijas instrumentu uzskaitīšana. Tāpat arī tās pienākums bija atskaišu sagatavošana par zirgu veselības stāvokli katrā armijas daļā un komisiju sasaukšana dažādu veterināro jautājumu izskatīšanā.¹⁰²

Veterinārās pārvaldes personāls. Veterinārajā pārvaldē un tās iestādēs liela loma bija gan veterinārārstiem un veterinārfeldšeriem, gan saimniecības pārziņiem, rakstvežiem, sanitāriem, zirgu apkopējiem u.c. Tās struktūru un personāla izmaiņas ietekmēja veterinārā darba palielināšanās, piemēram, lipīgu zirgu infekciju izplatīšanās laikā. Ja sākotnēji pārvaldes štata sarakstu sastādīja deviņi cilvēki (pārvaldes priekšnieks, priekšnieka palīgs, darbvedis, divi rakstveži, ziņnesis, divi veterinārfeldšeri, mašīnrakstītāja), tad turpmākajos mēnešos to papildināja ar sevišķo uzdevumu veterinārārstu, veterināro medikamentu un instrumentu grāmatu vedēju. Tāpat arī ar diviem jaunākajiem rakstvežiem un darbvedi. Tomēr visbiežāk armijas veterināro iestāžu status mainīja saistībā ar kancelejas darbinieku nespēju veikt viņiem uzticētos pienākumus.¹⁰³

Kancelejas darbinieku štatu palielināšanu veicināja mobilizācijas uzsākšanas vai liela daudzuma veterināro instrumentu un medikamentu izdalīšanas un pieņemšanas uzskaišu veikšanas. Problēmas sagādāja arī saziņas nodrošināšana starp Veterinārās pārvaldes iestādēm un citām nepieciešamajām armijas nodaļām. Piemēram, 1920. gada 25. martā Veterinārās pārvaldes kancelejas nodaļa saistībā ar to, ka pārvaldes darbība paplašinājusies, ziņoja, ka ar četriem rakstvežiem un vienu mašīnrakstītāju nepietiek. Rezultātā tā lūdza kancelejas darbinieku skaitu palielināt par četriem rakstvežiem un vēl vienu mašīnrakstītāju. Tomēr lielākās grūtības Veterinārās pārvaldes darbībā un attīstībā sagādāja veterinārārstu un feldšeru trūkums, jo norisinoties aktīvai karadarbībai un izplatoties zirgu lipīgajām slimībām, palielinājās arī veterinārā personāla darbība.¹⁰⁴

Rezultātā, Veterinārajai pārvaldei vairākkārt vajadzēja uzsākt veterinārārstu un veterinārfeldšeru mobilizāciju. 1919. gada vasarā pēc Veterinārās pārvaldes izveidošanas, Latvijas apriņķu apsardzības priekšniekiem vajadzēja iesniegt ziņas armijas mobilizācijas nodaļai par apriņķos dzīvojošajiem veterinārārstiem un veterinārfeldšeriem, lai uzsāktu viņu mobilizāciju armijas vajadzībām. Tomēr, veterinārārstu un veterinārfeldšeru pieteicās maz, jo daļa no viņiem bija nepieciešami civiliedzīvotāju vajadzībām. Piemēram, jūlija beigās un augusta sākumā pie apsardzības priekšniekiem pieteicās trīs veterinārfeldšeri – Gustavs Valters (Aizputes apriņķis), Juris Tontegode (Kuldīgas apriņķis), Alfrēds Gensbiegels (Rīgas

¹⁰²LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 509.l., 87. lpp.

¹⁰³LNA LVVA, 1372. f. 1. apr., 25. l., 2. lp.

¹⁰⁴LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l., 39. lp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados.* 271–272. lpp.

apriņķis). 1919. gada 30. jūlijā Aizputes apriņķī pieteicās veterinārārsts Otto Elzbergs, kurš strādāja pilsētas lopkautuvē.¹⁰⁵

Savukārt 1919. gada 19. septembrī, Ventspils apriņķa priekšnieks ziņoja, ka neviens veterinārārsts apriņķī nav pieteicies. Uzreiz jāatzīmē, ka šāda situācija bija novērojama arī citos apriņķos, kas apgrūtināja nepieciešamā Latvijas armijas veterinārā personāla mobilizāciju. Līdz ar to sākotnēji pēc pagaidu štatiem bija paredzēts, ka katrā divīzijas artilērijas pulkā jāatrodas pa vienam veterinārārstam, tāpēc 1919. gada novembrī veterinārais personāls Latvijas armijā bija šāds – Veterinārajā pārvaldē un Centrālajā veterinārajā lazaretē katrā viens veterinārārsts, Artilērijas rezervē un divīziju artilērijas pulkos pa vienam vecākajam veterinārārstam.¹⁰⁶ Attiecīgi Kurzemes artilērijas pulka veterinārārsta vietu ieņēma veterinārārsts kapt. P. Siliņš, Latgales vecākais veterinārārsts vlt. J. Velps, bet Vidzemes vecākais veterinārārsts vsrž. Nikolajs Vītols. Zemgales divīzijas artilērijas pulka veterinārārsta vietu ieņēma veterinārārsts ltn. Kārlis Kaņeps.¹⁰⁷

Tomēr, oktobra sākumā, palielinoties karadarbībai dienvidu frontē un pieaugot armijas skaitliskajam sastāvam, šāds veterinārais sastāvs nespēja veikt pienācīgu zirgu apkopi. Tāpēc, lai novērstu radušos problēmu, novembrī un decembrī mobilizēja pāris veterinārārstus divīziju vajadzībām un līdz ar viņiem mobilizēja arī 35 veterinārfeldšerus, kurus sadalīja pa karaspēka daļām. Janvārī veterinārais personāls sastāvēja no viena veterinārārsta katrā artilērijas pulkā, Armijas artilērijas rezervē un divīzijās. Pēc divīziju lazarešu izveides 1920. gada februārī veterinārārstu trūkuma dēļ mobilizēja arī veterināro studiju vecāko kursu studentus. Februārī Latvijas armijas veterināro personālu veidoja viens veterinārārsts katrā divīzijas artilērijas pulkā un Armijas artilērijas rezervē, pa vienam vecākajam veterinārārstam divīzijās un jaunākajam veterinārārstam divīziju lazaretēs. Rezultātā 1920. gada sākumā Latvijas armijā kopā atradās 25 veterinārārsti un 103 veterinārfeldšeri.¹⁰⁸ (*Skat. 2. pielik.*)

Latvijas armijas dienesta veterinārārstiem piešķīra virsnieku pakāpes un, lai tos pēc pakāpēm atšķirtu, veterinārārstiem bija jānēsā forma atbilstoši savai pakāpei. Attiecīgi ar katras pakāpes zīmotnēm uz uzpleciem vai arī uz rokas. Tomēr, lai atšķirtu veterinārārstus no armijas virsniekiem, zīmotņu dzelteno zvaigžņu vietā, veterinārārstiem bija baltas.¹⁰⁹ Svarīgi atzīmēt faktu, ka veterinārfeldšeri dalījās jaunākajos un vecākajos un jaunākie bija pakļauti vecākajiem veterinārfeldšeriem. Veterinārfeldšeri varēja tikt paaugstināti gadījumā, ja tie kvalitatīvi veica savu darbu un sekmīgi pierādīja savas zināšanas. Savukārt veterinārārstus

¹⁰⁵ LNA LVVA, 5192. f., 1. apr., 1239.l., 38., 42., 51., 84., 146. lp.

¹⁰⁶ LNA LVVA, 5192. f., 1. apr., 1239.l., 13.-37. lp.; 1372. f., 1. apr., 12. l., 34. lp.

¹⁰⁷ LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 2.-3. lp.

¹⁰⁸ LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 2.-6. lp.; H. Rozenšteins. *Latvijas armija 20 gadus*. 271. lpp.

¹⁰⁹ Gelderiņš, E. *Latvijas armijas karavīru ietērps, atšķirības zīmes un to nēsāšanas noteikumi 1918. –1940*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2007. 35. lpp.

vecākajos un jaunākajos iedalīja pēc to dienestu pakāpēm, attiecīgi jaunākajiem veterinārārstiem bija veterinārārsta – ltn. un vlt. dienesta pakāpes, bet vecākajiem veterinārārstiem – kapt., pulkv. un ģen. pakāpes.¹¹⁰ (*Skat. 3. pielik.*)

Neatkarības kara sākumā Latvijas bruņotajiem spēkiem problēmas sagādāja armijas zirgu veterinārā apkope, jo ilgstošā kara rezultātā, trūka veterinārārstu. Minētais faktors veicināja nekvalitatīvu zirgu ārstēšanu, jo veterinārārsti nespēja aprūpēt un uzraudzīt visus bruņoto spēku daļās ietilpstošos zirgus. Tāpat Latvijas bruņoto spēku daļās trūka pieredzējušu speciālistu, jo daļu veterinārārstu atradās Padomju Krievijā un tās okupētajā Latvijas teritorijas daļā. Latvijas bruņotajos spēkos pirms vienotas veterinārās sistēmas izveides liela daļa armijas zirgu bija novārgusi un zemām darbaspējām, tādēļ izveidoja centralizētu veterinārās palīdzības tīklu. Veterinārajai pārvaldei bija liela nozīme, jo Latvijas armijā zirgus vēl joprojām izmantoja kā vienu no svarīgākajiem transporta veidiem. Veterinārā pārvalde paplašināja savu darbību visu Neatkarības kara laiku, jo saskaroties ar jaunām problēmām, piemēram, zirga kašķa izplatību Latvijas teritorijā, kā arī nekvalitatīvās zirgu apkalšanas rezultātā iegūtajām zirgu nagu slimībām, Veterinārā pārvalde organizēja jaunas armijas veterinārās iestādes.

Armijas nodrošināšanai ar jauniem un kvalificētiem speciālistiem, Veterinārā pārvalde izveidoja kursus kalējiem un veterinārfeldšeriem, jo liela daļa no jaunajiem speciālistiem bija, nepieredzējuši zirgu apkopšanā. Vislielākās pārmaiņas un pārstrukturēšanās saistīta ar veterinārā personāla izmaiņām, jo Veterinārā pārvalde vairākkārt uzsāka veterinārārstu un feldšeru mobilizāciju, lai palielinātu personālu un varētu sniegt armijas zirgiem organizētu ārstniecību. Minēto faktu ietekmēja arī veterināro medikamentu un instrumentu, kā arī armijas zirgu uzskaites, kuras iesniedza katru dienu Veterinārajā pārvaldē, jo tādā veidā tā spēja izsekot līdz ikdienas veterinārajai darbībai, gan frontē, gan tās aizmugurē. Tāpat Veterinārā pārvalde sasauca speciālas komisijas veterināro instrumentu, zirgu furažas u.c. lietu pārbaudīšanai, lai novērstu bojātu instrumentu un nekvalitatīvas barības izmantošanu armijā. Minētais veicināja veterinārās palīdzības sniegšanu un tās trūkumu novēršanu, kā arī uzlabojumu ieviešanu.

¹¹⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 21., 28. lp.; 15. l., 1. lp.

3. LATVIJAS ARMIJAS VETERINĀRĀS PĀRVALDES DARBĪBA 1919. GADA OKTOBRĪ – 1921. GADA MARTĀ

3.1. Bermontiāde, 1919. gada oktobris – decembris

1919. gada 8. oktobrī Rietumkrievijas brīvprātīgajai armijai uzbrūkot Rīgai, no pilsētas uzsāka svarīgu valsts un armijas iestāžu evakuāciju, piemēram, uz Cēsīm pārcēlās Latvijas Pagaidu valdība u.c. iestādes. Tāpat uz Ropažiem evakuēja Centrālo veterināro lazareti, jo Latvijas Pagaidu valdība baidījās, ka P. Bermonta–Avalova spēki varētu ieņemt arī Daugavas labo krastu. Līdz Centrālās veterinārās lazaretes pārvešanai atpakaļ uz Rīgu, armijas zirgus pārbaudīšanai nosūtīja uz Rīgas zirgu depo. Savukārt slimie un ievainotie zirgi bija jānosūta uz Ropažiem, jo Rīgas zirgu depo nebija piemērots to ārstēšanai. Zirgu pieņemšanai un novērtēšanai, kurus nevarēja izmantot armijas vajadzībām, norīkoja speciālu komisiju, lai pieņemtu kopīgu un godīgu lēmumu par zirgu tālāko nodošanu Zemkopības ministrijas rīcībā. 1919. gada 14. novembrī pēc Veterinārās pārvaldes rīkojuma lazareti pārveda atpakaļ uz Rīgu, jo no Pārdaugavas Rietumkrievijas brīvprātīgās armijas daļas bija atspiestas uz Kurzemi un Zemgali.¹¹¹

Veterinārā personāla mobilizācija. Veterinārajam personālam grūtības sagādāja armijas zirgu aprūpēšana, jo armijas daļas frontē atradās dažādās vietās. Šī iemesla dēļ, 1919. gada novembrī un decembrī uzsāka veterinārārstu un veterinārfeldšeru mobilizāciju. Rezultātā Kurzemes, Latgales, Vidzemes divīzijās un Vācu Zemessargu nodaļā, katrā ieskaitīja pa vienam veterinārārstam, kurš pildīja divīzijas veterinārārsta pienākumus.¹¹² Savukārt pie Centrālās veterinārās lazaretes feldšeru rezerves oktobrī pieskaitīja 12, novembrī 6, bet decembrī 18 veterinārfeldšerus. Lielāko daļu veterinārfeldšeru uz veterināro lazareti pārsūtīja no armijas daļām un pilsētu komandantūrām, lai sadalītu pēc vajadzības, gan pa armijas daļām, gan Veterinārās pārvaldes iestādēm.¹¹³

Mobilizētajiem veterinārārstiem un veterinārfeldšeriem, ierasties Veterinārajā pārvaldē vajadzēja ne vēlāk kā divu nedēļu laikā. Ierodoties Veterinārajā pārvaldē viņiem, bija jāuzrāda veterinārfeldšeru skolas un augstskolas apliecības, lai veterināro personālu sadalītu atbilstošajās kategorijās. Tā kā Latvijas armijai trūka apģērba, mobilizētajiem veterinārārstiem un veterinārfeldšeriem, līdzīgi bija jāņem savs apģērbs un veļa. Tam vajadzēja būt piemērotam

¹¹¹LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 6. l., 30. lp.; 54.l., 24. lp.

¹¹²LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 3. lp.

¹¹³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 6., 7., 14., 16., 18.–19., 25., 45., 47., 48. lp.; 7. l., 80.–83., 86., 89., 97., 100., 102., 105. lp.

gadalaikam un tādā daudzumā, lai pietiktu vismaz diviem mēnešiem. Tāpat līdzī bija jāņem arī savi zābaki.¹¹⁴

Zirgu mobilizācija. Sākoties aktīvai karadarbībai, oktobra sākumā palielinājās vajadzība pēc zirgiem. Piemēram, no 8. līdz 17. oktobrim no Rīgas zirgu depo izdeva 198 zirgus armijas daļu vajadzībām frontē. Latvijas armijā trūka, gan artilērija, gan kavalērijas zirgu. Lai arī Latvijas armijā lielākā daļa no zirgiem piederēja pie vezumniem, tomēr arī to trūka, jo gan vācieši, gan lielnieki no vietējiem iedzīvotājiem spēcīgākos un labākos zirgus bija rekvizējuši. Pastāvēja gadījumi, kad Rīgas zirgu depo pieprasītos kavalērijas zirgus nevarēja izdot, jo depo neatradās neviens kavalērijas zirgs vai to bija maz. Piemēram, 1920. gada 1. janvārī Rīgas zirgu depo atradās tikai 4 kavalērijas zirgi. Ar minēto problēmu Rīgas zirgu depo saskārās novembra beigās, kad daži veterinārārsti, pieprasīja kavalērijas zirgus pārvietošanās vajadzībām, iespējams, lai dotos uz fronti un noskaidrotu veterināro stāvokli armijas daļās. Rezultātā, Veterinārā pārvalde veica zirgu mobilizēšanu, iepirkšanu un šķūts zirgu pieprasīšanu no iedzīvotājiem. Jāatzīmē, ka zirgu mobilizācijas un iepirkšanas cenas bija mazas, ja tirgus cena zirgam sasniedza līdz pat 6000 rubļu, tad kara laikā to mobilizācijas cenas nerasniedza pat pusi no minētās summas.¹¹⁵

No oktobra līdz decembrim armijas vajadzībām zirgu mobilizāciju izdarīja Cēsu, Smiltenes, Valmieras, Jaunpiebalgas, Dzērbenes, Pāles iecirkņa un Limbažu komandantūrās. Svarīgi atzīmēt, ka mobilizēto zirgu skaits bija mazs, jo pēc statistiskajām ziņām Cēsu apriņķī bija, apmēram, 2865 zirgu, bet no minētajiem apriņķiem kopā mobilizēja vien 284 zirgus. Minēto faktoru ietekmēja iedzīvotāju nevēlēšanās atdot savus zirgus armijai, jo tie bija nepieciešami pašu iedzīvotāju vajadzībām, piemēram, lauku apstrādāšanai. No mobilizētajiem zirgiem 58 atzina par artilērijas, bet 18 par kavalērijas zirgiem. Ne visi pieņemtie zirgi uzreiz bija izdodami armijas daļām, jo pastāvēja gadījumi, kad Rīgas zirgu depo no komandantūrām saņēma novārgušus zirgus, nepietiekamas furažas vai aprūpes dēļ.¹¹⁶

Savukārt Liepājā darbojās speciāla komisija, lai iepirktu zirgus armijas vajadzībām. Iepirktos zirgus nogādāja un novietoja Rīgas zirgu depo. Tomēr, arī no komisijas zirgi bieži pienāca novārguši un nederīgi darbam. Piemēram, 1919. gada 4. oktobrī no Liepājas uz Rīgu nosūtīja 120 zirgus, kuri nebija ne dzirdīti, ne baroti un novārguši. Turklāt, daži no zirgiem bija slimi un armijas darbam nederīgi. Līdz ar to Veterinārā pārvalde uz Liepājas komisiju nosūtīja veterinārārstu, kurš uzmanītu iepirkto zirgu aprūpi un veselības stāvokli.¹¹⁷

¹¹⁴LNA LVVA, 5192. f., 1. apr., 1257. l., 9. lp.

¹¹⁵LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 12. l., 36. lp.; 1372. f. 1., apr., 51.l., 1. lp.; Zeltiņš, A. Zirgu trūkums Latgalē. *Baltijas Vēstnesis*, 1920., 13. aprīlis. 2. lpp.; Latvija. *Baltijas Vēstnesis*, 1920., Nr. 13. jūlijs. 2. lpp.

¹¹⁶LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 48. l., 9.–11., 40., 50., 67., 91.; 5192.f., 1. apr., 1242.l., 1. lp.

¹¹⁷LNNA, LVVA, 1372. f., 1. apr., 54. l., 8. lp.

Medikamentu un instrumentu iegādāšana. Palielinoties zirgu skaitam armijā, uzsāktās mobilizācijas, kā arī aktīvās karadarbības rezultātā, pieauga vajadzība pēc veterinārijas medikamentiem un instrumentiem. Vislielākās grūtības sagādāja veterināro instrumentu trūkums, jo tos bija grūti iegādāties. Veterinārijas instrumentus gan iepirka, gan ieguva kā ziedojumus no veterinārārstiem, veterinārfeldšeriem, vietējām firmām vai pasūtīja izgatavošanā armijas un vietējās darbnīcās. Savukārt medikamentus veterinārais personāls saņēma no Latvijas armijas Sanitārās noliktavas. Tomēr tā nespēja pietiekami nodrošināt armijas daļas ar medikamentu daudzumu, tāpēc medikamentus Veterinārā pārvalde iepirka no firmām.¹¹⁸

Tāpat izmantoja arī kara ieguvumus (trofejas) – veterināros medikamentus, instrumentus un aparatūru, kurus izsniedza no Kara ieguvumu nodaļas. Tādus nepieciešamos instrumentus kā skalpeļus, termometrus, pincetes u.c., novembrī vairākkārt iegādājās no kāda Kārļa Alberta kopumā par 2365 Latv. rbl. Novembra beigās medikamentus iegādājās arī no tirgotāja Jakoba Serfa. Savukārt decembrī veterināros instrumentus zirgu ārstēšanai iegādājās no Lauksaimnieku Ekonomikas sabiedrības, kā arī no tirgotavas *H. Selig* pasūtīja veterināros termometrus.¹¹⁹ No 1919. gada oktobra līdz 1920. gada 1. janvārim par nopirktajiem veterinārijas instrumentiem, samaksāja 11 070, bet par medikamentiem 12 455 Latv. rbl, kas bija lielas izmaksas.¹²⁰

Zirgu sanitārais stāvoklis armijas daļās. 1919. gada oktobrī, Veterinārā pārvalde veica armijas zirgu apskati, lai konstatētu viņu veselības stāvokli un līdzšinējo aprūpi armijas daļās. Armijas daļu zirgus apskatīja komisijas, kuru sastāvu veidoja veterinārārsti, vecākie veterinārfeldšeri un pārstāvji no Armijas Saimniecības pārvaldes. Pēc komisiju iesniegtajām ziņām liela daļa zirgu bija stipri novājējuši un neapkaloti, kas veicināja zirgu saslimšanas. Kā iemeslu, veterinārārsti minēja nekvalitatīvu furažu un tās trūkumu. Situācijas risināšanai Veterinārās pārvaldes izveidotas komisijas, veica sienu pārbaudi pirms to sadalīja pa armijas daļām. Savukārt vecākajiem veterinārfeldšeriem turpmāk bija jāpārbauda zirgu apkalšana armijas daļās, lai novērstu zirgu nekvalitatīvu apkalšanu.¹²¹

Rezultātā, jau decembra pirmajā pusē novārgušo zirgu skaits bija samazinājies, jo uzlabojusies bija situācija ar furažas apgādi. Tāpat, lielāku uzmanību zirgu aprūpei pievērsa arī veterinārais personāls, kas veicināja pareizu zirgu higiēnisko aprūpi. Tomēr, lai arī zirgu aprūpēšanai bija pievērsta pietiekama uzmanība, problēmas sagādāja zirglietu trūkums. Piemēram, 1919. gada 5. decembrī Latgales divīzijas veterinārārsts ziņoja, ka maza uzmanība

¹¹⁸Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 272. lpp.

¹¹⁹LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 6. l., 48. lp.; 7. l., 81., 82., 85. lp.; 15. l., 6. lp.; 37. l., 25. lp.

¹²⁰LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 4. lp.

¹²¹LNNA LVVA, 1372.f., 1. apr., 54. l., 29., 31., 48. lp.

pievērsta zirgu higiēniskai apkopei, jo divīzijas daļās trūkstot birstes un skrāpji, bet zirgu skaits tajās esot palielinājies. Turklāt, divīzijā konstatēja zirgu saslimšanu ar kašķi, ko iespējams, veicināja zirgu netīrīšana.¹²²

Zirgu kašķa izplatīšanās. 1919. gada 28. oktobrī Centrālajā veterinārajā lazaretē ārstēšanā atradās 59 armijas zirgi, no kuriem pieci bija 5. Cēsu kājnieka pulka zirgi. Turklāt vienam no zirgiem konstatēja zirgu kašķi. Novembra beigās un decembra sākumā kašķaino zirgu skaits Latvijas armijā strauji palielinājās, jo kašķainos zirgus nenošķīra no veselajiem. Piemēram, Kurzemes divīzijā no 20. līdz 30. novembrim atradās 96 slimi zirgi, no kuriem 34 slimoja ar zirgu kašķi. Tāpat, zirgu kašķa izplatīšanos ietekmēja faktors, ka kašķainos zirgus izmantoja darbam, zirgu trūkuma dēļ. Līdz ar to slimos zirgus uzreiz nenosūtīja uz Centrālo veterināro lazareti, kā rezultātā, zirgu kašķis sāka izplatīties ne vien starp armijas, bet arī civiliedzīvotāju zirgiem. Decembrī inficējušos zirgu skaits strauji pieauga – Centrālajā veterinārajā lazaretē atradās jau 250 kašķaini zirgi, kas liecināja par slimības strauju izplatīšanos.¹²³

Slimības lipīguma dēļ radās problēmas, jo lazaretēs personāls nevarēja atdalīt un ārstēt kašķainos un ar citām slimībām slimojošos zirgus. Rezultātā, decembra sākumā izstrādāja Armijas kašķainā zirgu punkta štatus. Par punkta priekšnieku iecēla Artilērijas rezerves vecāko veterinārārstu pltn. V. Brencēnu, kurš vienlaikus pildīja arī Artilērijas rezerves veterinārārsta pienākumus. Savukārt par viņa palīgu iecēla veterinārārstu pltn. Jēkabu Eglīti. Veterinārā pārvalde nepieciešamo inventāru Armijas kašķaino zirgu punktam ieguva no Armijas Saimniecības pārvaldes, bet 13. decembrī no Kara ēku un būvju valdes pieprasīja telpu ierīkošanu bijušajās Krievijas impērijas armijas Huzāru kazarmās.¹²⁴ Turklāt punkta ierīkošana bija jāuzsāk nekavējoties, lai slimība neizplatītos tālāk un visi kašķainie zirgi neietu bojā.¹²⁵

Armijas kašķaino zirgu punkta ierīkošana nenoritēja pietiekami ātri, jo Kara ēku un būvju valde vilcinājās attiecībā uz bijušo Huzāru kazarmu ierīkošanu un mūra gāzējamo kameru¹²⁶ izbūvi. Tādēļ, Armijas kašķaino zirgu punkta veterinārārsts pltn. V. Brencēns vairākas reizes devās pie minētās valdes inženiera, kurš bija atbildīgs par punkta ierīkošanu. Tomēr, vienmēr saņēma atbildi, ka pašlaik viņam neesot atvēlēts laiks saistībā ar Huzāru kazarmu iekārtošanu, jo valdes inženiera primārais uzdevums esot Latgales divīzijas, kura

¹²²LNNVA LVVA, 1372. f., 1. apr., 54.l., 158. lp.

¹²³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 47. l., 31., 115. lp.; 54. l., 126. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 5. lp.

¹²⁴Huzāru kazarmas – atradās Rīgā, Huzāru (mūsdienās Krustpils) ielā. Būvētas 1913. gadā Irkutskas huzāru pulka vajadzībām.

¹²⁵LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 37. l., 8., 10.–16. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 5. lp.

¹²⁶Zirgu gāzējamās kameras – speciāli izbūvēta telpa no mūra vai koka, kurās ievietoja ar kašķi slimojošos zirgus, kur tos apsmidzināja ar sēra anhidrītu.

atgriežas no Kurzemes, kazarmu remonts. Rezultātā pēc Veterinārās pārvaldes priekšnieka aizrādījumiem, janvāra sākumā nozīmēja citu inženieri, kurš 8. janvārī sagatavoja Huzāru kazarmu ierīkošanas plānu.¹²⁷

3.2. Latgales atbrīvošana, 1920. gada janvāris – augusts

Pasākumi zirgu kašķa ierobežošanai. Latgales atbrīvošanas posms Veterinārās pārvaldes darbībā bija veltīts zirgu kašķa *apkarošanai*, kurš, kā jau minēts, izplatījās Latvijas teritorijā laikā, kad no Kurzemes un Zemgales atspieda plkv. P. Bermonta – Avalova armiju. Latvijas armijas daļām atgriežoties no Kurzemes un Zemgales, apmēram 20% armijas un daļa vietējo iedzīvotāju zirgu bija inficējušies ar šo slimību, jo zirgus novietoja nedezinficētās telpās.¹²⁸ Problēmas slimo armijas zirgu ārstēšanā sagādāja civilās Veterinārās valdes vilcināšanās ar vietējo rajonu iedzīvotāju zirgu telpu dezinfekciju, jo, iespējams, ilgstošās karadarbības rezultātā, trūka nepieciešamās aparatūras. Tāpat trūka veterinārijas medikamentu un instrumentu. Turklāt daļa iedzīvotāju atteicās no zirgu ārstēšanas, tādā veidā izvairoties no savu zirgu mobilizācijas.¹²⁹

Problēmas slimo zirgu ārstēšanā sagādāja to izolācija no veselajiem zirgiem, jo liela daļa slimo zirgu atradās frontes joslā. Piemēram, 1920. gada janvārī, Kurzemes divīzijas veterinārārsts apskatīja 1. eskadrona zirgus. No 126 eskadrona zirgiem, 89 slimoja ar zirgu kašķi. Turklāt no visiem slimojošajiem zirgiem vien 22 bija nosūtīti uz Armijas kašķaino zirgu punktu Rīgā, jo zirgu trūkuma rezultātā, slimos zirgus izmantoja darbam. Tādēļ veterinārajam personālam nebija iespējams zirgus regulāri apskatīt, lai pārlicinātos par to veselības stāvokli. Rezultātā, liela daļa zirgu atradās smagā stāvoklī, un ar zirgu kašķi saslima arī frontē esošie veselie zirgi.¹³⁰

Janvāra sākumā Veterinārā pārvalde izdeva rīkojumu armijas veterinārārstiem par kašķaino zirgu stāvokļa pārskatu sagatavošanu, lai konstatētu kašķaino zirgu veselības stāvokli armijā. Savukārt, ja konstatēja, ka kašķainais zirgs atrodas smagā stāvoklī, tas bija jānosūta ārstēšanā uz kašķaino zirgu punktu. Slimības sākuma stadijā un vieglāk saslimušos zirgus ārstēja karaspēka daļās vai divīziju veterinārajās lazaretēs. Slimības izplatīšanās apturēšanai bija jāievēro kašķaino zirgu izolācija un staļļu, kā arī zirglietu dezinfekcija, lai neinficētos citi zirgi. Šie rīkojumi bija stingri jāievēro arī armijas daļu komandieriem. Par pārkāpumiem vajadzēja ziņot Veterinārajai pārvaldei, lai novērstu nolaidības gadījumus zirgu

¹²⁷LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 53. l., 4. lp.

¹²⁸LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 5. lp.

¹²⁹LNA, LVVA, 1372. f., 1. apr., 11. l., 6. lp.

¹³⁰LNNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 55. l., 13., 15.–16. lp.

ārstēšanā. Ja par nolaidību, kas bija attiecināma uz kašķaino zirgu ārstēšanu, netika ziņots, par mirušajiem kašķainajiem zirgiem, atbildīgs bija veterinārārsts. Mirušos zirgus norakstīja Armijas lopkautuvei, kur pēc tam to mirstīgās atliekas apraka.¹³¹

1919. gada 31. decembrī Veterinārā pārvalde sasauca komisiju, kuras priekšsēdētājs bija Latgales artilērijas pulka veterinārārsts vsrž. J. Velps un locekļi Centrālās veterinārās lazaretēs jaunākais veterinārārsts kapt. Žanis Birznieks un Armijas kašķaino zirgu punkta jaunākais veterinārārsts pltn. J. Eglīts. Komisiju sauca, lai pieņemtu 97 kašķainos armijas zirgus no Centrālās veterinārās lazaretēs. Tālāk zirgus nodeva kašķainā zirgu punkta veterinārā personāla rīcībā. Veterinārās pārvaldes vadība paredzēja, ka drīzumā būs gaidāms liels kašķaino zirgu pieplūdums no Latvijas armijas karaspēka daļām, jo slimība strauji izplatījās. 15. janvārī Kurzemes divīzijā atradās 198, bet mēneša beigās kašķaino zirgu skaits bija jau 220 zirgi un 94 no tiem atradās smagā stāvoklī.¹³²

20. janvārī Apgādības pārvaldes priekšnieks pltn. Augusts Stiebris (1879–1935) apmeklēja Centrālo veterināro lazareti un Armijas kašķaino zirgu punktu. Viņš konstatēja, ka lazarete savu darbību veic kvalitatīvi, jo slimie zirgi stāv tīros steliņos¹³³, un pie katra zirga izveidots un novietots saraksts, kurā bija atzīmēts datums, kad zirgs uzņemts, ar ko slimo, un temperatūras mērījumiem, lai sekotu līdzī zirgu veselības stāvokļa izmaiņām. Savukārt kašķainais zirgu punkts vēl joprojām nebija gatavs pilnīgai funkcionēšanai, ko norādīja arī minētās pārvaldes priekšnieks. Pirmkārt, trūka atsevišķu zirgu steliņu, otrkārt, nebija uzbūvētas vajadzīgās mūra gāzējamās kameras, jo nolīgtais inženieris kavējās ar kameru būvniecības plāna izstrādāšanu.¹³⁴

Aplūkojot zirgu skaitu Armijas kašķainajā punktā februārī un martā, gāzējamo kameru vēlā ierīkošana varēja būt iemesls, kas kavēja ātrāku zirgu izveseļošanās procesu. Ja 1. februārī kašķainajā zirgu punktā atradās 251 kašķains zirgs, tad mēneša laikā to skaits bija pieaudzis līdz 278 zirgiem. Minētajā laikā neizārstēja nevienu, bet nomira 15 zirgi. Pirmās ziņas par izārstētiem zirgiem iegūstamas martā. Piemēram, 9. martā par veseliem atzina 34 zirgus, kas liecina par zirgu ārstēšanas uzsākšanu gāzējamās kamerās, jo kameru izmantošanas rezultātā zirgu izveseļošanās process bija ātrāks un efektīvāks. (*Skat. 4. pielik.*)¹³⁵

¹³¹LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 53. l., 2. lp.; 55. l., 44. lp.

¹³²LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 37. l., 33., 37. lp.; 53. l., 9., 25. lp.

¹³³Steliņi- zirgu aizgaldā.

¹³⁴LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 7. l., 128. lp.

¹³⁴Linimenti (linimentum) sastāv no eļļas un ūdens, tos lieto iekaisuma akūtā fāzē. Tie mīkstina un atvērš ādu.

¹³⁵LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 5.–6. lp.

Janvāra sākumā nolēma dibināt kašķaino zirgu punktu arī Jelgavā, iespējams zirgu lielā skaita dēļ, lai atvieglotu Armijas kašķainā zirgu punkta darbību un ātrāk izārstētu inficētos zirgus. 28. janvārī komandējumā uz Jelgavu nosūtīja veterinārārstu pltn. H. Šūbertu, kura uzdevums bija pārbaudīt Dragūnu kazarmas, jo tajās paredzēja izveidot Jelgavas kašķaino zirgu punktu. 1920. gada 10. februārī Apgādības pārvaldes priekšniekam iesūtīja punkta štatu projektu, un marta beigās tas varēja uzsākt gan armijas, gan vietējo iedzīvotāju kašķaino zirgu ārstēšanu.¹³⁶ Aprīlī Jelgavas kašķaino zirgu punktā atradās 112 kašķainie zirgi, kurus atsūtīja no Latvijas Vācu zemessargu nodaļas. 1920. gada 20. un 21. janvārī sasauca armijas veterinārārstu apspriedi, kuras laikā par galveno uzdevumu pasludināja plāna izstrādāšanu veiksmīgai zirga kašķa apkarošanai.¹³⁷

Rezultātā, kašķaino zirgu ārstēšanai nolēma izmantot gāzējamās kameras, kurās tos ārstēja izmantojot sēra anhidrītu,¹³⁸ jo šāds ārstēšanas veids bija ērtāks un efektīvāks, kas veicināja zirgu ātrāku izārstēšanās procesu. Apspriedē nolēma pie katras divīzijas izveidot trīs gāzējamās kameras. Tāpat nolēma frontē un tās aizmugurē veikt to telpu dezinfekciju, kurās bija novietoti kašķainie zirgi. Kopā noorganizēja sešas dezinfekcijas nodaļas, kuras nosūtīja uz sekojošiem rajoniem: Rūjienas, Valmieras, Cēsu, Limbažu, Rīgas un Talsu. Nodaļu uzdevums bija dezinficēt visas telpas, kurā pēdējo trīs mēnešu laikā uzturējās armijas zirgi, lai neļautu slimībai izplatīties tālāk un saslimt veselajiem zirgiem.¹³⁹

Problēmas sagādāja arī divīziju veterināro lazarešu darbība, kuru atzina par neapmierinošu, ņemot vērā slimo zirgu daudzumu un attālumu no Centrālās veterinārās lazaretēs. Pirmkārt, janvāra vidū kašķaino zirgu skaits bija palielinājies un divīziju veterinārārstiem sagādāja grūtības veikt gan divīziju, gan to lazarešu veterinārārstu pienākumus. Otrkārt, divīziju lazaretēs apgādības ziņā bija atkarīgas no divīziju Štābu saimniecības daļām, kuras nespēja lazaretēs pietiekoši apgādāt. Problēmas risināšanai veterinārārstu apspriedē nolēma dibināt jaunas, patstāvīgas divīziju veterinārās lazaretēs. Savukārt 1920. gada 26. februārī un 2. martā Veterinārajā pārvaldē norisinājās sēde par Latvijas armijas un iedzīvotāju zirgu izārstēšanu no kašķa, lai slimības *apkarošana* notiktu veiksmīgāk un ātrāk.¹⁴⁰

Sēde bija īpaši svarīga, jo tajā piedalījās locekļi no Iekšlietu ministrijas, Armijas kontroles, Finanšu, Zemkopības, Apsardzības, Apgādības ministrijām, kā arī Apgādības un Veterināro pārvalžu priekšniecība. Tajā nolēma, ka par civilo iedzīvotāju zirgu ārstēšanu visā

¹³⁶LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 7. l., 135., 149. lp.

¹³⁷LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 53. l., 85., 109. lp.

¹³⁸Sēra anhidrīts – šķidra gāze, kuru izmanto kašķa ērcīšu iznīcināšanai.

¹³⁹LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 15. l., 81. lp.

¹⁴⁰LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 5. lp.

Latvijas teritorijā atbildīga būs Iekšlietu ministrija. Rezultātā, ministrija vērsās ar lūgumu pie Veterinārās pārvaldes pēc iespējas ātrāk no kara dienesta atbrīvojot dažus veterinārārstus un norīkot Iekšlietu ministrijas Veterinārās valdes rīcībā, jo aprīņkos trūka valsts veterinārārstu. Sekmīgai zirgu kašķa izārstēšanai pie civilo personu zirgiem minētās ministrijas rīcībā nosūtīja Veterinārās pārvaldes veterinārārstu pltn. H. Šūbertu un veterinārārstu pltn. J. Eglīti. 15. martā Veterinārā pārvalde izdeva rīkojumu, ka veterinārārstiem, kas atrodas piefrontes joslā, jāārstē arī civilo iedzīvotāju zirgi, kuri slimoja ar zirgu kašķi.¹⁴¹

Civilpersonām par viņu zirgu ārstēšanu pieprasīja samaksu 50 Latv. rbl apmērā, kas nebija lēti, ja ņem vērā, ka minētā summa bija jāmaksā par viena zirga ārstēšanu. No vietējiem iedzīvotājiem saņemto naudu izmantoja, lai nosegtu izmantoto veterināro medikamentu izmaksas. Marta beigās Veterinārā pārvalde izsludināja noteikumus zirgu kašķa *apkarošanai*. Pirmkārt, kašķaino zirgu izārstēt vajadzēja ne mazāk kā divu mēnešu laikā, negaidot gājējamo zirgu kameru ierīkošanu, bet līdz tam slimos zirgus ārstēt ar linimentiem, lai zirgu veselības stāvoklis nepasliktinātos. Otrkārt, ziņoja, ka zirgu ārstēšanai nepieciešamo medikamentu pietiekot un tie jāsaņemot no Veterinārās pārvaldes.¹⁴²

Medikamentus izsniedza divīziju veterinārārstiem, kuri tos tālāk izdalīja veterinārfeldšeriem. Tāpat, atgādināja, ka uz kašķaino zirgu punktu Rīgā jānosūta tie zirgi, kas bija grūtāk izārstējami, bet pārējo ārstēšana jāveic uz vietas vai divīziju veterinārajās lazaretēs. Aprīļa beigās Armijas kašķainajā zirgu punktā uzsāka arī vietējo iedzīvotāju zirgu ārstēšanu. Armijas zirgu ārstēšanā iesaistīja arī vietējos veterinārārstus, gadījumos, ja pie armijas daļas neatradās ne tās veterinārārsti, ne veterinārfeldšeris. Turklāt rajonu veterinārārstiem zirgu ārstēšana bija jāveic bez jebkādas samaksas, jo, kā jau minēts, armijas veterinārārsti piedalījās arī iedzīvotāju zirgu ārstēšanā. Martā izdotie noteikumi zirgu ārstēšanai deva rezultātus, jo, lai arī kašķaino zirgu skaits nemazinājās, tas arī strauji nepieauga.¹⁴³

Ja marta vidū divīzijās atradās apmēram 430 kašķaino zirgu (par Vidzemes divīziju konkrētas ziņas nav sniegtas), tad aprīļa vidū divīzijās kopā atradās 356 ar kašķi slimojoši zirgi. Pēc sniegtajām ziņām 15. maijā slimo zirgu skaits bija palielinājies un divīzijās atradās apmēram 365 zirgi. Rīgas kašķainajā zirgu punktā no 1. aprīļa līdz 1. maijam no armijas daļām atsūtīja 83 slimus zirgus. Savukārt maijā uz punktu atsūtīja vien 30 slimos zirgus, kas liecināja par zirgu stāvokļa uzlabošanos. Ar kašķi slimojošo zirgu stāvokļa noskaidrošanai, pēc Veterinārās pārvaldes priekšnieka veterinārārsta pulkv. A. Eglīša rīkojuma maija beigās

¹⁴¹LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 15. l., 80. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 6. lp.

¹⁴²LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 7. l., 166. lp.

¹⁴³LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 53. l., 83., 88., 120. lp.

revīzijas nolūkos veterinārārsti apbraukāja un novērtēja kašķaino zirgu ārstēšanas rezultātu visās četrās armijas divīzijās.¹⁴⁴

Veterinārārsts pltn. V. Kroenbergs novērtēja situāciju Kurzemes un Zemgales, bet veterinārārsts pltn. J. Veinšteins, Latgales un Vidzemes divīzijās. Pēc veiktās revīzijas secināja, ka zirgu kašķa epidēmija armijā ir izārstēta, jo slimojošo zirgu skaits bija mazs. 1. jūnijā divīzijās atradās, Kurzemes 67, Latgales 33, Vidzemes 96, Zemgales 4 kašķaini zirgi. Jūlijā zirgu stāvokli armijā atzina par labu. Zirgu kašķis bija izārstēts un tikai retos gadījumos armijas zirgiem konstatēja plaušu karsoni vai ļaunos ienāšus, un konstatēšanas gadījumā uzreiz uzsāka dzīvnieku ārstēšanu, kā rezultātā apturēja slimību tālāku izplatīšanos. 13. jūlijā Latvijas armijas virspavēlnieks pateicās visam Veterinārās pārvaldes veterinārajam personālam un kareivjiem, kuri piedalījušies kašķaino zirgu ārstēšanā.¹⁴⁵

Veterinārā personāla mobilizācija. Veterinārās pārvaldes darbībai kļūstot intensīvākai, līdz ar jaunu zirgu ārstēšanas iestāžu atvēršanu un karadarbības uzsākšanai Austrumu frontē pret lieliniekiem, radās vajadzība pēc veterinārā personāla palielināšanas un pārstrukturēšanas. Primārā vajadzība līdz ar divīziju veterināro lazarešu atvēršanu bija trešais veterinārārsts katrā divīzijā. 1920. gada janvārī un februārī Latvijas apriņķos, ziņoja par veterinārārstu trūkumu, jo daļa veterinārārstu atradās Latvijas armijas dienestā. Rezultātā, par vēlamu atzina neuzsākt veterinārārstu mobilizāciju, lai netraucētu civilās veterinārijas darbību. Tādēļ paaugstināja dienestā esošos vecākos veterinārfeldšerus, kuri bija veterinārijas studenti. Līdz ar to viņi ieņēma jaunākā veterinārārsta vietas izpildītāja amatu.¹⁴⁶

Par jaunākajiem veterinārārstiem paaugstināja vecākos veterinārfeldšerus – Sergeju Brenguli, Kārli Dzenīti, Teodoru Ermansonu, Konstantīnu Saprāžu, Gustavu Ahdmini, Arvīdu Kalaci, Pēteri Ozolu un Jāni Pēteronu. Rezultātā pārstrukturēja arī veterināro personālu. Attiecīgi veterinārārstu – kapt. Ž. Birznieku apstiprināja par Centrālās veterinārās lazaretis jaunāko veterinārārstu, bet vēlāk pārcēla uz Jelgavas kašķaino zirgu punktu par priekšnieku, viņa vietā apstiprinot veterinārārstu ltn. S. Brenguli. Pie Jelgavas kašķainā zirga punkta piekomandēja jaunāko veterinārārstu ltn. P. Ozolu. Tāpat veterinārārstus ieskaitīja divīzijā, divīzijas lazaretē un divīzijas artilērijas pulkā. Kurzemes divīzijā ieskaitīti bija veterinārārsts kapt. P. Siliņš, veterinārārsts ltn. K. Dzenītis un veterinārārsts vlt. K. Plaudis, bet Vidzemes divīzijā veterinārārsti kapt. J. Sunepskis, ltn. T. Ermansons un veterinārārsts vlt. Nikolajs Vītols.¹⁴⁷

¹⁴⁴LNNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 53. l., 65.–94., 95.–126., 139., 165.–171. lp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 272. lpp

¹⁴⁵Turpat, 1372. f., 1. apr., 53. l., 176.–183. Lp; 15. l., 80. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l. 7. lp.

¹⁴⁶LNA LVVA, 5192. f., 1. apr., 1257. l., 13. lp.

¹⁴⁷LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 7. l., 119.–120., 130., 148. 151. lp.

Latgales divīzijā veterinārārsta pienākumus veica veterinārārsti pltn. R. Grapmanis, ltn. K. Saprāžs un veterinārārsts ltn. Alfrēds Rappa, bet Zemgales divīzijā atradās veterinārārsti ltn. Klāvs Alksnis, G. Ahdminis un veterinārārsts ltn. K. Kaņeps. Vēlāk pie Zemgales divīzijas ieskaitīja arī veterinārārstus ltn. J. Pētersonu un ltn. A. Kalaci. Pārmaiņas norisinājās arī Latviešu Vācu Zemessargu nodaļā. Par tās veterinārārstu iecēla A. Tomsonu, kuru pēc smagas saslimšanas ar plaušu karsoni, no dienesta atvaļināja, viņa vietā par atbildīgo ieceļot veterinārārstu pltn. V. Kroenbergu. Savukārt 16. februārī par pārvietojamo dezinfekciju nodaļu priekšniekiem iecēla vecākos veterinārfeldšerus – Pēteri Zvirgzdiņu, Valdi Rozenšteinu, Pāvilu Ozoliņu un seržantu, medicīnas studentu Augustu Martinaiti.¹⁴⁸

Medikamentu un iekārtu iegāde. Latgales atbrīvošanas posma laikā Veterinārā pārvalde lielus līdzekļus izdeva medikamentu, kā arī kašķaino zirgu ārstēšanas iekārtu iegādei. Jāatzīmē, ka lielāko daļu ienākošo rubļu medikamentu iegādei Veterinārajā pārvaldē iztērēja zirgu kašķa zālēm (sērs, zaļās ziepes, kreolīna ziede¹⁴⁹, nedzēsts kaļķis dezinfekcijas veikšanai). Piemēram, no janvāra sākumam līdz 1. maijam par veterinārijas medikamentiem izdeva 812 017 Latv. rbl. 9. februārī sasauca komisiju, lai lemtu par zirgu kašķa kameru izgatavošanu un izdošanu armijas daļām. Nolēma priekš Vidzemes un Latgales divīzijām izgatavot divas, bet Kurzemes un Zemgales divīzijās pa vienai zirgu karsējamai kamerai.¹⁵⁰

Vajadzīgās karsējamās kameras pasūtīja pie kāda būvmeistara Plauziņa no Cēsīm. Vienas kameras izmaksas bija 4000 Latv. rbl, kopā par sešām kamerām Veterinārā pārvalde minētajam būvmeistaram samaksāja 24 000 Latv. rbl, kas apliecina dārgās izmaksas, ar kādām saskārās Veterinārā pārvalde, lai veiksmīgi izārstētu zirgu kašķi Latvijas armijā. Izmantoja arī tos veterinārmedicīnas instrumentus, medikamentus un aparatūru, kuru atkāpjoties bija atstājuši bermontieši. Piemēram, Jelgavas kašķainajā zirgu punktā izmantoja no bermontiešiem atstātās četras gāzējamās kameras, kurām sākotnēji bija nepieciešams remonts, jo, iespējams, pretinieks atkāpjoties tās sabojāja.¹⁵¹

Slimo zirgu ātrākas ārstēšanas uzsākšanai arī Armijas kašķaino zirgu punktā, zirgu ārstēšanai izmantoja sēra anhidrītu, kas būtu efektīvāks ārstēšanas veids, nekā ārstējot ar linimentiem.¹⁵² Rezultātā, no Jelgavas atveda koka kameras, jo, iespējams, nebija vēl uzbūvētas mūra gāzējamās kameras, bet atvestās kameras bija jālabo. Kameru labošanai nolīga strādnieku komandu no Apsardzības ministrijas Kara ēku un būvju valdes. Arī šoreiz radās problēmas strādnieku dēļ, jo strādnieki neieradās punktā katru dienu, kas kavēja kameru

¹⁴⁸LNNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 7. l., 148., 158. lp.

¹⁴⁹Kreolīna ziede sastāv no cūku taukiem un kreolīna, lieto ādas mīkstināšanai.

¹⁵⁰LNA LVVA, 1372., f., 1. apr. 7. l., 142. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 6. lp.

¹⁵¹LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 5. lp.; 1372., f., 1. apr., 15. l., 78. lp.

¹⁵²LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 53. l., 4. lp.

izmantošanas uzsākšanu. Tomēr apmēram pēc divām nedēļām Armijas kašķaino zirgu punkts spēja pilnvērtīgi funkcionēt un uzsākt efektīvu zirgu ārstēšanu.¹⁵³

1920. gada 17. jūlijā apstiprināja Latvijas armijas Veterinārās bakterioloģiskās laboratorijas projektu, jo armijas veterinārajās lazaretēs problēmas sagādāja lipīgo slimību noteikšana. Analīzes no „aizdomīgiem” zirgiem sūtīja gan uz Rīgas pilsētas slimnīcu, gan Latvijas Augstskolas (vēlāk Latvijas Universitāte) laboratoriju. Tomēr, saņemtie rezultāti no minētajām iestādēm bija neapmierinoši, jo trūka nepieciešamās aparatūras. 1920. gada 22. jūlijā laboratorijas iegādāšanu uzticēja Latvijas augstskolas docentam, bijušajam Veterinārās pārvaldes priekšniekam veterinārārstam kapt. A. Kirhenšteinam.¹⁵⁴

Zirgu iepirkšana un izmantošana. Zirgu kašķa dēļ jau februāra sākumā apmēram 25% zirgu nevarēja izmantot armijas vajadzībām, iespējams, tāpēc uzsāka kārtējo zirgu mobilizāciju no vietējiem iedzīvotājiem. Piemēram, 13. janvārī, Rīgas zirgu depo ienāca četri iepirkti zirgi, kuri kopā izmaksāja 7237 Latv. rbl. Arī šajā laikā armijā vēl joprojām trūka nepieciešamo zirglietu, jo līdz ar zirgiem 73 rubļu vērtībā iepirka arī nepieciešamās zirglietas. Februāra vidū par zirgu no kāda Jāņa Bērziņa izmaksāja 2100 Latv. rbl. Arī zirgu attransportēšana uz Rīgu bija dārga. Par jau minēto četru zirgu atgādāšanu uz Rīgu samaksāja 400 Latv. rbl.¹⁵⁵

Zirgu trūkumu izjuta ne tikai Latvijas armijā, bet arī vietējie iedzīvotāji, īpaši zemkopības un transporta vajadzību nodrošināšanai, jo liela daļa zirgu bija mobilizēti armijas vajadzībām. Pēc Zemkopības ministrijas Lauksaimniecības departamenta ierosinājuma izstrādāja noteikumus armijas zirgu izdošanai lauksaimniecības vajadzībām. Pirmkārt, zirgus no armijas daļām drīkstēja nodot tiem zemniekiem, kuru mājās neatradās tālu no armijas daļas patstāvīgās nometnes vietas. Otrkārt, tikai ar armijas daļu divīziju priekšnieku atļauju drīkstēja izdot zirgus tiem lauksaimniekiem, kuri atradās no divīziju priekšniekiem ierādītos rajonos. Ja viens divīzijas rajons neizlietoja visus sev paredzētos zirgus, tos vajadzēja izdot lauksaimniekiem pēc vajadzības uz citiem divīziju rajoniem.¹⁵⁶

Treškārt, uz lauksaimniecības darbiem nosūtīt drīkstēja veselus un spēcīgus zirgus. Uz katriem diviem nosūtītajiem zirgiem līdzī deviņus kareivis, kurš veica to apkopi. Ceturtkārt, zirgu pieņemšanai atpakaļ no lauksaimniekiem, Rīgas zirgu depo pēc Veterinārās pārvaldes priekšnieka rīkojuma izveidoja komisijas. Komisijām bija jāapskata nodotie zirgi, lai

¹⁵³LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 53. l., 7.-65. lp.

¹⁵⁴LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 15. l., 80. lp.; 3413. f., 1. apr., 483. l., 7. lp Zemgals, G. *Valdības Vēstnesis*, 1921, 22. novembris. 2. lpp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 273. lp.

¹⁵⁵LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 7. l., 122., 124., 151. lp.

¹⁵⁶LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 15. l., 34. lp.

konstatētu to veselības stāvokli. Gadījumā, ja zirgs nobeidzās vai saslima, lauksaimniekiem vajadzēja Latvijas armijai samaksāt zirga tirgus cenas vērtību.¹⁵⁷

Par zirga izmantošanu lauksaimnieks maksāja piecus rubļus dienā attiecīgajai armijas daļai, no kuras zirgs bija saņemts. Ja armijas daļas vajadzības gadījumā zirgu pieprasīja atpakaļ, tas nekavējoties bija jāatdod. Saskaņā ar minētajiem noteikumiem no Veterinārās pārvaldes padotajām iestādēm – Rīgas un Jelgavas kašķaino zirgu punktiem, Centrālās veterinārās lazaretēs un Rīgas zirgu depo – uz lauksaimniecības darbiem no marta līdz jūlijam nosūtīja 379 armijas zirgus. Par zirgu atpakaļ atgriežas termiņu noteica 1920. gada 1. jūliju. Tāpat Latvijas zirgkopības biedrība nevarēja atvērt vaislas stacijas, jo ilgstošās karadarbības rezultātā vairākkārt bija uzsākta zirgu mobilizācija.¹⁵⁸

Zirgu mobilizāciju rezultātā, Latvijas rajonu vaislas stacijām trūka zirgu. Minētā faktora ietekmē, zirgkopības biedrība vērsās pie Veterinārās pārvaldes ar lūgumu, izdot no armijas daļām vaislai derīgas ķēves un ērzeļus. Turklāt zirgkopības biedrība solīja pēc sešiem gadiem nodot armijas vajadzībām speciāli audzētus un veselus zirgus vietā. Pēc Apgādības pārvaldes priekšnieka pltn. Augusta Stiebra rīkojuma no visām armijas daļām kopā izdeva 68 vaislai derīgus zirgus, kurus apmainīja pret armijai derīgiem zirgiem. No 68 izdotajiem zirgiem 43 nosūtīja uz Lauksaimniecības departamentu, bet 25 zirgkopības biedrībai.¹⁵⁹

3.3. Pāreja uz miera laika štatiem, 1920. gada vasara – 1921. gada marts

Veterinārās pārvaldes reorganizācija. 1920. gada 11. augustā Latvijas valdība noslēdza miera līgumu ar Padomju Krieviju. Rezultātā, Latvijas armija uzsāka pāreju uz miera laiku, kas skāra arī tās intendantūru. Jau 12. augustā, Veterinārās pārvaldes priekšnieks veterinārārsts plkv. A. Eglītis, pasludināja virspavēlnieka telegrammu par miera līguma noslēgšanu ar Padomju Krieviju, kā arī karadarbības izbeigšanu. Līdz ar to Veterinārā pārvalde uzsāka reorganizācijas procesu. Savukārt 2. septembrī izveidoja speciālu komisiju, kuras locekļi bija gan no Veterinārās pārvaldes, gan Iekšlietu ministrijas Veterinārās valdes, lai izstrādātu Veterinārās pārvaldes iekārtas projektu miera laikam.¹⁶⁰

Reorganizācijas rezultātā, pārmaiņas piedzīvoja visa iepriekšējā Veterinārās pārvaldes iekārta. Pēc miera laika štatu projekta, veterinārārsts bija paredzēts pie atsevišķas armijas daļas, tāpēc 1920. gada 13. decembrī nolēma likvidēt divīziju veterinārās lazaretēs. Rezultātā, pie katra artilērijas un jātnieku pulka noorganizēja atsevišķas veterinārās ambulances, lai

¹⁵⁷LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 15. l., 34. lp.

¹⁵⁸LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 6. lp.

¹⁵⁹LNA, LVVA, 6033. f., 1. apr., 285. l., 22. lp.; 1372. f., 1. apr., 58. l., 1. lp.

¹⁶⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 2. l., 202., 218. lp.

ārstētu divīziju daļu zirgus. Ambulances bija padotas tiešai vecāko pulku veterinārārstu pārraudzībai. Savukārt armijas daļās, kurās atradās liels skaits zirgu un, kur veterinārārsta amats nebija paredzēts, zirgu ārstēšanu veica vecākie veterinārfeldšeri, bet armijas daļās ar mazāku zirgu skaitu jaunākie veterinārfeldšeri.¹⁶¹

Pēc pārejas uz miera laika štatiem, Latvijas armijā vajadzēja atrasties pa vienam veterinārārstam Jātnieku pulkā, Smagās artilērijas divizionā un katrā divīzijā. Pie divīzijas veterinārārsta un katrā kājnieku pulkā atradās pa vienam vecākajam veterinārfeldšerim. Tāpat pa vienam veterinārfeldšerim atradās artilērijas pulka katrā baterijā. Līdz ar to artilērijas pulkā atradās seši veterinārfeldšeri. Savukārt Kara sanitārās pārvaldes veterinārajā nodaļā atradās divi veterinārārsti – nodaļas priekšnieks un sevišķo uzdevumu ārsts, kā arī viens veterinārārsts Kara veterinārajā slimnīcā.¹⁶²

Tāpat pēc miera laika štatu projekta paredzēja likvidēt divīzijas veterinārārsta vietu, par atbildīgo ieceļot artilērijas pulka veterinārārstu. Tomēr, 1921. gada 17. februāra Latvijas armijas veterinārārstu apspriedē, lēmumu noraidīja, jo artilērijas pulka veterinārārstiem nebija pieredzes divīzijas veterinārās palīdzības uzraudzīšanā un nepieciešamo veterinārijas dokumentu sakārtošanā. Minēto iemeslu dēļ, marta beigās, nolēma pie divīziju pārvaldes štābiem atstāt divīzijas veterinārārsta amatu. Tomēr, neskatoties uz veterinārārstu aizrādījumiem, divīziju veterinārārstu pienākumi bija jāpilda artilērijas pulku veterinārārstiem.¹⁶³

1921. gadā Sanitāro pārvaldi reorganizēja, izveidojot Kara sanitāro pārvaldi, kura sastāvēja no Medicīnas, Farmācijas, Veterinārās un Kancelejas nodaļām. Rezultātā, 1921. gada 11. martā Veterināro pārvalde beidza pastāvēt kā atsevišķa iestāde un to reorganizēja Kara sanitārās pārvaldes veterinārajā nodaļā. Veterinārās nodaļas pirmais priekšnieks bija veterinārārsts plkv. A. Eglītis, kurš ieņēma veterinārā inspektora amatu. Miera laika periodā, veterinārā nodaļa lielāku uzmanību pievērsa zirgu pareizai kopšanai, lai pasargātu tos no slimībām un paceltu to darbaspējas. Savukārt par Kara sanitārās pārvaldes uzdevumu izvirzīja, Latvijas armijas veterinārās nozares piemērošanu pēc Eiropas valstu armiju paraugiem.¹⁶⁴

Armijas zirgu demobilizācija. Pārejot uz miera laika štatiem, Veterinārā pārvalde uzsāka armijas zirgu demobilizāciju, lai izšķirotu zirgus pēc attiecīgajām šķirām (kavalērija, artilērija, vezumniēki) un sadalītu tos pa armijas daļām pēc vajadzības. Ja Latvijas armijā

¹⁶¹LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 10. lp.

¹⁶²LNA LVVA, 3413. f., 484. l., 5. lp., 48. lp.

¹⁶³LNA LVVA, 3413., f., 1. Apr., 484. l., 3.–4., 21. lp.

¹⁶⁴Valdības darbība no 1918.–1923. gadam. *Valdības Vēstnesis*, 1923., Nr. 266., 2. lpp.; Kara sanitārās iestādes 20 gadi. *Kadets*, 1939, 1. augusts. 398. lpp.

1920. gada vasarā atradās 6800 zirgu, tad tos paredzēja samazināt līdz 3800 zirgiem. Turklāt paredzēja, ka katrā artilērijas pulkā ietilps 200, bet divīziju kājnieku pulkos 135 zirgi. 1920. gada novembrī uzsāka armijas zirgu šķirošanu un demobilizētos zirgus nosūtīja uz Rīgu, kur tos tālāk nodeva Lauksaimniecības departamenta rīcībā. Rezultātā, divīzijās uzsāku zirgu pārgrupēšanu, respektīvi, visus jaunāka vecuma un spēcīgākos zirgus, kas atbilda kavalērijas vai artilērijas tipam, atstāja pulkos, bet pārējos nosūtīja uz Rīgas zirgu depo.¹⁶⁵

Zirgu demobilizācijas procesu vajadzēja pabeigt līdz 1921. gada pavasarim. Tomēr zirgu samazināšana norisinājās lēni, jo daļu no nederīgajiem zirgiem turpināja izmantot darbam. Attiecīgi, ja 1920. gada augusta beigās armijā atradās 6271 zirgs, tad uz 1921. gada martu to skaists sasniedza 5509 zirgus, bet marta sākumā armijā atradās 4929 zirgi. Turklāt armijas vajadzībām paredzēja iegādāties 500–600 jaunus zirgus. Jaunu zirgu iepirkšanu veicināja faktors, ka lielu daļu no armijā esošajiem zirgiem nevarēja pilnvērtīgi izmantot darbam, jo tie bija novārguši. Tāpat kara laikā mobilizēja visus zirgus, kā rezultātā, grūtības sagādāja to sadalīšana pa šķirām.¹⁶⁶

Veterinārā personāla demobilizācija un iestāžu likvidācija. Saistībā ar divīziju veterināro lazarešu atvēršanu, samazinājās Centrālās veterinārās lazaretēs darbība. Tāpat jūnija sākumā samazinājās kašķaino zirgu skaits, un to ārstēšanu veica uz vietas frontē. Rezultātā, lai Latvijas armijai nebūtu jāuztur liels daudzums gan veterināro iestāžu, gan to personālu, nolēma likvidēt Centrālo veterināro lazareti un abus kašķaino zirgu punktus Rīgā un Jelgavā. Iestāžu likvidācija bija jāveic divu nedēļu laikā. 1920. gada 17. jūnijā likvidēja Centrālo veterināro lazareti, 28. jūnijā Rīgas, bet 14. augustā Jelgavas kašķaino zirgu punktu. Kopumā Neatkarības kara laikā slimo zirgu skaits Latvijas armijā sasniedza 11 000, no kuriem 2768 slimoja ar kašķi, un nomira 270 zirgi. Savukārt armijai par nederīgiem atzina 2310 zirgus.¹⁶⁷

1920. gada jūnijā Latvijas armijā zirgu kašķis bija izārstēts, tomēr valsts aprīņķos infekcija vēl joprojām bija izplatīta, jo trūka veterinārārstu, kas aprūpētu civiliedzīvotāju zirgus. Rezultātā, samazinoties Veterinārās pārvaldes darbībai, nolēma uzsākt veterinārfeldšeru demobilizāciju, lai viņus tālāk nodotu Iekšlietu ministrijas rīcībā. Tomēr, veterinārfeldšeru armijas daļās trūka, jo aprūpējamo armijas zirgu skaits bija pietiekami liels. Turklāt, dažās armijas daļās demobilizācijas dēļ, neatradās neviens veterinārfeldšeris, kā rezultātā zirgi nesaņēma vajadzīgo aprūpi. Tādēļ Apsardzības ministrijas demobilizācijas nodaļā nolēma, ka bez Veterinārās pārvaldes priekšnieka veterinārārsta plkv. A. Eglīša

¹⁶⁵LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 12. l., 11. lp.; 1372. f., 1. apr. 55. l., 234. lp.; 3423. f. 1. apr., 581. l., 33. lp.

¹⁶⁶LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 16. lp.; 511. l., 70.–71., 563.–564. lp.; 1372., 1. apr., 55. l., 128. lp.

¹⁶⁷LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 7. lp.; LNA LVVA, 1372., f., 1. apr., 15. l., 79.–80. lp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 272. lpp.

apstiprināšanas, nevienu atļauju par veterinārfeldšeru demobilizāciju neizsniegs, lai novērstu viņu trūkumu armijas daļās.¹⁶⁸

Saistībā ar Latvijas armijas pāreju uz miera laika štatiem un Veterinārās pārvaldes reorganizācijas rezultātā, samazinājās arī veterinārārstu un veterinārfeldšeru daudzums armijā. Jau 1920. gada septembra beigās, demobilizēt vajadzēja veterinārārstus – studentus, kuri Latvijas armijā bija nodienējuši gadu, lai turpinātu mācības un nodrošinātu valsti ar jauniem speciālistiem. Tāpat demobilizācijai pakļāva tos veterinārfeldšerus, kuri bija dzimuši 1890. gadā un vecākus. Tomēr veterinārārstu un veterinārfeldšeru demobilizācijai vajadzēja norisināties pakāpeniski un ar Veterinārās pārvaldes priekšnieka piekrišanu, lai neciestu armijas intereses. Piemēram, Vidzemes divīzijas lazaretēs jaunāko veterinārārstu T. Ermansonu, izglītības turpināšanai no kara dienesta atvaļināja 1921. gada janvāra sākumā, jo divīziju veterinārās lazaretēs likvidēja 1920. gada decembra vidū.¹⁶⁹

Jaunu veterināro iestāžu izveide. Neatkarības karam beidzoties, Veterinārajai pārvaldei problēmas sagādāja grūtāk ārstējamo zirgu aprūpe, jo daļa no armijas veterinārajām iestādēm bija likvidētas. Pēc Centrālās veterinārās lazaretēs likvidēšanas, to pārcēla pie Rīgas zirgu depo. Tās uzdevums bija ārstēt tos armijas zirgus, kas atradās Rīgas apriņķī. Tomēr, minētā iemesla dēļ, tā 1920. gada beigās uzņēmās arī grūtāk ārstējamo zirgu aprūpi no citām armijas daļām, jo jaunizveidotās veterinārās ambulances nespēja veikt to ārstēšanu. Slimo zirgu ārstēšanu vajadzēja uzņemties Latvijas Universitātes Veterinārās fakultātes docentiem un studentiem.¹⁷⁰

1921. gada sākumā Veterinārā pārvalde, lai atrisinātu problēmas ar zirgu ārstēšanu un neapgrūtinātu Rīgas zirgu depo veterinārās lazaretēs darbību, izveidoja Kara veterināro slimnīcu. Kara veterinārā slimnīca bija apgādāta ar operācijas galdiem un tajā izdarīja zirgu asins analīzes, kas veicināja precīzāku zirgu slimību noteikšanu. Tāpat Veterinārā pārvalde uzsāka pakāpenisku jaunizveidoto veterināro ambulancu pilnveidošanu, lai tās varētu uz vietas ārstēt zirgus, kuriem bija nepieciešama sarežģītāka veterinārās palīdzības sniegšana. Rezultātā, veterinārās ambulances apgādāja ar pietiekamu daudzumu medikamentu un nepieciešamajiem ķirurģijas instrumentiem. Turklāt, lai papildinātu veterinārārstu un veterinārfeldšeru zināšanas, veterinārās ambulances apgādāja ar jaunāko zinātnisko literatūru.¹⁷¹

¹⁶⁸LNA LVVA, 5192. f., 1. apr., 1257. l., 25. lp.; 1372. f., 1. apr., 55.l., 127. lp.

¹⁶⁹LNNA LVVA, 1372. f., 1. apr. 2.l., 219., 231.lp.; 4. l., 6. lp.; 4769. f., 1. apr., 2.l., 21. lp.

¹⁷⁰LNNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 535. l., 6. lp.; 509. l., 14. lp.; Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 256. lpp.

¹⁷¹LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 483. l., 10., 14. lp.; 509. l., 32.–33. lp.

1921. gada sākumā, gan Veterinārā pārvalde, gan Iekšlietu ministrijas Veterinārā valde pievērsa lielu uzmanību dzīvnieku lipīgajām slimībām. Pēc kara beigām no Padomju Krievijas Latvijā atgriezās bēgļi, kuru lopi slimoja ar dažādām infekcijām, kas veicināja jaunu slimību izplatīšanos Latvijas teritorijā. Rezultātā, Veterinārajā valdē nolēma izveidot karantīnas un lopu pārbaudes punktus uz Padomju Krievijas, Polijas un Lietuvas robežām, lai pārbaudītu no ārzemēm ievestos lopus. 10. februārī Veterinārajai pārvaldei pavēlēja izveidot divus lopu kontroles punktus pie Zilupes un Rītupes stacijām, kuri atradās armijas veterinārārstu pārraudzībā. Pēc lopu apskatīšanas, tos, kuriem konstatēja kādu infekciju, novietoja Rēzeknē izveidotajā karantīnas punktā.¹⁷² (*Skat. 5. pielik.*)

Armijas zirgu nodošana iedzīvotāju vajadzībām. Neatkarības kara laikā no iedzīvotājiem armijas vajadzībām iepirka un rekvizēja zirgus, kā rezultātā vietējiem lauksaimniekiem, problēmas sagādāja zemes apstrādāšana. Rezultātā, 1920. gada septembrī Veterinārā pārvalde izdeva noteikumus par kumeļu nodošanu zemniekiem un zemniekiem – kareivjiem. Noteikumi noteica, ka visus kumeļus, kas bija sasnieguši vismaz astoņu mēnešu vecumu, vajadzēja nodot Lauksaimniecības departamentam. Vispirms, šķirnes kumeļus izvēlējās Lauksaimniecības departaments, lai tos audzētu valsts vajadzībām. Tālāk kumeļus izdalīja tiem Latvijas armija kareivjiem, kuri bija nodienējuši ierindas dienestā ne mazāk kā sešus mēnešus. Tāpat kumeļus izdeva zemniekiem, kuru saimniecību lielums bija vismaz desmit hektāri.¹⁷³

Latvijas armijai, pārejot uz miera laika stāvokli, visus zirgus, ko atzina par armijai nederīgiem un, kuri bija darbspējīgi, nolēma nodot civiliedzīvotāju vajadzībām. Līdz ar to ikviens pilsonis, kuram zirgs bija rekvizēts vai „kritis” karā, varēja griezties Veterinārajā pārvaldē pēc atlīdzības. Rezultātā, iedzīvotāji varēja pieprasīt atlīdzību naudas izteiksmē vai vietā saņemt jaunu zirgu. Tāpat iedzīvotājiem bija iespējams no armijas zirgus nopirkt. Piemēram, 1921. gada 13. janvārī pilsonim Ernestam Vilkacim no Rīgas zirgu depo izdeva vienu izbrāķēto armijas zirgu, jo viņš savu zirgu brīvprātīgi bija nodevis 1. Liepājas kājnieku pulkam, kur zirgs nomira.¹⁷⁴

Savukārt kāds Krišjānis Krieviņš no armijas atpirka zirgu, kuru viņš nomāja lauksaimniecības darbiem, jo zirgu viņš bija kopis pusgadu, kā arī izārstējis no kašķa. 1921. gada februārī zirgu izdošanu vietējiem iedzīvotājiem uz neilgu laiku pārtrauca, jo armijai nederīgie zirgi slimoja ar ienāšiem un dažiem zirgi konstatēja saslimšanu ar zirgu kašķi. Tādā veidā slimības izplatījās starp vietējo iedzīvotāju zirgiem. Rezultātā, pirms zirgu nodošanas

¹⁷²LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 509. l., 46., 48., 53. lp.

¹⁷³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 2.l., 229. lp.

¹⁷⁴LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 582. l., 7., 23., 25. lp.

iedzīvotājiem, to apskatīja armijas veterinārārsts, jo Lauksaimniecības departamentam nebija iespējams katru reizi pie zirgu izdošanas, piekomandēt veterinārārstu. Pēc zirgu apskatīšanas veterinārārsts sastādīja apliecību, kurā bija norādīts zirga veselības stāvoklis.¹⁷⁵

Zirgu sanitārais stāvoklis. Pēc Neatkarības kara Veterinārā pārvalde vēl joprojām nespēja atrisināt problēmu saistībā ar zirgu apkopšanu, jo armijas daļās trūka zirgu tīrāmās birstes un skrāpji. Par minēto problēmu liecina veterinārārstu ziņojumi. Piemēram, 1920. gada 29. novembrī Zemgales divīzijas veterinārārsts ziņoja, ka zirgu apkopšana visās divīzijas daļās atšķīrās, jo tās nebija vienādi apgādātas ar nepieciešamajām zirglietām. Tāpat divīzijā furažas trūkuma un tās sliktās kvalitātes rezultātā, bija konstatēti zirgu miršanas gadījumi. Otra raksturīgākā problēma bija zirgu novietošana nepiemērotās telpās. Zirgi stāvēja uz aukstas, mitras zemes un caurvējā, kas veicināja zirgu saslimšanu ar plaušu karsoni un zirgu kašķi.¹⁷⁶ (*Skat 6. pielik.*)

1921. gada janvārī armijas zirgiem no jauna konstatēja saslimšanu ar zirgu kašķi. Piemēram, janvāra sākumā divīzijās kopā atradās 39 kašķaini zirgi. Zirgus, kuru veselības stāvokli atzina par smagu, nosūtīja ārstēšanā uz Kara veterināro slimnīcu, bet tos, kuri ar kašķi slimoja vieglā pakāpē, ārstēja veterinārajās ambulancēs. No janvāra vidus kašķaino zirgu skaits mazliet pieauga, tomēr marta sākumā tas bija samazinājies, jo zirgiem nekavējoties sniedza nepieciešamo ārstēšanu. Tāpat jāatzīmē, ka zirgu kašķa ātru izārstēšanu, veicināja faktors, ka veterinārajam personālam bija pieejami visi nepieciešami medikamenti un instrumenti.¹⁷⁷

Iemesls zirgu slimošanai ar kašķi bija karavīru, veterinārfeldšeru un sanitāru nolaidība, jo zirgus pārāk vēlu nosūtīja ārstēšanā uz veterinārajām ambulancēm. Armijas daļas bieži griezās pēc veterinārās palīdzības, tad, kad zirgi jau ar kašķi slimoja pēdējā slimības pakāpē, kā arī tie bija novārguši un nederīgi darbam. Rezultātā, divīziju komandierim bija jāseko līdzi zirgu aprūpēšanai armijas daļās un radušies trūkumi jānovērš. Tāpat veterinārās ambulances lūdza palielināt zirgu furažas daudzumu, jo pie esošajām furažas normām, zirgu atveseļošanās process bija lēnāks. Zirgus, kurus atzina par neizārstējamiem nosūtīja uz lopkautuvēm, kur tos iemidzināja vai nošāva ambulancēs uz vietas. 1921. gada janvāra sākumā izsludināja dezinfekcijas veikšanas visās telpās, kur bija novietoti kašķainie zirgi, lai slimība neizplatītos tālāk.¹⁷⁸

Aplūkojot ziņas par slimajiem zirgiem Latvijas armijā laika periodā no 1920. gada beigām līdz 1921. gada martam, redzams, ka lielākā daļa no zirgiem slimoja ar zirgu kašķi.

¹⁷⁵LNNA, LVVA, 3413. f., 1. apr., 582. l., 51. lp.; 523. l., 88. lp.

¹⁷⁶LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 55. l., 250. lp.

¹⁷⁷LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 524. l., 5., 8., 19., 12., 16. lp.; 509. l., 67. lp.; 1372. f., 1. apr., 4. l., 4. lp.

¹⁷⁸Turpat, 3413. f., 1. apr., 524. l., 20. lp.

Tāpat tie slimoja ar nagu un kāju slimībām, kas veicināja zirgu klibošanu. Zirgu slimošanu armijā izraisīja karavīru un sanitāru nolaidība attiecībā uz zirgu kopšanu, jo daļa no viņiem zirgus iepriekš nebija aprūpējuši. Tāpat zirgu veselības stāvokli ietekmēja kara atstātās sekas, jo kara laikā zirgiem ne vienmēr bija pieejams pietiekošs barības daudzums un vajadzības gadījumā tos izmantoja armijas darbam, neskatoties uz to veselības stāvokli. Tomēr slimo zirgu skaits strauji samazinājās, jo ja 1921. gada janvāra sākumā armijā atradās 484 zirgi, tad martā to skaits bija vien 214 zirgu.¹⁷⁹

1921. gada 28. janvārī Veterinārā pārvalde izdeva rīkojumu par pareizu zirgu barošanu, lai novērstu furažas trūkumu armijas daļās. Turklāt bieži zirgu barotāji zirgus baroja pēc saviem ieskatiem, nevis paredzamajām normām. Tādēļ, zirgu barību turpmāk izdeva furažieris, kurš tālāk to izdalīja armijas daļu komandieriem vai viņu palīgiem. Zirgi bija jābaro pēc izdotas instrukcijas, kuru piestiprināja pie staļļiem vai zirgu apkopēju telpās, lai pasargātu zirgus no novārgšanas. Instrukcija noteica, ka zirgiem auzas bija jādod trīs reizes dienā – no rīta, pusdienās un vakarā. Savukārt ar sienu zirgus baroja vairākas reizes dienā, bet dzirdīja tos trīs reizes dienā. Turklāt ūdenim vajadzēja būt tīram un ne pārāk aukstam, lai zirgi nesaslimtu.¹⁸⁰

1920. gada novembrī problēmas zirgu apkopšanā sagādāja to apkalšana, jo Rīgas zirgu depo mācību smēdē trūka ogļu. Rezultātā, Rīgas zirgu depo divas nedēļas nepieņēma zirgus no armijas daļām, lai tos varētu apkalt ar ziemas pakaviem. Tāpat minētais ietekmēja jauno kalēju mācekļu apmācīšanu, jo viņi nevarēja praktiski pielietot apgūtās zināšanas. Rezultātā, Veterinārās pārvaldes priekšnieks griezās ar sūdzību pie armijas Tehniskās pārvaldes un lūdza, lai ogles nekavējoties nosūta uz Rīgas zirgu depo mācību smēdi. Turpmāk arī depo mācību smēdei, uzdeva laicīgi veikt ogļu pasūtīšanu, lai nerastos vairs to trūkums.¹⁸¹

Bermontiādes laikā Veterinārā pārvalde saskārās ar vairākām grūtībām, jo Latvijas teritorijā norisinājās ilglaicīga karadarbība, kuras rezultātā palielinoties zirgu skaitam, palielināt vajadzēja arī veterināro personālu, jo armijas daļas bija izsvaidītas pa fronti, tāpēc veterinārais personāls fiziski nespēja veikt savus pienākumus. Tāpat problēmas sagādāja veterināro medikamentu un instrumentu iegāde, jo tos nevarēja iegādāties brīvajā tirdzniecībā, tāpēc medikamentus un instrumentus iepirka no vietējām firmām un tirgotājiem. Latvijas armijā trūka zirgu, jo tāpat kā karavīrus arī zirgus ievainoja un tie slimoja nepietiekamas

¹⁷⁹LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 509. l., 1. lp.; 523. l., 38., 51., 99. lp.

¹⁸⁰LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 4. l., 12. lp.

¹⁸¹LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 55. l., 231.–232., 239. lp.

higiēniskās uzraudzības vai barības trūkuma dēļ, tāpēc vairākkārt uzsāka zirgu mobilizāciju no vietējiem iedzīvotājiem.

Latgales atbrīvošanas laikā Veterinārās pārvaldes darbs nesamazinājās, jo starp Rietumkrievijas brīvprātīgās armijas zirgiem bija izplatīta lipīga slimība zirgu kašķis, kā rezultātā slimība strauji izplatījās arī pa Latvijas teritoriju. Zirgu kašķa rezultātā pieauga vajadzība pēc veterinārijas instrumentiem, medikamentiem un aparatūras, jo slimojošo zirgu skaits bija liels un to ārstēšana bija jāuzsāk nekavējoties, lai slimie zirgi nenomirtu, tāpēc medikamentus, instrumentus un zirgu gāzējamās kameras turpināja iepirkt no firmām vai pasūtīt pie vietējiem būvmeistariem.

Latgales atbrīvošanas posmā Veterinārā pārvalde sadarbojās ar Iekšlietu ministriju, lai veiksmīgi un ātrāk *apkarotu* zirgu kašķi visā Latvijā, jo rajonu veterinārārsti medikamentu un instrumentu trūkuma dēļ, nespēja veiksmīgi ārstēt slimos vietējo iedzīvotāju zirgus, kas kavēja arī armijas zirgu izārstēšanu. Ilgstošās karadarbības un zirgu kašķa straujās izplatības rezultātā, zirgu trūkumu izjuta ne tikai armija, bet arī vietējie iedzīvotāji, jo turpinājās zirgu mobilizācija, kā rezultātā zemniekiem nebija vilcējspēka, lai apstrādātu zemi, nopļautu sienu u.c., tāpēc Latvijas armija izdeva zirgus uz lauku darbiem. Neatkarības karam beidzoties, Veterinārā pārvalde uzsāka reorganizācijas procesu, lai armija lieki neuzturētu iestādes un armiju apkalpojošo personālu, kas savas funkcijas vairs nespēja veikt.

Kara rezultātā, liela daļa armijas zirgu bija nederīgi armijas darbam, kas veicināja armijas zirgu demobilizācijas uzsākšanu, lai tos varētu sadalīt pēc šķirām un iegādāties jaunus zirgus. Tāpat uzsāka veterinārārstu un veterinārfeldšeru demobilizāciju, jo Veterinārās pārvaldes reorganizācijas laikā, izmainījās tās struktūra. Vietējiem iedzīvotāji no armijas saņēma zirgus, jo kara laikā vairākkārt bija veiktas civiliedzīvotāju zirgu mobilizācijas, kā rezultātā, cieta Latvijas lauksaimniecība. Veterinārā pārvalde arī miera laika apstākļos nespēja atrisināt problēmas, kas bija saistītas ar zirgu sanitāro stāvokli, jo armijas daļās vēl joprojām trūka gan furažas, gan nepieciešamo zirglietu.

SECINĀJUMI

Latvijas armijas izveidošanu ietekmēja dažādi ārējie faktori, kā rezultātā pēc Starzdumuižas pamiera parakstīšanas radās labvēlīga situācija vienotas Latvijas armijas izveidošanai. Latvijas armiju veidoja pēc vienotas struktūras, jo militārā uzbūve Ziemeļlatvijas un Dienvidlatvijas brigādēs bija atšķirīga. Neatkarības kara laikā, tā nespēja pilnvērtīgi funkcionēt, jo trūka nepieciešamā apbruņojuma, transporta, apģērba, pārtikas, u.c. lietu, tāpēc liela loma bija sabiedroto militārajam un sociālajam atbalstam. Latgales atbrīvošanas laikā militāro palīdzību sniedza poļu sabiedrotie, kas veicināja ātrāku lielinieku padzīšanu no Latgales. Armijas apgādes situācijas atrisināšanai Latvijas armijā izveidoja vienotu apgādes sistēmu, tādēļ, lai armija kara apstākļos spētu organizēti un pilnvērtīgi funkcionēt.

Pēc miera līguma parakstīšanas ar Padomju Krieviju Latvijas armija uzsāka pāreju uz miera laika štatiem, jo aktīva karadarbība Latvijas teritorijā vairs nenorisinājās. Neatkarības karš bija izpostījis Latvijas tautsaimniecību, jo kara dēļ, iznīcināta bija rūpniecība un lauksaimniecība. Minēto veicināja gan Latvijas armijas, gan okupācijas varu veiktās rekvizīcijas un nepārtrauktā karadarbība, jo lauksaimniekiem trūka zirgu, lai apstrādātu laukus. Latvijas valdība un Zemkopības ministrija sadarbojoties ar Latvijas armiju veica dažādus pasākumus, lai uzlabotu iedzīvotāju sociālo stāvokli un atrisinātu kara radītās lauksaimniecības problēmas.

Latvijas armijā neorganizētā veterinārās palīdzības sniegšana negatīvi iespaidoja armijas zirgu stāvokli, jo Dienvidlatvijas un Ziemeļlatvijas brigādēs kopā atradās trīs veterinārārsti, tāpēc armijas zirgus nebija iespējams nodrošināt ar kvalitatīvu ārstēšanu. Minēto faktoru ietekmēja veterinārārstu trūkums, jo daļa Latvijas veterinārārstu bija mobilizēti Padomju Krievijas armijas vajadzībām. Tāpat Latvijas armijas zirgu veselības stāvokli ietekmēja nepietiekama higiēniskā aprūpe, jo armijā trūka nepieciešamo zirglietu un veterinārā inventāra. Veterinārārstiem sagādāja problēmas smagāk ievainoto un slimo zirgu ārstēšana, jo tiem bija nepieciešama specifiska aprūpe, bet Latvijas bruņotajos spēkos trūka gan nepieciešamo medikamentu, gan telpu, kur veikt zirgu aprūpi. Minētais faktors veicināja novārgušo zirgu daudzuma palielināšanos, kas negatīvi varēja ietekmēt kavalērijas kaujas spējas un artilērijas zirgu darbaspējas.

Veterinārās pārvaldes izveidošanās posms saistījās ar vairākām grūtībām, jo organizēts veterinārās palīdzības tīkls Latvijas armijā bija jāizveido no paša pamata. Veterinārās pārvaldes struktūru pabeidza veidot 1920. gada sākumā, izveidojot vairākas savā uzraudzībā pakļautas veterinārās iestādes zirgu ārstēšanai, lai spētu organizēti un sekmīgi funkcionēt.

Tomēr laika gaitā tā mainījās, jo Veterinārās pārvaldes iestāžu tīklu pilnveidoja un pārveidoja līdz pat tās reorganizācijai. Neatkarības kara laikā veterinārā personāla mobilizāciju veica vairākkārt, kā rezultātā uz 1920. gada februāri katrā divīzijā atradās trīs veterinārārsti, kas bija pietiekami, lai spētu apsekot uz uzmanīt pārējo veterināro darbinieku darbību un zirgu ārstēšanu. Veterinārā pārvalde dienestā uzņēma kvalificētus veterinārārstus, jo lielu uzmanību pievērta veterinārārstu izglītības apliecībām, pēc kurām viņus iedalīja vecāko vai jaunāko veterinārārstu pakāpēs un veterinārfeldšeros.

Turklāt, lai veicinātu kvalificētu darbinieku skaitu, pie Centrālās veterinārās lazaretēs atvēra veterinārfeldšeru kursus, lai papildinātu esošo veterinārfeldšeru zināšanas, jo liela daļa no viņiem bija veterināro studiju jaunākie kursa studenti, kuriem trūka pieredzes zirgu ārstēšanā. Savukārt atvērtā Kalēju mācību smēde, veicināja pareizu zirgu apkalšanu armijā, tādā veidā ierobežojot arī zirgu slimošanu ar nagu slimībām. Tāpat minētais nodrošināja arī civiliedzīvotāju pieeju un kvalitatīvu mājlopu ārstēšanu pie veterinārmedicīnas speciālistiem. Veterinārajā pārvaldē trūka medikamentu, veterināro instrumentu un nepieciešamās aparatūras zirgu ārstēšanai, jo pastāvēja gadījumi, kad armijas daļām neizsniedza pietiekamu daudzumu nepieciešamo materiālu. Tāpēc Veterinārā pārvalde veterinārārstiem, katru mēnesi lika veikt medikamentu un veterināro instrumentu atskaites, lai novērstu to trūkumu.

Veterinārajā pārvaldē veterinārārsti iesniedza ziņas arī par zirgu un veterinārā personāla stāvokli, lai sekotu līdzi situācijai armijā un novērstu radušos trūkumus Veterinārās pārvaldes darbībā un nolaidību attiecībā uz zirgu ārstēšanu. Turklāt izveidotās veterinārārstu komisijas veterināro medikamentu un instrumentu pārbaudīšanai novērsa nepiemērotu vai bojātu veterinārijas lietu izmantošanu, lai nodrošinātu augstas kvalitātes veterinārās palīdzības sniegšanu armijas zirgiem. Tāpat komisijas sastādīja zirgu furažas pārbaudīšanai, kas veicināja armijas zirgu nodrošināšanu ar augstvērtīgu sienu un auzām. Minētais veicināja armijas zirgu pareizu aprūpi un to darbaspēju pacelšanu. Neatkarības kara laikā lielākās problēmas ar ko saskārās veterinārā pārvalde bija veterināro medikamentu un instrumentu trūkums, jo Sanitārā noliktavas krājumi bija mazi un nepieciešamās lietas zirgu ārstēšanai militārās situācijas dēļ, nevarēja iegādāties ārzemēs, tāpēc, lai atrisinātu problēmu Veterinārā pārvalde pati iepirka medikamentus no vietējām firmām, bet instrumentus pasūtīja pie vietējiem tirgotājiem un būvmeistariem.

Savukārt miera laikā armijas veterinārārsti bija nodrošināti ar nepieciešamajiem medikamentiem un instrumentiem, jo daļa no tiem veidoja krājumu no kara laika. Tāpat Bermontiādes, Latgales atbrīvošanas un miera laikā armijā trūka zirgu, jo lielākoties tās vajadzībām bija nepieciešami kavalērijas un artilērijas zirgi, bet Latvijas armijā liela daļa bija vezumnieka tipa zirgi. Jāatzīmē, ka minētā problēma netika atrisināta Neatkarības kara laikā,

jo zirgu mobilizāciju uzsāka vairākkārt, tādā veidā apgrūtinot vietējo lauksaimnieku darbību. Tomēr Veterinārā pārvalde sadarbojās ar Latvijas zirgkopības biedrību, nododot vaislai derīgus armijas zirgus, lai nākotnē no zirgkopības biedrības saņemtu pretī tieši armijas vajadzībām speciāli audzētus zirgus. Tāpat Latvijas armijā atradās daudz zirgu, kuri nebija piemēroti smagu darbu veikšanai, kas veicināja armijas zirgu demobilizācijas uzsākšanu, lai armijas vajadzībām varētu iegādāties jaunus un spēcīgus zirgus. Jaunu zirgu iegādi veicināja kavalērijas un artilērijas zirgu trūkums. Demobilizētos zirgus Veterinārā pārvalde nodeva iedzīvotāju vajadzībām, jo to mobilizāciju rezultātā zemniekiem trūka vilcējspēka.

Salīdzinot Bermontiādes, Latgales atbrīvošanas posmu un pāreju uz miera laiku, jāatzīst, ka Latgales atbrīvošanas laikā veterinārā personāla darbība bija vairāk apgrūtināta, nekā abos minētajos posmos, jo pēc Rietumkrievijas brīvprātīgās armijas padzīšanas Latvijas teritorijā strauji izplatījās zirgu kašķa epidēmija. Zirgu kašķis strauji izplatījās, jo Veterinārā pārvalde novietoja savas armijas zirgus nedezinficētās telpās. Minēto faktoru veicināja arī nepieciešamo veterināro instrumentu un aparatūras trūkums, tieši zirgu kašķa *apkarošana*. Armijas zirgu izārstēšanu apgrūtināja, vietējo iedzīvotāju zirgu neefektīvā ārstēšana, jo karadarbības postījumu rezultātā trūka nepieciešamo medikamentu un aparatūras kašķaino zirgu ārstēšanai. Tāpat ilgstošās karadarbības dēļ, apgrūtināta bija vietējo veterinārārstu darbība, jo vairums veterinārārstu atradās Latvijas armijas dienestā. Tāpēc, lai atrisinātu radušos problēmu Veterinārā pārvalde sadarbojās ar Iekšlietu ministriju un aktīvi piedalījās un palīdzēja vietējo iedzīvotāju zirgu ārstēšanā, kas veicināja arī armijas zirgu ātrāku atlabšanu.

Tomēr Latvijas armijai pārejot uz miera laiku, armijas zirgi atkārtoti slimoja ar zirgu kašķi, jo civiliedzīvotāju zirgi nebija vēl izārstēti. Zirgi slimoja arī nepareizas aprūpēšanas rezultātā, jo veterinārfeldšeri un sanitāri zirgu barošanā un ārstēšanā bija neuzmanīgi. Tāpat veterinārais personāls kārtīgi neveica zirgu higiēnisko apkopi, jo Veterinārajā pārvaldē vēl joprojām trūka tīrāmās birstes un skrāpji. Minēto ietekmēja arī zirgu novietošana nepiemērotās telpās, jo liela daļa zirgu stāvēja caurvējā un uz aukstas zemes. Tādēļ Veterinārā pārvalde izdeva veterinārārstiem, veterinārfeldšeriem un zirgu apkopējiem speciālus rīkojumus par pareizu zirgu barošanu un apkopi, kas veicināja armijas zirgu veselības stāvokļa uzlabošanu.

1920. gada vasarā uzsāka Latvijas armijas veterinārārstu un veterinārfeldšeru mobilizāciju, lai nodrošinātu civiliedzīvotāju lopu ārstēšanu un nepieļautu atkārtotu zirga kašķa epidēmijas izplatību Latvijas teritorijā. Latvijas armijai pārejot uz miera laiku, veica vairākkārtēju veterinārā personāla demobilizāciju, jo samazinājās, gan zirgu, gan veterināro iestāžu daudzums armijā. Savukārt daļu no jaunajiem veterinārfeldšeriem atvaļināja no kara dienesta, lai turpinātu mācības. Minētais veicināja veterinārārstu skaita pieaugumu Latvijā.

Veterinārā personāla samazināšanu veica pakāpeniski, lai netraucētu Veterinārās pārvaldes darbību. Veterinārās pārvaldes reorganizācijas rezultātā, samazināja arī veterināro iestāžu daudzumu, lai armijai nebūtu jāuztur pārāk liels iestāžu daudzums, kas veicināja Veterinārās pārvaldes pārstrukturizēšanos.

Veterinārajai pārvaldei bija liela nozīme kā vienam no intendantūras dienestiem, jo Latvijas armijā zirgi bija viens no galvenajiem transporta veidiem artilērijas un ievainoto pārvešanai, kā arī svarīgu vietu armijā, ieņēma jātnieku vienības. Izveidojot organizētu veterinārās palīdzības tīklu armijā, uzlabojās zirgu veselības stāvoklis un darba spējas, jo tiem veltīja lielāku uzmanību un rūpīgu, kvalitatīvu ārstēšanu. Kopumā Veterinārās pārvaldes darbība laika posmā no 1919. gada jūlija līdz 1921. gada martam, vērtējama pozitīvi, jo tā apgādāja Latvijas armiju ar visiem tai nepieciešamajiem veterinārijas medikamentiem un instrumentiem. Tāpat tā nodrošināja veterinārā personāla pietiekamību, lai veterinārā medicīnā armijā atrastos kvalitatīvā līmenī, kā arī veiksmīgi izārstēja, gan armijas, gan civilo iedzīvotāju zirgus no lipīgām slimībām kā ļaunie ienāši, plaušu karsonis un zirgu kašķis. Veterinārā pārvalde nodrošināja armiju ar pietiekamu zirgu skaitu, lai tā spētu pilnvērtīgi funkcionēt.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

I Avoti

1. Nepublicētie avoti

1. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

- 1372. f. (armijas Veterinārā pārvalde (Rīga)), 1. apr., 2. l. Veterinārās pārvaldes pavēļu oriģināli.
- 1372. f., 1. apr., 3. l. Veterinārās pārvaldes pavēles no 1920. gada oktobra līdz 1920. gada decembrim. Oriģināli.
- 1372. f., 1. apr., 4. l. Veterinārās pārvaldes pavēles no 1921. gada janvāra – 11. martam. Oriģināli.
- 1372. f., 1. apr., 6. l. Veterinārās pārvaldes pavēles 1919.-1920. gads.
- 1372.f., 1.apr., 7. l. Veterinārās pārvaldes priekšnieka pavēles. Noraksti. 1919.-1921. gads.
- 1372.f., 1. apr., 11. l. Veterinārās pārvaldes un tai padoto iestāžu štatu projekti ar attiecīgu saraksti.
- 1372. f., 1. apr., 12. l. Ziņai un ievērībai par 1920.gadu.
- 1372. f., 1. apr., 13. l. Armijas Virspavēlnieka, apsardzības ministra, u.c. apkārtraksti veterināros jautājumos. Pārskats par Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes darbību. Noraksti.
- 1372. f., 1. apr., 14. l. Armijas Virspavēlnieka, apsardzības ministra, u.c. apkārtraksti veterināros jautājumos. Pārskats par Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes darbību. Noraksti.
- 1372.f. 1. apr., 15. l. Armijas Virspavēlnieka, apsardzības ministra, u.c. apkārtraksti veterināros jautājumos. Pārskats par Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes darbību. Noraksti.
- 1372. f., 1. apr., 18. l. Veterinārās pārvaldes Veterinārārstu saraksts
- 1372. f., 1. apr., 19. l. Veterinārārsta Gustava Ahdmiņa dienesta saraksts.
- 1372. f., 1. apr., 20. l. Veterinārārsta Kārļa Dzenīša dienesta saraksts.
- 1372. f., 1. apr., 21. l. Veterinārārsta Rūdolfā Grapmaņa dienesta saraksts.
- 1372. f., 1. apr., 22. l. Veterinārārsta Pētera Ozola dienesta saraksts.
- 1372. f., 1. apr., 23. l. Veterinārārsta Konstantīna Saprāža dienesta saraksts.
- 1372. f., 1. apr., 24. l. Veterinārārsta Jāņa Velpa dienesta saraksts.

- 1372. f., 1. apr., 25. l. Veterinārārstu paaugstinājumu listes, sarakstes ar kara iestādēm un kara spēka daļām par pārvaldes veterinārārstu un ierēdņu sastāvu.
- 1372. f., 1. apr., 37. l. Rīgas zirgu depo un kašķaino zirgu punktu sarakstīšanās par karavīru sastāvu un veterināriem jautājumiem.
- 1372. f., 1. apr., 47. l. Ziņas par zirgu sastāvu armijā, 1920. gads.
- 1372. f., 1. apr., 48. l. Ziņas par zirgu sastāvu armijā, 1920. gads.
- 1372.f., 1. apr., 51. l. Ziņas par zirgu sastāvu Rīgas zirgu depo.
- 1372. f., 1. apr., 53. l. Ziņas par slimiem zirgiem armijā, 1920. gads.
- 1372. f., 1. apr., 54. l. Sanitārais pārskats pa karaspēka daļām, 1919. gads.
- 1372. f., 1. apr., 55. l. Par sanitāro stāvokli armijā un dezinfekciju. 1920. gads.
- 1468. f. (Kara ministrijas Sekretariāts (Rīga)), 1. apr., 134. l. Sarakste ar baltgvardu formācijām, Igaunijas Pagaidu valdību par sadarbību cīņā ar sarkano armiju, sarakste par rotu formēšanu u.c.
- 1515. f. (Kurzemes divīzijas pārvalde (Liepāja)), 1. apr. 238. l. Dažāda sarakstīšanās, ziņas par atsevišķā bataljona brīvprātīgajiem, līgumi, uzņemšana kara dienestā. 1919. g.
- 3413. f., (Kara sanitārā pārvalde (Rīga)), 1. apr., 483. l. Kara sanitārās pārvaldes veterinārijas darbības gada pārskati.
- 3413. f., 1. apr., 484. l. Ziņas un sarakstīšanās par veterinārārstiem 1921./1922.
- 3413. f., 1. apr., 509. l. Par sanitāro stāvokli armijā, dezinfekciju un zirgu kalšanu. 1921. gada janvāris – 1922. gada aprīlis.
- 3413. f., 1. apr., 511. l. Ziņas par zirgu sastāvu armijā.
- 3413. f., 1. apr., 523. l. Ziņas par slimiem zirgiem armijā.
- 3413. f., 1. apr., 524. l. Ziņas par slimiem zirgiem armijā.
- 3413. f., 1. apr., 535. l. Ziņas par slimiem zirgiem Latvijas Universitātes Veterinārās fakultātes klīnikā.
- 3413. f., 1. apr., 581. l., Akti par armijai nederīgiem zirgiem un sarakste ar karaspēka daļām par to nodošanu Lauksaimniecības departamentam.
- 3413. f., 1. apr., 582. l. Sarakste ar kara iestādēm par armijai nederīgo zirgu pārdošanu privātām personām.
- 4769. f. (Kara veterinārā slimnīca (Rīga)) 1. apr., 2. l. Kara veterinārās slimnīcas pavēles par 1921. gadu.

- 4769. f. 1. apr., 4. l. Vadošo amatpersonu apkārtraksti/ noraksti karavīru sastāva, apgādes, finanšu un administratīvos u.c. jautājumos.
- 5192. f. (Latvijas Armijas Galvenais štābs (Rīga)) 1. apr., 1239. l. Mobilizācijas nodaļas akts. Medicīnas ārstu un feldšeru saraksti.
- 5192. f., 1. apr., 1242. l. Mobilizācijas akts. Statistikas ziņas par zirgu pajūgiem valstī.
- 5192. f., 1. apr., 1257. l. Sarakste par veterinārārstu un feldšeru iesaukšanu. 1920. gada janvāris – oktobris.
- 5601. f. (Armijas štāba personas lietu kolekcija), 1. apr., 752. l. Veterinārārsta Žana Birznieka dienesta saraksts.
- 5601. f., 1. apr., 1651. l. Veterinārārsta Teodora Ermansona dienesta saraksts.
- 5601. f., 1. apr., 2637. l. Veterinārārsta Arvīda Kalača dienesta saraksts.
- 5601. f., 1. apr., 4693. l. Veterinārārsta Pētera Ozola dienesta saraksts.
- 6033. f. (Kara vēstures komisija), 1. apr., 285. l. armijas Veterinārās pārvaldes gada pārskats.

2. Publicētie avoti

1. Prese

1. A. Plesners. Kavalērijas zirgu kopšana un iejāšana. *Latvijas Kareivja Militārais Pielikums*, 1921, 4. oktobris. 208. lpp.
2. Kara sanitārās iestādes 20 gadi. *Kadets*, 1939, 1. augusts. 398. lpp.
3. Ko domā un dara Latvijā? *Zemkopis*, 1921, 16. novembris. 471. lpp.
4. A. Kirhenšteins, ministru prezidents. *Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks*, 1940, 5. jūlijs. 4. lpp.
5. Latvija. *Baltijas Vēstnesis*, 1920, 13. jūlijs. 2. lpp.
6. Zemgals, G. Apsardzības ministrijas darbība. *Valdības Vēstnesis*, 1921, 22. novembris. 2. lpp.
7. Zeltiņš, A. Zirgu trūkums Latgalē. *Baltijas Vēstnesis*, 1920, 13. aprīlis. 2. lpp.

II Literatūra

1. Andersons, E. *Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture*. Kanāda: Daugavas Vanagu apgāds, 1983. 809. lpp.
2. Andersons, E. *Latvijas vēsture 1914–1920*. Stokholma: Daugava, 1967. 754. lpp.
3. Bambals, A., Bērziņš, V. *Latvijas armija*. Rīga: Zinātne, 1991. 106. lpp.

4. Bērziņš, J. Latvijas Republikas tautsaimniecības atjaunošanas svarīgākie pasākumi (1920–1922). Bērziņš, J. (atb. red.). *Grām: Latvijas valstiskumam 90 : Latvijas valsts neatkarība: ideja un realizācija*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2010. 366. lpp.
5. Bērziņš, V. (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture II. Neatkarīgā valsts 1918.-1940*. Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2003. 1022. lpp.
6. Ciganovs, J. *Latvijas Neatkarības karš 1918. - 1919*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2013. 52. lpp.
7. Ciganovs, J. *Latvijas armijas Intendantūras dienesti (1919.–1940.): Promocijas darbs*. Rīga: LU VFF, 2013. 199. lpp.
8. Čapenko, A. P. Bermonta–Avalova Rietumu brīvprātīgo armijas virsniecības raksturojums. Grām: Baltiņa, S. (sast.). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. Rīga: Militārās literatūras apgādes fonds, 2004. 59.-61. lpp.
9. Dambītis, K. *Latvijas armijas artilērija 1919.–1940. g.: vieta bruņotajos spēkos, struktūra un uzdevumi: Promocijas darbs*. Rīga: LU VFF, 2015. 266. lpp.
10. Gelderiņš, E. *Latvijas armijas karavīru ietērps, atšķirības zīmes un to nēsāšanas noteikumi 1918.-1940*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2007. 154. lpp.
11. Gīle, I. *Latvijas armijas Sanitārās pārvaldes izveidošana un darbība 1919. gada jūlijā – 1920. gada augustā*. Rīga: LU VFF, 2012. 108. lpp.
12. Jēkabsons, Ē. Latvijas armijas jātnieku vienības 1919.–1921. gadā. Grām: Baltiņa, S. (sast.). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata V*. Rīga: Militārās literatūras apgādes fonds, 2004. 82.–101. lpp.
13. Jēkabsons, Ē. *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 244. lpp.
14. Kalējs, A. *Mūsu armija tapšanā, valsts iznīcināšanā un tagadējos sasniegumos*. Rīga: AS Golts un Jurjans, 1929. 177. lpp.
15. Kopštāls, E. *Jātnieku pulks desmit pastāvēšanas gados: īss vēsturisks apskats pulka 10 gadu jubilejā 1919. 5. VII – 1929. VII*. Rīga: Jātnieku pulks, 1929. 72. lpp.
16. Liepiņš, A. *I. Jātnieku pulks: Dievs, tēvija, pulks*. ASV: Alberta Liepiņa un Gaujas apgāds, 1980. 352. lpp.
17. Peniķis, M. *Latvijas atbrīvošanas kara vēsture II*. Rīga: " Austrālijas latviešu balva Jaunsargiem", 2006. 475. lpp.
18. Radziņš, P. *Latvijas atbrīvošanas karš 1918.-1920. I*. Rīga: Jura apgāds, 2005. Rozenšteins, H. (sast.). *Latvijas armija 20 gados*. Rīga: Armijas štāba Apmācības daļa, 1940. 271.–272. lpp. 144. lpp.

19. Stranga, A. *Latvijas - padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*. Rīga: Fonds Latvijas vēsture, 2000. 258. lpp.
20. Tate, T. *Modernism, History and the First World War*. Manchester: Manchester University Press, 1998. 204. lpp.
21. Tucker, S. *The European Powers in the First World War: An Encyclopedia*. New York and London: Garland Publishing, 1996. 816. lpp.
22. Winton, G. *Theirs No To Reason Why: Horsing the British Army 1875–1925*. West Midlands: Helion and Company Limited, 2013. 520. lpp.

III Uzziņu literatūra

1. Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast). *Latvijas armijas augstākie virsnieki, 1918–1940*. Rīga: Nordik, 1998. 527. lpp.
2. Pētersone, I. (atb. red.). *Latvijas Brīvības cīņas 1918. –1920. Enciklopēdija*. Rīga: Apgāds "Preses nams", 1999. 400. lpp.

PIELIKUMS

1. PIELIKUMS

Lauka veterinārā lazarete 1919. gads, Kalsnavas mācītājmuiža¹⁸²

¹⁸²Rozenšteins, H. *Latvijas armija 20 gados*. 279. lpp.

2. PIELIKUMS

Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes veterinārārsti.¹⁸³

Veterinārārsts plkv. Augusts Eglītis (1876–1949) – 1904. gadā beidzis Tērbatas Veterināro institūtu. Latvijas armijā no 1919. gada jūlija. No septembra Veterinārās pārvaldes priekšnieks līdz 1921. gada martam. 1921. gada martā pēc Veterinārās pārvaldes reorganizācijas iecelts par Kara Sanitārās pārvaldes Veterinārās nodaļas priekšnieku. 1922. gadā no dienesta Latvijas armijā atvaļināts. Pēc atvaļināšanas dzīvojis Gatartas pagastā, kur strādājis par Piebalgas rajona veterinārārstu.

Veterinārārsts plkv. Kārlis Soste (1886–1943) – 1914. gadā pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. 1920. gada jūnijā mobilizēts Latvijas armijā un ieskaitīts Zemgales divīzijā kā vecākais veterinārārsts. No 1921. gada iecelts par Veterinārās pārvaldes sevišķo uzdevumu veterinārārstu. 1922. gada janvārī iecelts par Kara Sanitārās pārvaldes veterinārās nodaļas priekšnieku un veterināro inspektoru.

Veterinārārsts pltn. Haralds Šūberts (1883 – 1942) – 1911. gadā beidzis Tērbatas Veterināro institūtu. 1919. gada oktobrī mobilizēts Latvijas armijā un iecelts par Veterinārās pārvaldes priekšnieka palīgu. No dienesta atvaļināts 1920. gada martā. Pēc atvaļināšanas strādājis par veterinārārstu Valkas apriņķī.

Veterinārārsts pltn. Jēkabs Eglītis (1883–pēc 1950) – 1919. gada novembra beigās mobilizēts Latvijas armijā. Bijis Armijas kašķaino zirgu punkta jaunākais veterinārārsts. 1920. gadā no dienesta atvaļināts un līdz 1940. gadam bijis Zemkopības ministrijas Veterinārās valdes kontrolieris.

Veterinārārsts pltn. Josels Veinšteins (1873–1938) – 1896. gadā pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. 1919. gada augustā brīvprātīgi iestājies Latvijas armijā, kur izpildījis Centrālās veterinārās lazaretes priekšnieka pienākumus. No 1920. gada augusta darba vadītājs Rīgas depo kalēju smēdē. 1921. gada sākumā no dienesta atvaļināts.

¹⁸³LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 18. l., 2.–13. lp.; 5601. f., 1. apr., 2637. l., 2. lp.; 4693. l., 1.–2. lp.; 1651. l., 4.–5. lp.; 752. l., 1.–2. lp.; Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast). *Latvijas armijas augstākie virsnieki, 1918–1940*. 119., 158., 179., 389., 429., 456., 483. lpp.

Veterinārārsts pltn. Kārlis Plaude (1881–1954) – 1915. gadā pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. Latvijas armijā no 1919. gada novembra. Bijis Kurzemes artilērijas pulka vecākais veterinārārsts. 1921. gadā ieskaitīts Kurzemes divīzijā kā vecākais veterinārārsts. 1938. gadā no dienesta atvaļināts.

Veterinārārsts pltn. Rūdolfs Grapmanis (1884–1949) – 1910. gadā pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. Latvijas armijā no 1919. gada decembra un ieskaitīts Latgales divīzijā kā vecākais veterinārārsts. 1920. gada augustā no dienesta atvaļināts. Pēc atvaļināšanas strādājis par Rīgas rajona veterinārārstu.

Veterinārārsts pltn. Viktors Kroenbergs – Latvijas armijā no 1919. gada novembra. Bijis Latvijas Vācu Zemessargu divīzijas vecākais veterinārārsts. 1920. gada jūnijā pārcelts uz Latgales divīziju, kur izpildījis vecākā veterinārārsta pienākumus.

Veterinārārsts pltn. Voldemārs Brencēns (1887–1938) – 1910. gadā pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. Latvijas armijā no 1919. gada oktobra. Bijis Artilērijas rezerves vecākais veterinārārsts. 1919. gada decembrī iecelts par Armijas kašķaino zirgu punkta priekšnieku. 1919. gada jūlijā no dienesta atvaļināts. Pēc atvaļināšanas strādājis Iekšlietu ministrijas Veterinārajā valdē.

Veterinārārsts kapt. Jānis Sunepskis (1887–?) – Latvijas armijā no 1919. gada septembra kā Centrālās veterinārās lazaretēs veterinārfeldšeris. 1920. gada janvārī paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Vidzemes divīzijā.

Veterinārārsts kapt. Klāvs Alksnis (1884–?) – Latvijas armijā no 1919. gada beigām kā veterinārārsts. 1920. gada janvārī ieskaitīts Zemgales divīzijā kā vecākais veterinārārsts. 1920. gada jūnijā no kara dienesta atvaļināts.

Veterinārārsts kapt. Pēteris Siliņš. (1890–?) – Latvijas armijā no 1919. gada septembra un ieskaitīts Kurzemes divīzijā kā jaunākais veterinārārsts. No novembra paaugstināts par vecāko veterinārārstu. 1920. gada sākumā iecelts par Vidzemes divīzijas veterinārārstu.

Veterinārārsts kapt. Žanis Birznieks (1885–?) – 1908. gadā pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. 1919. gada decembrī mobilizēts Latvijas armijā. Bijis Centrālās veterinārās lazaretēs vecākais veterinārārsts. 1920. gada sākumā iecelts par Jelgavas kašķaino zirgu punkta priekšnieku. Pēc Jelgavas kašķaino zirgu punkta likvidācijas pārcelts uz Veterināro pārvaldi.

Veterinārārsts vlt. Jānis Velps (1887–?) – Pabeidzis Tērbatas Veterināro institūtu. Latvijas armijā no 1919. gada augusta. Bijis Latgales divīzijas jaunākais veterinārārsts līdz 1919. gada decembrim, kad pārcelts uz Latgales artilērijas pulku. 1920. gada janvārī paaugstināts par vecāko veterinārārstu un ieskaitīts Veterinārajā pārvaldē kā sevišķo uzdevumu veterinārārsts. 1920. gada decembrī no kara dienesta atstādināts.

Veterinārārsts ltn. Alfrēds Rappa (1896–1943) – 1919. gada maijā iestājies brīvprātīgi Latvijas bruņotajos spēkos. Bijis veterinārārsts Dienvidlatvijas brigādē. No 1919. gada jūlija ieskaitīts Centrālajā veterinārajā lazaretē kā vecākais veterinārfeldšeris. 1920. gada janvārī iecelts par Latgales artilērijas pulka jaunāko veterinārārstu. 1921. gadā no dienesta atvaļināts, lai turpinātu mācības.

Veterinārārsts ltn. Arvīds Kalacis (1897–?) – Tērbatas Veterinārajā institūtā nostudējis piecus semestrus un 1919. gada jūlijā brīvprātīgi iestājies Latvijas armijā. Ieskaitīts Vidzemes divīzijā kā vecākais veterinārfeldšeris. 1919. gada oktobrī pārcelts uz Artilērijas rezervi, kur izpildījis vecākā veterinārfeldšera pienākumus. 1920. gada februārī paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Latvijas Vācu Zemessargu divīzijā. 1920. gada maijā no dienesta atvaļināts.

Veterinārārsts ltn. Gustavs Ahdminis (1895–?) – Tērbatas Veterinārajā institūtā beidzis piecus semestrus un 1918. gadā iestājies Latvijas bruņotajos spēkos kā veterinārfeldšeris. 1920. gada februārī paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Zemgales divīzijas veterinārajā lazaretē. 1920. gada maijā no dienesta atvaļināts un komandēts Iekšlietu ministrijas Veterinārās valdes rīcībā.

veterinārārsts ltn. Jānis Pētersons (1895–?) – Latvijas armijā no 1919. gada kā veterinārfeldšeris. 1920. gada janvārī paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Zemgales divīzijā.

Veterinārārsts ltn. Kārlis Kaņeps – Latvijas armijā no 1919. gada. 1920. gada februārī paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Zemgales artilērijas pulkā. 1920. gada jūnijā no dienesta atvaļināts.

Veterinārārsts ltn. Kārlis Dzenītis – Tērbatas Veterinārajā institūtā pabeidzis septiņus semestrus. 1919. gada jūlijā iestājies brīvprātīgi Latvijas armijā kā veterinārfeldšeris. 1920.

gadā paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un martā ieskaitīts Kurzemes divīzijas lazaretē. 1921. gadā atvaļināts no dienesta.

Veterinārārsts ltn. Konstantīns Saprāžs (1894–?) – Tērbatas Veterinārajā institūtā pabeidzis piecus semestrus. 1919. gada martā iestājies Ziemeļlatvijas brigādē un komandēts Igaunijas armijas galvenā veterinārārsta rīcībā. 1919. gada decembrī iestājies brīvprātīgi Latvijas armijā. Centrālās veterinārās lazaretēs vecākais veterinārfeldšeris. 1920. gada februārī paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Latgales divīzijā.

Veterinārārsts ltn. Pēteris Ozols (1897–1937) – Tērbatas veterinārajā institūtā pabeidzis piecus semestrus. 1919. gada augustā brīvprātīgi iestājies Latvijas armijā kā veterinārfeldšeris. No 1920. gada februāra Jelgavas kašķaino zirgu punkta jaunākais veterinārārsts. Jūnijā pārcelts uz Zemgales divīzijas artilērijas pulku kā jaunākais veterinārārsts. Dienesta pienākumus izpildījis līdz 1937. gadam.

Veterinārārsts ltn. Sergejs Brengulis (1892–?) – 1920. gada februārī paaugstināts un iecelts par Centrālās veterinārās lazaretēs jaunāko veterinārārstu. 1920. gada jūnijā no dienesta atvaļināts.

Veterinārārsts ltn. Teodors Ermansons (1896–?) – Tērbatas Veterinārajā institūtā pabeidzis piecus semestrus. 1919. gada maijā iestājies Latvijas bruņotajos spēkos. Bijis 1. latviešu atsevišķā eskadrona veterinārfeldšeris. Latvijas armijā iestājies 1919. gada jūlijā kā veterinārfeldšeris. 1920. gadā paaugstināts par jaunāko veterinārārstu un ieskaitīts Vidzemes divīzijā. No 1921. gada Latgales artilērijas pulka vecākais veterinārārsts.

Veterinārārsts vsrž. Nikolajs Vītols (1883– ?) – Latvijas armijā no 1919. gada septembra un ieskaitīts kā vecākais veterinārārsts Vidzemes artilērijas pulkā. 1920. gadā no dienesta atvaļināts.

3. PIELIKUMS

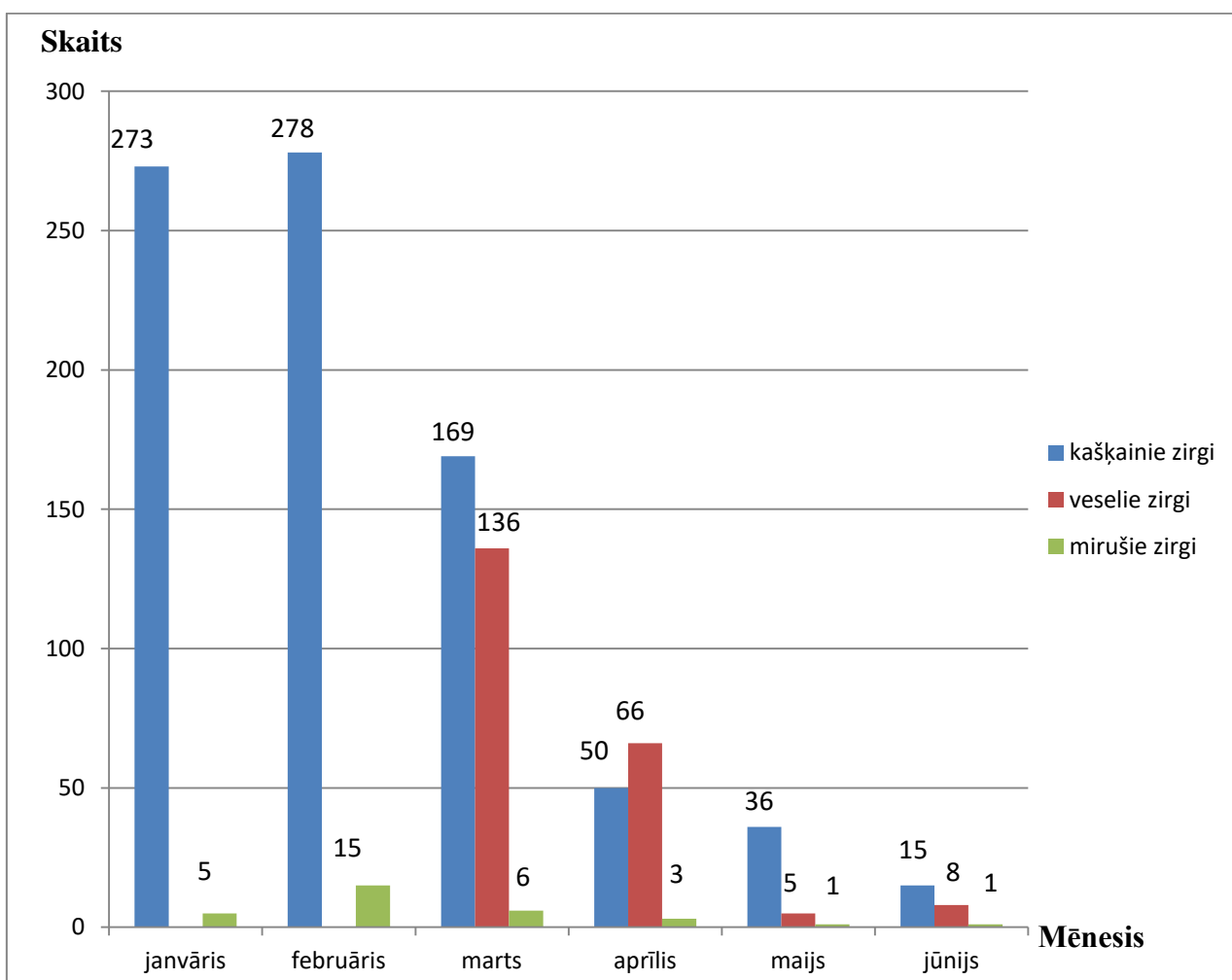
Latvijas armijas Veterinārās pārvaldes veterinārārstu dienesta pakāpes un to apraksti.¹⁸⁴

Dienesta pakāpe	Apraksts, ieņemamā vieta
Veterinārārsts – leitnants	Veterinārārsti, kuriem nav pabeigta augstākā veterinārā izglītība. Veterinārārsts – leitnants ir jaunākā veterinārārsta vietas izpildītājs.
Veterinārārsts – virsleitnants	Veterinārārsti, kuri armijā uzņemti ar veterinārārsta diplomu un armijā agrāk nav dienējuši. Veterinārārsts – virsleitnants ir jaunākā veterinārārsta vietas izpildītājs un gadījumos, ja viņš ir nodienējis Krievijas impērijas armijā ne mazāk kā divus gadus, veterinārārsts – virsleitnants vajadzības gadījumos var ieņemt vecākā veterinārārsta vietas izpildītāja amatu.
Veterinārārsts – kapteinis	Veterinārārsti, kuri uzņemti armijā ar zinātnisko grādu veterinārijas studijās un armijā agrāk nav dienējuši vai nodienējuši vismaz divus gadus Krievijas impērijas armijā. Veterinārārsts – kapteinis ir vecākā veterinārārsta vietas izpildītājs.
Veterinārārsts – pulkvedis leitnants	Veterinārārsti, kuri bijuši Krievijas impērijas armijā veterinārārsti un nodienējuši līdz titulārpadoņnieka pakāpei. Veterinārārstu – kapteini minētajā pakāpē var iecelt, ja viņš savā pakāpē nodienējis trīs gadus. Veterinārārsts – pulkvedis leitnants ir vecākā veterinārārsta vietas izpildītājs.
Veterinārārsts – pulkvedis	Veterinārārsti, kuri bijuši Krievijas impērijas armijas veterinārārsti ar kolēģijas un Valsts padoņnieka pakāpēm. Veterinārārstu – pulkvedi leitnantu minētajā pakāpē var iecelt, ja viņš armijā nodienējis vismaz trīs gadus. Veterinārārsts – pulkvedis ir vecākā veterinārārsta vietas izpildītājs.
Veterinārārsts – ģenerālis	Veterinārārsti, kuri bijuši Krievijas impērijas armijas veterinārārsti Ar Valsts padoņnieka pakāpēm. Veterinārārstu – pulkvedi minētajā pakāpē var iecelt, ja viņš armijā nodienējis četrus gadus.

¹⁸⁴ LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 15. l., 1. lp.

4. PIELIKUMS

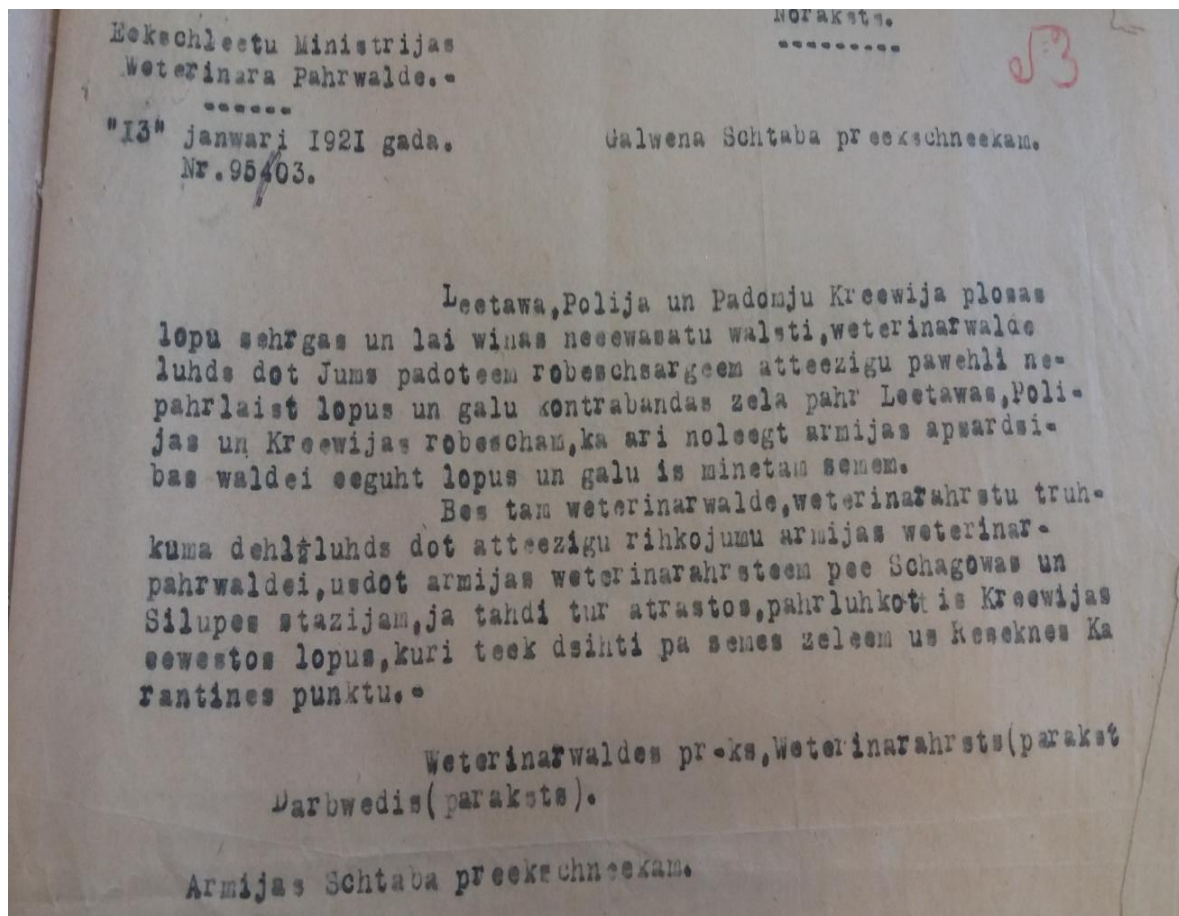
Diagramma par kašķaino zirgu skaitu Armijas kašķaino zirgu punktā¹⁸⁵

¹⁸⁵ LNA LVVA, 1372. f., 1. apr., 53. l. 2. – 142. lp.

5. PIELIKUMS

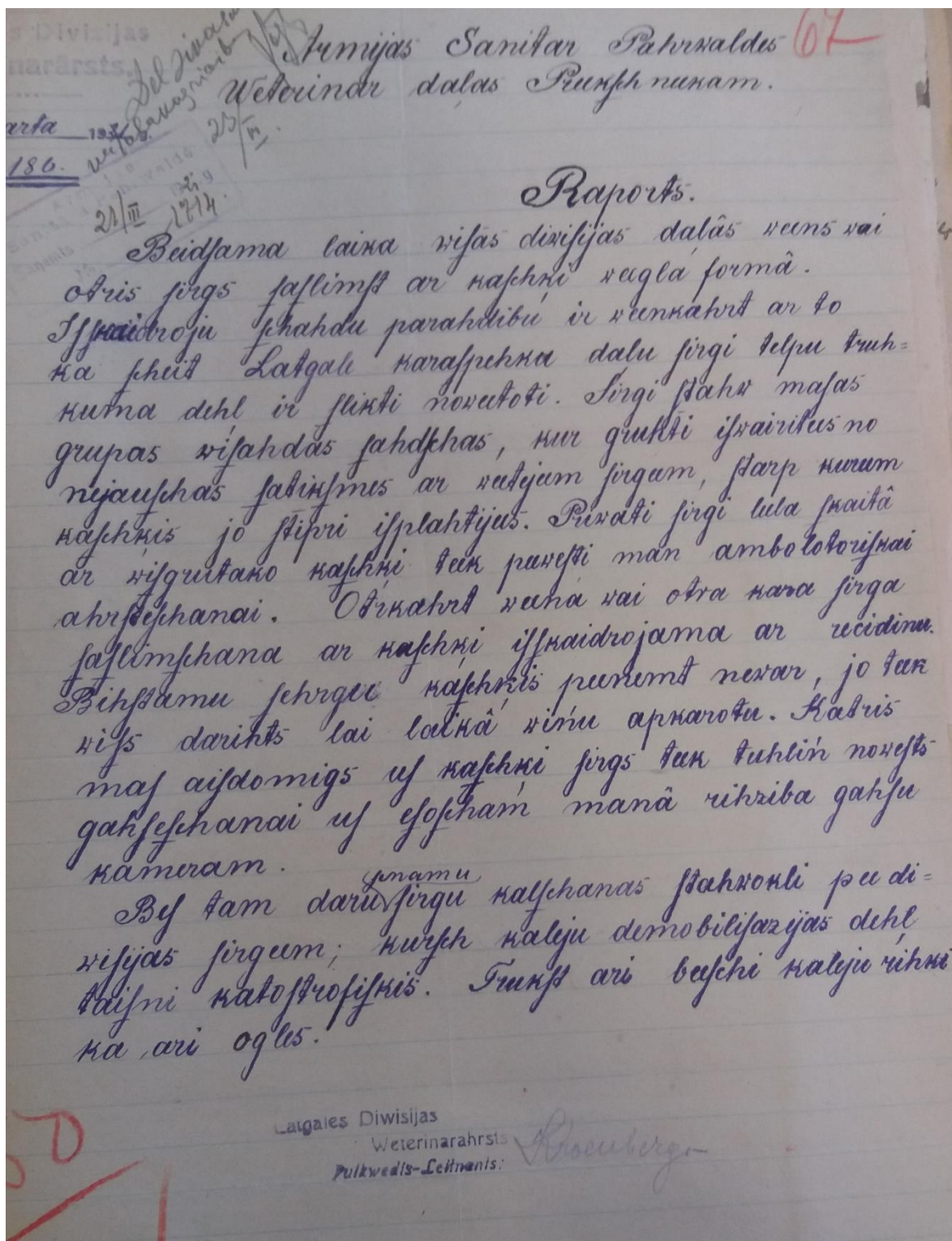
Iekšlietu ministrijas Veterinārā valdes rīkojums par lopu kontroles punktu izveidi uz Latvijas Republikas robežām, 1921. gada 13. janvārī.¹⁸⁶

¹⁸⁶LNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 509. l. 53. lp.

6. PIELIKUMS

Latgales divīzijas veterinārārsta pltn. V. Kroenbergs raports par zirgu sanitāro stāvokli 1921. gada martā.¹⁸⁷

¹⁸⁷ LNNA LVVA, 3413. f., 1. apr., 509. l. 67. lpp.